

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Národně-emanipační proces a konstrukce identity
Bretonců

Bakalářská práce

Praha 2008

Vedoucí práce:
PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Autor:
Jana Tvrzová

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 16.5.2008

.....

Poděkování:

Velice děkuji informátorům za vstřícnost a ochotu, paní Daně Bittnerové za odborné vedení práce a svému okolí za trpělivost.

Obsah

1. Úvod

1.1 Motivace

1.2 Výzkumný záměr

1.3 Teoretické ukotvení práce

2. Metodologické ukotvení práce

2.1 Sekundární literatura

2.2 Empirický kvalitativní výzkum

2.2.1 Výzkumná strategie

2.2.2 Popis vzorku

2.2.2.1 Zastoupení pohlaví ve vzorku

2.2.2.2 Věková škála vzorku

2.2.2.3 Stupeň dosaženého vzdělání informátorů

2.2.2.4 Povolání a zapojení informátorů

2.2.2.5 Lokalita bydliště

2.2.2.6 Rodina původu

2.2.3 Strategie navázání kontaktů s informátory

2.2.4 Klima výzkumu

2.2.5 Etika výzkumu

2.2.6 Metoda sběru dat

2.2.6.1 Další užití metody

2.2.7 Analýza dat

3. Historie Bretonců v kontextu národně-emancipačního procesu

3.1 Kořeny bretonského národa

3.1.1 Osídlování bretonského poloostrova

3.1.2 První státní útvary na Bretonském poloostrově – slavná historie

3.1.3 Kulturní a etnické přesahy a infiltrace

3.1.4 Ztráta územní autonomie

3.1.5 Francouzská revoluce a francouzský nacionalismus

3.2 Krystalizace bretonského národa v období formování nacionalistických teorií

3.2.1 Kulturní počiny a jazyk

3.2.2 Politická reprezentace

3.2.3 Radikalizace v meziválečném období

3.2.4 Separatistické snahy za 2. světové války

3.2.5 Poválečná situace

3.2.6 Poválečné politické snahy a bretonští separatisté

3.2.7 Kulturně symbolické manifestace bretonství v 2. polovině 20. století

3.2.8 Současná politická platforma bretonského národního hnutí

3.3 Závěr

4. Koncept identity reprezentantů bretonského emancipačního hnutí

4.1 Deklarovaná identita informátorů

4.1.1 Uvědomění si bretonské identity

4.1.2 (Ne)výlučnost bretonství

4.1.3 Emoční vazba - hrdost

4.1.4 Koexistence a provázanost identit

4.2 Atributy bretonství

4.2.1 Jazyk(y)

4.2.2 Kultura

4.2.3 Historie Bretaně

4.2.4 Geografie a klima Bretaně – bretonská krajina

4.2.5 Vazba na životní prostředí

4.2.6 „Keltství“ a keltské kořeny

4.3 Bretonský charakter, sdílené hodnoty a představa typického jedince

4.3.1 Otevřenost versus uzavřenost

4.3.2 Pohostinnost (l'accueil)

4.3.3 Solidarita

4.3.4 Tvrdohlavost

4.4 Ti druzí – blízcí i vzdálení

4.4.1 Vztah k nestátním národům

4.4.2 Ztracení Bretonci

4.4.3 Francouz

4.5 Aktivity a manifestace bretonství

4.5.1 Instituce a organizace posilující bretonství

4.5.2 Akce a události upevňující bretonskou identitu

4.5.3 Přání změn ve prospěch Bretaně

4.5.4 Manifestovaná identita

4.5.5 Reakce na manifestovanou identitu

4.5.6 Represe ze strany etablované moci

4.5.7 Manifestovaná identita a pěstování vztahů

5. Závěr

5.1 Specifika a fáze bretonského národního hnutí

5.2 Bretonská identita

5.3 Identita sledované skupiny Bretonců

6. Seznam literatury

7. Přílohy

1. Úvod

1.1 Motivace

Výzkumný záměr této práce vyplynul z mých občasných pobytů ve Francii, zvláště pak v Bretani. Na gymnáziu jsem se učila francouzsky a moje představa Francouze se podobala karikatuře zobrazené v učebnice francouzštiny, kde Francouze představoval muž s bagetou v podpaží a baretem na hlavě. Francii jsem na gymnáziu navštívila dvakrát jen krátce jako turista. Intenzivnější poznání představoval workcamp v roce 2001 v regionu Franche-Comté na hranicích se Švýcarskem. Bretaň jsem pak poprvé navštívila v roce 2003 během tří týdnů, pak jsem do Bretaně jezdila pravidelně. Celkově by se čas, který jsem tam strávila, dal počítat v měsících. Můj zájem o Bretaň posílil také učitel francouzštiny na kurzu Francouzského institutu v Praze, který jsem navštěvovala v letním semestru 2003. Byl to hrdý Bretonec a na kurzu mluvil o Bretani úplně pokaždé.

Zvláště po delším pobytu v regionu Champagne-Ardenne, kde jsem byla v roce 2003/2004 jako dobrovolník, jsem si začala uvědomovat, že mezi regiony Francie jsou značné rozdíly, a to nejen geografického charakteru. Při bližším pohledu se pojmy jako „francouzská kuchyně“ a podobná zevšeobecnění ukázaly jako minimálně zavádějící. Zaměřila jsem se tedy konkrétně na Bretaň a její obyvatele.

Snaha o zjištění, kolik lidí se oficiálně hlásí k bretonskému etniku, se ukázala jako marná, jelikož francouzské sčítání lidu neshromažďuje taková data. Logicky to vyplývá z pojetí státního národa – *état-nation*, kdy ten, kdo má francouzské občanství, je prostě Francouz. Podobně se nedá z těchto oficiálních státních zdrojů zjistit, kolik lidí ovládá bretonský jazyk. Ve francouzském diskurzu se o Bretoncích, Korsičanech apod. mluví většinou jen jako o obyvatelích regionů, vždyť teritoria, která obývají také většinou nejsou ničím jiným než administrativními jednotkami – regiony.

Českých autorů, kteří se zmiňují o Bretoncích, není mnoho. Z historiografického pohledu M. Hrocha¹ jsou Bretonci příkladem neúspěšné národní hnutí, Francii pak definuje jako monoetnický stát, tím pádem by Bretonci nebyli ani etnikum odlišné od Francouzů. Etnolog L. Šatava ve svém přehledu evropských národnostních menšin² uvádí Bretonce, ale jelikož pro něj zásadním kritériem při pohledu na národnostní menšinu je její jazyk, vycházejí z toho Bretonci jako postupně vymírající/asimilovaná národnostní menšina.

---

¹ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

² Šatava, Leoš (1994): *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: Ivo Železný.

Z tohoto důvodu jsem si pak začala klást otázky, kdo jsou vlastně Bretonci, koho toto označení zahrnuje a dá se o nich vůbec mluvit, anebo je jejich identita již čistě francouzská? Tato a podobné otázky vedly k definování výzkumného problému.

1.2 Výzkumný záměr

Práce si klade za cíl zodpovědět otázku formování etnické/národní identity obyvatel Bretaně s ohledem na jejich národně emancipační proces. Těžiště práce pak bude zaměřeno na analýzu současného stavu etnické/národní identity reprezentantů Bretonců. Bude tedy sledována motivace identifikovat se s bretonstvím, atributy a osobnostní charakteristiky, na nichž je budována bretonská identita, koncept těch druhých a v neposlední řadě i způsoby manifestace a komunikace skrze bretonskou identitu.

1.3 Teoretické ukotvení práce

Teoreticky se práce bude opírat o díla M. Hrocha popisující národně emancipační procesy moderních národů³ čili de facto úspěšných národních hnutí, které realizovaly svůj národní projekt a založily vlastní stát, či neúspěšných národních hnutí, jejichž snahy z nějakého důvodu ztroskotaly, jako tomu bylo v případě Bretonců. Typologie národních hnutí navržená M. Hrochem bude nástrojem k vysledování klíčových momentů minulosti bretonského národního hnutí, které měly dopad a zásadní vliv na stav, v kterém se dnešní bretonské národní hnutí nachází.

Samotná analýza bude také vycházet z práce M. Hrocha jmenující atributy, na nichž je národní identita konstruována⁴.

Teoretický koncept dále poskytnou texty P. Barši a M. Strmisky⁵ o vývoji a střetu etnik a identit v současné společnosti, které umožňují pluralitní pohled na tuto problematiku a její zasazení do současného kontextu. Zatímco práce M. Hrocha nabízí pohled na minulost národních hnutí a historický vývoj identit, P. Barša a M. Strmiska zohledňují vliv současných fenoménů (jako je například globalizace) na skupinové identity. Jejich práce se vymezuje oproti tradičnímu esencialistickému pojetí národních hnutí a nacionalismů a ukazuje modernizaci jako proces nejen asimilace etnických skupin do moderních národních států, ale také jako proces přetváření, či přímo utváření těchto skupin. Konstrukce, rekonstrukce či

---

³ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

⁴ Hroch, Miroslav (2006): „Národ jako kulturní konstrukt?“ *Lidé města* 3 (17), s. 7 – 38.

⁵ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

redefinování etnických identit a skupin je tedy možné i aktuální. Vývoj směřuje od identity národní, propagované osvícenstvím, k identitě plurální.

2. Metodologické ukotvení práce

Zodpovězení výzkumné otázky staví na kombinaci dvou zdrojů dat. Je založeno jednak na studiu sekundární literatury, jednak na empirickém kvalitativním výzkumu. Sekundární literatura přináší vhled do emancipačního procesu Bretonců z hlediska dynamiky vývoje, cílený empirický výzkum přináší detailní sondu, která má ozřejmit postoje vybraných reprezentantů bretonské identity.

2.1 Sekundární literatura

Relevantní sekundární literatura byla použita jako pramen, na jehož základě byl sledován národně-emancipační zápas Bretonců v 19. a 20. století. Literatura v češtině podrobně se věnující tomuto tématu není dostupná, jako doplňkový zdroj byly použity publikace M. Hrocha⁶ a P. Barši a M. Strmisky.⁷ Stěžejním pramenem byla publikace historika P. Touraulta věnovaná přímo bretonskému odporu⁸, dále dílo odborníka na keltskou historii J. Markala⁹ – užitečné především při hledání „kořenů“ Bretonců, a pro srovnání pak pohled na historii regionů jako na dějiny „francouzské periferie“ od E. Ladurieho¹⁰, který, narozdíl od prvních dvou autorů, reprezentuje „pařížský“ pohled (podtitul publikace o tom dobře vypovídá: „Francouzská periferie od počátků k dnešku.“ [přek. JT]¹¹).

Informace o politické situaci posledních dvaceti let byly doplněny také ze studie politologa univerzity v Rennes M. Nicolase.¹²

A konečně posledním pramenem byly lingvistické studie týkající se bretonštiny, které se také věnují událostem souvisejícím s bretonským národním hnutím – J. Y. Presse¹³ a L. A. Timmové.¹⁴ Bylo také přihlíženo k informacím z internetu, pokud bylo nutné doplnit některá data.

Veškerá literatura byla vybrána s ohledem na relevanci a vzájemné doplnění se, přičemž limitujícím faktorem byla dostupnost – literatura přímo zaměřená na bretonskou

---

⁶ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

⁷ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

⁸ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin.

⁹ Markala, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente.

¹⁰ Ladurie, Emmanuel Le Roy (2001): *Histoire de France des régions*. Paris: Seuil.

¹¹ „La périphérie française, des origines à nos jours.“

¹² Nicolas, Michel (2006): „Les Bretons et la politique.“ *Ar Men* 20 (150), s. 54 – 61.

¹³ Press, Jeffrey Ian (1992): „The situation of the Breton language in Brittany.“ *Multilingua* 11 (4), s. 407 – 426.

¹⁴ Timm, Lenora A. (1980): „Bilingualism, Diglossia and Language Shift in Brittany.“ *International Journal of the Sociology of Language* 25 (1980), s. 29 – 41 a také Timm, Lenora A. (2003): „Breton at a Crossroads: Looking back, Moving Forward.“ *e-Keltoi* [online] 2 [cit. 2008-05-11]. Dostupné z: <http://www.uwm.edu/Dept/celtic/ekeltoi/volumes/vol2/2_2/timm_2_2.html>.

emancipaci vychází především v Bretani samotné, a tak ani z Paříže není snadno dosažitelná, z Čech pak ještě méně.

2.2 Empirický kvalitativní výzkum

2.2.1 Výzkumná strategie

Výzkum bretonské identity proběhl v lednu a únoru 2006 v obcích v bretonském regionu. Pro řešení zvolené výzkumné otázky byla zvolena kvalitativní metodologie¹⁵. Klíčovým se stal strukturovaný rozhovor. Ten byl s ohledem na daný úkol vyhodnocen jako nejefektivnější. Otvíral přímo prostor pro deklarování názorů a postojů respondentů – kulturních, popřípadě politických reprezentantů Bretonců na jejich pociťovanou regionální, respektive etnickou identitu. Tedy zvolená metoda bezprostředně odpovídala zadání práce.

Kromě strukturovaného rozhovoru bylo v rámci pobytu v bretonském regionu prováděno zúčastněné pozorování a náhodné nestrukturované rozhovory s dalšími stoupenci bretonského národního hnutí. Tyto metody byly realizovány v rámci mého pobytu v rodině bretonských aktivistů (druzí *gatekeepers*, viz níže), kde jsem strávila několik dní. Poznatky o posilování bretonství v daném regionu byly získány i v rámci pouhého pobytu v oblasti, zejména při návštěvě veřejných prostor (restaurace, knihkupectví, školy, festivaly atd.).

2.2.2 Popis vzorku

Do výzkumu bylo zařazeno 21 informátorů (viz tabulka č.1), kteří deklarovali bretonskou identitu. Sestavení vzorku bylo účelové (podrobněji viz kapitola Strategie navazování kontaktů s informátory). Při volbě vzorku tedy nehrálo roli hledisko dobré reprezentativnosti bretonské populace (jak je tomu u náhodného výběru), ale vzhledem k výzkumné otázce bylo vhodné vyhledat informačně bohaté případy.¹⁶

Tabulka číslo jedna – profil informátorů

Informátor	Pohlaví	Věk*	Vzdělání	Povolání*	Angažmá**
	M/Ž				
1	M	49	VŠ, obor zemědělství	Úředník na úrovni departementu	Úřad/kultura

¹⁵ Strauss, Anselm – Corbinová, Juliet (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství Albert, s. 10.

¹⁶ Hendl, Jiří (2005): *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál, s. 154.

2	M	48	VŠ, obor historie	Úředník na komunální úrovni	Politika/kultura
3	M	57	Vyučen, zemědělství	Soukromý zemědělec	Kultura/jazyk
4	M	52	VOŠ, technický směr	Jednatel firmy	Kultura
5	Ž	58	SŠ	Sekretářka	Kultura
6	M	56	Základní vzdělání	Úředník na úrovni departementu	Úřad
7	M	43	VŠ, medicínský směr	Ergoterapeut	Jazyk/kultura
8	M	59	VŠ, obor psychologie	Psycholog	Jazyk/kultura
9	M	26	VŠ, obor bretonština	Učitel na ZŠ	Jazyk/kultura
10	M	50	SŠ, učitelství	Učitel	Kultura/jazyk
11	M	53	VŠ, technický směr	Hlavní účetní	Kultura
12	M	50	VŠ	Pedagog	Jazyk/kultura
13	M	33	VŠ, evropská studia	Šéfredaktor	Kultura/jazyk
14	M	55	VOŠ, zemědělství	Soukromý zemědělec	Jazyk/kultura
15	Ž	65	VŠ, přírodní vědy	V důchodu	Kultura
16	M	68	VŠ, obor zemědělství	V důchodu	Jazyk/kultura
17	Ž	44	SŠ	Učitelka v MŠ	Jazyk/kultura
18	Ž	43	VŠ (víceru)	Učitelka, <i>Diwan</i>	Jazyk/kultura
19	M	62	VŠ, obor historie	V důchodu	Politika/úřad
20	M	53	VŠ bretonština+učitelství	Učitel	Politika
21	M	39	VŠ, obor historie	Starosta, podnikatel	Politika/úřad

* V době konání rozhovorů (tj. od 25/1/2006 do 4/2/2006).

** Pojem „angažmá“ ukazuje na oblast, ve které se informátoři nejvíce angažují v rámci bretonského aktivismu. Pokud to bylo možné, byla vybrána oblast, kde se informátor angažuje nejvíce. Ve většině případů ale nebyla jedna oblast, která by převažovala. „Jazyk“ neodkazuje k tomu, že by informátoři „pouze“ mluvili bretonsky. Spíše jde o aktivní snahu o zachování bretonského jazyka – informátoři ho učí a/nebo jsou zapojeni v asociacích usilujících o jeho

záchranu. „Kultura“ zahrnuje všechny důležité aspekty bretonské kultury, které informátoři pěstují a rozvíjejí ať už v rámci asociací či organizováním akcí.

2.2.2.1 Zastoupení pohlaví ve vzorku

Ze vzorku jednadvaceti informátorů byly pouze čtyři ženy. Tento nepoměr nebyl ovšem způsoben tím, že by při vyhledávání a kontaktování informátorů byl preferován spíše informátor mužského pohlaví. Bretaň jako součást francouzského státu je ale podobně jako Česká republika stále patriarchální společností, kde jsou většinou důležité posty v politických stranách i státních a jiných institucích obsazeny muži. A jelikož výzkumná otázka předpokládala oslovení informátorů, kteří aktivně usilují o uznání bretonství a u těchto bývá postoj často manifestován i činností v rámci různých organizací a institucí, nelze se pozastavovat nad tím, že většinu vzorku tvořili muži. To však v žádném případě neznamená, že ženy jsou k bretonské otázce indiferentní. Pouze svůj postoj manifestují jinak a méně často se veřejně angažují. Proto při získávání dalších informátorů mi byli doporučeni většinou muži, kteří jsou z hlediska své angažovanosti „více vidět“.

V případě informátorů 5 a 6 a informátorů 15 a 16 se jedná o manželské páry.

2.2.2.2 Věková škála vzorku

Většina informátorů – konkrétně patnáct z nich – je ve věkovém rozmezí od čtyřiceti do šedesáti let, představují tedy „střední generaci“. „Starší generace“ – tedy informátoři věkově nad šedesát let – je zastoupena třemi informátory. K „mladší generaci“ – do čtyřiceti let – patří opět tři informátoři. Jak vyplývá z tabulky, většina informátorů je ještě ekonomicky aktivní. Věk nehrál podobně jako pohlaví a další faktory při oslovování informátorů žádnou roli. Rozhodující byl vztah k Bretani a informátorem proklamované bretonství. Věkové složení tedy vzniklo zdánlivě náhodně, ve skutečnosti na něj měl nepochybně vliv věk *gatekeepers* (viz níže). Zároveň je také nutné podotknout, že by nebylo problémem sestavit vzorek pouze jednogenerační (jak bylo zjištěno až přímo v terénu v průběhu výzkumu), pokud by to bylo z hlediska výzkumného záměru nutné.

2.2.2.3 Stupeň dosaženého vzdělání informátorů

Většina informátorů má vysokoškolské vzdělání, co se týče zaměření (pokud ho informátor uvedl) převažují humanitní obory, za nimi následuje zemědělství. V kategorii „VŠ“ však můžeme zaznamenat velké rozdíly, protože ve francouzském školském systému je možné řádně ukončit vysokou školu po dvou, třech, čtyřech, pěti i šesti letech, a vždy se jedná

vysokoškolský titul univerzitního typu. Systém školství se také podobně jako u nás vyvíjel, generace informátorů ve vzorku dosáhly vyššího vzdělání než jejich rodiče. Proto platí, že dříve bylo možné vykonávat zaměstnání s nižším vzděláním.

2.2.2.4 Povolání a zapojení informátorů

U některých informátorů povolání přímo či nepřímo souvisí s prosazováním či manifestováním bretonství – ať už se jedná o práci ve formálních státních strukturách na departementální (informátoři 1 a 6) či komunální úrovni (informátor 2), která poskytuje informátorům jistý vliv na dění v Bretani i na jejich spoluobčany, či ve volených funkcích (informátor 19 byl starostou za UDB – Bretonský demokratický svaz, informátor 20 je jejím aktivním členem, informátor 21 je této straně názorově blízký). Učitelská povolání souvisí s výukou bretonštiny a jejího prosazování ve školském systému (informátoři 9, 12, 17, 18 a 20), a to v rámci hnutí *Diwan* či ve státních bilingvních školách (informátorka 17 se angažuje v hnutí *Div yezh* – asociaci na podporu bilingvního vyučování), či se zprostředkováním bretonské kultury a tradice dětem (informátor 10). Informátoři 7 a 8 pracovali pro *Diwan* v minulosti, další mají/měli podíl na fungování *Diwanu* jako dobrovolníci a jako rodiče dětí, které *Diwan* navštěvovaly/navštěvují. Informátor 14 na své farmě pořádá pobytové stáže bretonštiny. Informátor 9 je zapojen do aktivit asociace *Ai'ta*, asociace bojující o místo pro bretonštinu ve veřejném prostoru.

Informátor 3 je organizátorem festivalu jednoho typu tradičního bretonského tance a viceprezidentem jednoho bretonského rádia, informátor 21 pak spoluorganizátorem významného hudebního festivalu (i v rámci Francie), který má neziskový charakter a část zisku jde na podporu výuky bretonštiny. Festival je významný i z hlediska posilování bretonské identity, přestože není zaměřen výhradně na bretonskou tradiční či soudobou hudbu.

Informátor 12 byl jednu dobu viceprezidentem jedné významné bretonské regionální instituce zabývající se bretonskou kulturou.

Informátor 13 je šéfredaktorem bretonského periodika s dlouholetou tradicí, který je tématicky zaměřený na bretonský fenomén v historii i v současnosti.

Většina informátorů se angažuje v různých asociacích (forma nestátní neziskové organizace ve Francii), a to často i ve více najednou, které se týkají spíše bretonské kultury a nejsou politického charakteru. Vyjma již zmiňovaných informátorů 19, 20 a 21 se politického života aktivně účastní informátor 2, a to konkrétně v PS (*Parti socialiste*, obdobu u nás hledejme v ČSSD), tedy ve Francii etablované a silné straně. V současném politickém klimatu

Francie již ale není neobvyklé, že se někdo s „probretonským“ postojem angažuje v etablované celostátní straně, i když to bývá většinou maximálně na regionální úrovni. Informátor 1 pak prošel několika politickými stranami, a to včetně UDB a *Emgann*. Ostatní informátoři buďto nejsou přímo politicky angažováni v rámci stran, anebo nepovažovali za důležité to zmínit během rozhovoru.

Všichni informátoři se také účastní alespoň některé z bretonských kulturních akcí. Až a výjimky (informátoři 5 a 10, informátor 10 mluví pro změnu plyně *gallo* – jazykem Dolní Bretaně, který je románského původu) všichni ovládají bretonštinu, alespoň základy (informátoři 7, 21). Bretonština jim – opět až na výjimky – nebyla předána jako mateřský jazyk, ale naučili se ji z vlastní vůle, přičemž hlavně informátoři starší generace měli tu výhodu, že ji jako malí slýchávali ve svém okolí.

2.2.2.5 Lokalita bydliště

Většina informátorů žije v obcích od jednoho tisíce do pěti tisíc obyvatel. Nad pět tisíc obyvatel mají bydliště pouze informátoři 21 (sedm tisíc obyvatel), 13 (okolo patnáct tisíc obyvatel) a 2, 8, 10 (téměř padesát tisíc obyvatel). V Bretani je obvyklé, že lidé dojíždějí autem za prací do větších center (meziměstská dopravní síť je ve srovnání se situací v ČR méně rozvinutá), a tak je tomu podobně i u větší části informátorů.

2.2.2.6 Rodina původu

Většina informátorů se narodila v Bretani rodičům bretonského původu – výjimku tvoří informátor 2 (rodiče jsou Bretonci, ale odešli do pařížského regionu ještě před jeho narozením; on se později vrátil žít do Bretaně), informátorka 18 (smíšené manželství, pouze matka z Bretaně) a informátorka 5, která je jako jediná původem mimo Bretaň – do Bretaně se přivdala, cítí se být Bretonkou a, jak sama říká, „byla jsem adoptována bretonským prostředím“ [překl. JT]¹⁷. Během rozhovoru však o Bretoncích hovoří v třetí osobě plurálu, přesto jsem považovala za vhodné ji do výzkumného vzorku zařadit.

Sledujeme-li místa původu rodičů, můžeme zaznamenat přesuny v rámci jednoho departementu Bretaně, výjimečně i v rámci Bretaně jako regionu (rodiče po sňatku žijí v rodišti jednoho z nich, popřípadě odejdou do nové lokality), pouze v případech informátorů 6, 7, 10 a 17 pochází rodiče ze stejné obce, respektive města. Všeobecně rodiče pochází z lokalit o menším počtu obyvatel, než v kterých nyní žijí jejich děti. Rodiče informátorů 1 až 7,

---

¹⁷ V originále: „*J'étais adoptée par le milieu breton.*“

10 až 12 a 14, 15, 19 pochází z obcí o populaci – v průměru – dva tisíce obyvatel (v rozpětí od několika set po maximálně čtyři tisíce obyvatel). Z velkých center jsou pouze rodiče informátorů 13, 17 a 18, a jeden z rodičů informátora 9. U zbytku vzorku (informátoři 8, 16, 20 a 21) jsou rodiče z menších měst od šesti do patnácti tisíc obyvatel.

Mírná většina informátorů pochází z rodin zemědělců (šest informátorů) a rodin, kde nejvyšší dosažené vzdělání rodičů bylo vyučení (sedm informátorů). Rodiče informátorů 9, 16, 17 a 19 dosáhly středoškolského vzdělání, u informátora 13 má jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání, a pouze u informátorů 7, 12 a 15 mají oba rodiče ukončenou vysokou školu.

2.2.3 Strategie navázání kontaktů s informátory

S oslovováním informátorů jsem začala ještě před svou cestou do Bretaně. Zimní semestr 2005/2006 jsem trávila díky stipendiu z programu Erasmus studiem na pařížské universitě Denis Diderot. Sběr dat (čili cestu do Bretaně) jsem si naplánovala po skončení zkouškového období na universitě. První kontakty jsem získala od člena cornwallské větve keltské ligy, kterého jsem náhodně poznala v rámci organizace ACC (*Association of community colleges*). Přeposlal mi e-mailové adresy a telefony na politicky aktivní Bretonce, zapojené z velké části do politických struktur jako je UDB či *Emgann*. Upřednostňovala jsem kontakt e-mailem, a tak jsem rozeslala osm e-mailů, na které jsem dostala pouze dvě odpovědi. Byl z toho nakonec jeden rozhovor – s informátorem 13, s druhým potenciálním informátorem jsem se nesetkala, protože se vyskytoval v jiné lokalitě než kde jsem prováděla rozhovory. O svém neúspěchu při navazování kontaktů jsem zpětně dala vědět výše uvedenému keltskému aktivistovi. Ochotně mi proto poskytl dalších pět e-mailových kontaktů, tentokrát na Bretonce vězněné několik let bez soudu kvůli podezření z členství v ARB (*l'Armée républicaine/révolutionnaire bretonne* - Bretonská revoluční/republikánská armáda), kteří byli – až na jednoho, který se ke členství přiznal – v roce 2003 propuštěni. Během jejich věznění na případ poukazovala i Amnesty International. Opět jsem tedy rozeslala e-maily, kde jsem se představila, zdůvodnila, proč je kontaktuji a odvolávala jsem se přitom na osobu mého známého z Walesu. Bohužel jsem nedostala žádnou odpověď. Známy mi to zdůvodnil nedůvěrou těchto lidí a jejich nízkou motivací jít do nějakých výzkumů, i když to, že nejsem Francouzka považoval spíše za výhodu.

Bylo mi tedy jasné, že šanci zkontaktovat se a hovořit s těmi nejradikálnějšími bretonskými aktivisty mám vzhledem k mému času vymezenému pro pobyt v Bretani malou.

V Bretani jsem bydlela ve městě Sant Brieg u rodičů svého tehdejšího přítele, kteří mají k bretonství spíše indiferentní vztah. Řekla bych, že i slabší než je bretonský průměr (zřejmě to souvisí s jejich silně levicovým zaměřením). Jsou ale velmi milí a nabídli se, že mi se sháněním informátorů pomohou. Oba pracovali tou dobou v odborech, navíc byli politicky angažovaní. Zafungovali v mém případě jako *gatekeepers*¹⁸, kteří mi otevřeli přístup do zkoumaného prostředí¹⁹ (a to i v materiálním slova smyslu) a zprostředkovali kontakty. Kromě informátora 3, na něhož jsem získala kontakt metodou sněhové koule²⁰ - od informátora 1, a informátora 9, kterého jsem znala přes mého tehdejšího přítele již z dřívějších pobytů v Bretani, to byli oni, kdo kontaktoval informátory 1, 2, 4 až 8 a 10 až 12, celkem tedy deset informátorů. Oni představili výzkum (na základě mnou vysvětleného výzkumného problému a vzneseného požadavku) a domluvili setkání. Matka mého přítele byla zvolena do městského zastupitelstva a informátory 2, 7, 8 a 12 znala odtamtud. Informátoři 1, 4, 5, 6 a 11 jsou zapojeni do stejných odborů jako ona. Informátor 10 je spolu se synem *gatekeepers* členem stejné hudební skupiny hrající bretonskou hudbu.

Osoby *gatekeeperů* měly nepochybně vliv jak na výběr informátorů, tak na přístup informátorů k rozhovoru (minimálně na počátku rozhovoru – v průběhu se otevřenost informátorů často zvyšovala) a to, jak se informátoři prezentovali. Dalším faktorem, který hrál roli, byl fakt, že jsem cizinka. Někteří informátoři – například informátor 1 – považovali za nutné mě blíže obeznámit s událostmi bretonské historie, s reáliemi Bretaně i detaily francouzské politiky, takže se pak stávalo, že odbíhali od otázky. Na některé z informátorů v této první části vzorku však, jak mohu posoudit, nic z toho vliv nemělo a za své – z pohledu většinové bretonské společnosti - extrémní názory se nijak nestyděli.

Jak jsem již uvedla výše, kontakt na informátora 13 jsem měla od známého z Walesu. To už se přede mnou otevírala druhá část rozhovorů, pro jejichž uskutečnění jsem považovala za vhodné změnit místo výzkumu a obohatit tak vzorek o informátory z jiné části Bretaně. Využila jsem k tomu kontakt od jednoho muže, kterého jsem poznala jako frekventanta kurzu bretonštiny. Kurz probíhal v Paříži v *Ti ar vretoned*²¹ (Bretonská misie – v dřívějších dobách místo, kde nacházeli pomoc „vnitřní emigranti“, kteří odešli z Bretaně hledat obživu do Paříže a často měli nízké vzdělání a problémy s integrací v Paříži. Dnes funguje toto místo jako

---

¹⁸ Hammersley, Martyn – Atkinson, Paul (1995): *Ethnography: Principles in practice. Second edition*. London: Routledge, s. 63; v češtině se tento pojem překládá jako „vrátní“ – in Nedbálková, Kateřina (2006): *Spoutaná rozkoš. Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznicí*. Praha: Slon, s. 55.

¹⁹ *Gatekeeper* může být i někdo s neformální autoritou, kdo nám umožní přístup do zkoumaného prostředí. In Neuman, Lawrence W. (2003): *Social research methods. 5th edition*, Boston: Allyn and Bacon, str. 372 – 373.

²⁰ Hendl, Jiří (2005): *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál, s. 154.

²¹ *Ti ar vretoned* byla založena roku 1947 – in [online][cit. 2008-4-7]. Dostupné z: <<http://tav.trad..org>>

bretonské kulturní centrum v Paříži, kde se lze zapsat do různých kurzů). Muž byl Pařížan s bretonskými kořeny, ke který se v regionu Ile-de-France hlásí přes 900 000²² lidí. Na kurzu bretonštiny panovala přátelská atmosféra a všichni věděli o mém výzkumu. Když se kurz blížil ke konci, muž mi dal telefonický kontakt na manželský pár a slíbil, že jim o mě předem řekne. Ještě během svého pobytu v Sant Briegu jsem jim zavolala a domluvila si setkání s nimi. Stali se tak druhými *gatekeepers*. Opět mě u sebe (obec Skaer) ubytovali, opět domluvili veškerá setkání s informátory, na která mě i dopravili, pokud informátoři nepřijeli přímo k nim domů. Informátoři 14 až 21 byli buďto přímo jejich známí, anebo osoby, u kterých *gatekeepers* považovali za vhodné, abych se s nimi setkala. Kromě samotných rozhovorů mě představili spoustě zajímavých lidí, které jsme navštívili, bohužel většinou nebyl čas na to pustit se do rozhovoru, vždy jsme však pohovořili (byl to například Druid, který bydlel nedaleko nich, podnikatelka z Kemperle či žena z Maďarska, která se přistěhovala do Bretaně, naučila se bretonsky a učila na jedné ze škol *Diwan* – viz kapitola Další použité metody - zúčastněné pozorování). Šlo o většinou o typ lidí, se kterými jsem se neměla během mých předchozích pobytů v Bretani možnost setkat, a kteří rozšířili mé povědomí o bretonských aktivistech a Bretani vůbec. Tito druzí *gatekeepers* (oba už byli v důchodu a většinu roku cestovali v karavanu po světě) byli narozdíl od těch prvních ve svých názorech velmi radikální. Rozhovor s nimi jsem nakonec nenahrála. Nechtěli, aby tomu tak bylo na úkor času, který chtěli využít, aby mě představili jiným lidem. Navíc oni sami měli dojem, že již po několika absolvovaných rozhovorech s jinými informátory nedokáží přesně formulovat svoje názory nezávisle na názorech svých přátel. Tři dni, které jsem s nimi strávila, byly tak velmi intenzivní.

2.2.4 Klima výzkumu

Terénní výzkum probíhal na přelomu ledna a února 2006 a trval tři týdny. Rozhovory samotné se odehrály během jedenácti dnů. Je předcházelo oslovení informátorů a domluvení si setkání. Jde tedy o výzkum krátkodobý, ale velmi intenzivní.

Rozhovory se uskutečnily na různých místech v Bretani a v různém prostředí. V případě informátorů 1, 4 a 11 se rozhovor odehrával v centrále odborů v Sant Briegu, informátoři 3, 14, 15 a 16 mě pozvali k sobě domů (u manželského páru informátorů 15 a 16 jsem nejprve poobědvala; u ostatních bylo vždy připraveno malé občerstvení). Časté bylo i mé setkání s informátory v místě jejich pracoviště (informátoři 2, 8 a 12). Využila jsem i

---

²² Sihoan, Stéphane (2005): „Paris et la banlieue? Un million de Bretons!“ *BRETONS* 1 (2), s. 45 – 47.

možnosti získat data v prostředí domácnosti *gatekeepers*, a to u informátorů 5, 6, 7, 9, 10 (u prvního páru *gatekeepers*) a 17, 18, 19 (u druhého páru *gatekeepers*). Se zbylými informátory (13, 20, 21) jsem se setkala v baru či kavárně.

Rozhovory se odehrávaly vždy mezi čtyřma očima a stranou hluku a dění (a to i v případě baru a kaváren, kde nám na požádání k tomu poskytli prostor), už jen z toho prostého důvodu, že diktafon by nahrál i hluk z okolí a přepis rozhovorů by byl velmi obtížný. Před rozhovorem jsme se vždy představili/byli představeni a chvíli si povídali, abychom se blíže poznali. Informátory zajímalo především, proč mě Bretaň a Bretonci zajímají, jak jsem se k tomu dostala.

Byla jsem si vědoma toho, že někteří informátoři se pohybují v prostředích, která nejsou příliš nakloněna proklamování bretonství (např. státní školství), a že je proto nutné postupovat opatrně. Sami tito informátoři, jak bylo vidět během rozhovorů, formulovali své věty s velkou rozvážností. Jiní informátoři naopak neměli s vyslovením svých názorů žádný problém, protože jimi byli veřejně známi. Pouze jeden z informátorů měl velké obavy, protože byl de facto zaměstnancem francouzského státu, proti kterému se vyslovoval. Jak mi řekl mimo záznam, obával se represivních opatření ze strany francouzského státu vůči své osobě (měl obavu i o ztrátu místa). Rozhovory trvaly od pětadvaceti minut až po hodinu čtyřicet minut, průměrná délka rozhovoru byla přes čtyřicet minut. Délka rozhovoru nesouvisela s množstvím poskytnutých adekvátních informací, alespoň ne v případě dvou nejdelších rozhovorů, které proběhly se zemědělci – oba měli tendenci velmi odbíhat od tématu. U většiny informátorů bylo vidět, že (snad díky věku či dosaženému vzdělání) jejich postoj k bretonství je velmi reflektovaný a promyšlený, nad žádnou z otázek dlouho neváhali. Celkově součet nahrávek rozhovorů vydá na více jak patnáct hodin. Jazykem všech rozhovorů byla francouzština.

Po ukončení nahrávání jsme si s informátory povídali. Spoustu zajímavostí jsem se dozvěděla právě po vypnutí diktafonu, dostala jsem tipy na různé knížky, internetové stránky, atraktivní místa a události v Bretani vhodné k vidění. Od dvou informátorů jsem přímo dostala knížku darem. Informátoři mi i radili, s kým bych mohla ještě rozhovor provést, bohužel v době, kdy již rozhovory probíhaly a další byly naplánované již nebyl čas přidat do nabitého rozvrhu ještě někoho dalšího. Od informátorů, kteří měli e-mailovou adresu, mi byla nabídnuta pomoc ve formě zaslání dodatečných informací, pokud bych něco potřebovala.

2.2.5 Etika výzkumu

Přestože měli informátoři informace od *gatekeepers* (tedy osob jim známých a pro ně důvěryhodných) vždy předem, považovala jsem za vhodné znovu objasnit, proč data sbírám a jak je posléze využiji. Upozornila jsem je na možnost kdykoli od celého procesu odstoupit a zaručila jsem jim anonymitu (tj. že jejich identita nebude odhalena dalším osobám, avšak já ji pochopitelně znám). Všichni však poskytli pasivní informovaný souhlas²³ s využitím získaných dat. Rozhodla jsem se i pro anonymitu obcí – uvedeny budou pouze názvy oficiálních institucí (pokud uvedení názvů nepovede k odhalení informátora). Nahrané rozhovory budou s ohledem na citlivé údaje a možnost rozpoznání informátorů uloženy u mě a nebudou poskytnuty třetí osobě.

2.2.6 Metoda sběru dat

Jak již bylo zmíněno, jako metoda sběru dat byl použit strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Strukturovaný rozhovor umožňuje snazší analýzu získaných dat a minimalizuje vliv tazatele na kvalitu rozhovoru. Vzhledem k výzkumné otázce byla témata předem dána, proto omezení, která ze strukturovaného rozhovoru vyplývají, nebyla nevýhodou.²⁴

Otázky (viz příloha č. ?) byly nejprve připraveny v češtině a posléze přeloženy do francouzštiny (viz příloha č. ?). Francouzská verze byla konzultována s rodilými mluvčími, aby bylo jisté, že překladem nevznikly posuny ve významu. Otázky, které sloužily jako východiska pro interpretaci dat, byly rozděleny do dvou okruhů: otázky tématické a otázky pasportizační. Otázky tématické – odpovědi na ně byly nahrány. Z pasportizačních otázek (osobní údaje informátora) byl sestaven formulář, který byl předkládán informátorům k vyplnění. Bylo to z důvodu eliminace chyb, které by mohly vzniknout přepisem nahraných osobních údajů (místa bydliště, typu ukončeného vzdělání atd.) v cizím jazyce.

Otázky tématické, které se staly obsahem strukturovaného rozhovoru, byly vytvořeny na základě toho, jak literatura pojímala identitu, a jak popisovala národního hnutí a jeho aktéry, respektive přes jaké obsahy a symboly oslovují aktéři národního hnutí příslušníky svého etnika, respektive národa. Všichni informátoři byli osloveni proto, že manifestují bretonství a usilují o zlepšení postavení Bretaně a Bretonců, jak v očích většiny svých bretonských spoluobčanů, tak v rámci francouzského státu. Z tohoto hlediska jsou tedy všichni potenciálními (či skutečnými) aktéry národního hnutí.

---

²³ Hendl, Jiří (2005): *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál, s. 155 – 156.

²⁴ Tamtéž, s. 173 – 174.

První okruh otázek se soustředil na zjištění deklarované identity informátorů, respektive identit a vztahů mezi nimi a také na vztah k identitě evropské. Součástí tohoto okruhu otázek bylo i zjišťování, jak se informátor vymezuje vůči francouzskému celku a je-li možné bretonskou identitu získat, i když pocházíme odjinud. Zvláštní otázka pak zjišťuje, jaké změny ve prospěch Bretaně a Bretonců by si informátoři přáli, ať už na legislativní úrovni či mezi Bretonci samými. Druhý okruh otázek se pak zaměřil na znaky, které informátoři přisuzují Bretani a Bretoncům, na instituce/organizace a akce významné svým charakterem pro bretonskou identitu. Třetí okruh otázek se věnoval manifestované a žité identitě informátora. U ní bylo sledováno, zda se informátor domnívá, že ji dává najevo, jaké jsou reakce okolí na ní, jak jeho identita ovlivňuje trávení volného času, výběr partnera či výchovu dětí.

Po skončení všech rozhovorů byl proveden jejich přepis a následně překlad do češtiny. V některých případech (například názvy asociací v bretonštině, jména lidí) bylo nutné obrátit se znovu na některé informátory a požádat je o přesné přepsání. Přepsaný, přeložený text zabral více jak 150 normostran.

2.2.6.1 Další užití metody

Jako doplňkový zdroj dat byly použity prameny písemné povahy v případě, že se to vztahovalo k datům z rozhovorů (jednalo se o různé tiskoviny, propagační materiály apod.).

Další použitou metodou bylo zúčastněné pozorování. Při zúčastněném pozorování byl brán hlavní zřetel na veškeré projevy bretonství. Z tohoto důvodu byly navštíveny důležité události i instituce související s bretonstvím a osoby často i zvláštním způsobem reprezentující bretonství.

V obci Skaer jsem navštívila bilingvní mateřskou školku (*Div yezh Skaer*). Jak statut napovídá, ve školce mají bretonština a francouzština rovnocenné postavení. Pro všech pětadvacet dětí, které školku navštěvovaly, byla mateřským jazykem francouzština. Děti seděly u stolečků po jednom ve velké místnosti, kde byla i tabule, takže to trochu připomínalo školní třídu. Po stěnách viseli výtvoři dětí. Každé z nich tvořilo něco z papíru a občas chodily za učitelky ukázat jim svou práci a poradit se. Děti byly rozděleny do třech skupin podle věku (dva až šest let), dohlíželi na ně dva učitelé. Učitelé mluvili na děti bretonsky, snažili se je motivovat, aby také odpovídaly v bretonštině. Když děti používaly bretonštinu, byly odměňovány – dostalo se jim téměř stejných práv, jaké má učitel. Jak mi řekl učitel, do školky často chodí návštěvníci z venku, kteří si s dětmi povídají bretonsky. Děti se také učí různé říkanky, písničky apod. O přestávkách se bohužel děti míchají s dětmi z

klasické školky, takže mluví jen francouzsky (v době, kdy jsem školku navštívila, tj. v únoru 2006, bylo dětí v klasické školce padesát pět oproti pětadvaceti v bilingvní školce).

S druhými *gatekeepers* jsem navštívila několik zajímavých lidí – ženu původem z Maďarska, která se naučila bretonsky a učila na škole *Diwan*. V době, kdy jsme ji navštívily, už neučila, podle svých vlastních slov si přála změnu, a tak si otevřela malý obchůdek v centru Karaez. Obchůdek byl malým maďarským velvyslanectvím – vyjma toho, že převládajícím jazykem nápisů viditelných z venku byla bretonština. V obchůdku se prodávalo různé zboží související s Maďarskem – potraviny a jiné drobnosti, které by se obtížně sháněly i v České republice. V obchůdku visela velká mapa Maďarska. Majitelka nám nabídla občerstvení, a pak jsme si povídaly o jejím vztahu k Bretani a o postkomunistickém bloku.

Také jsme ve vesnici Sant-Jakez jsem poznala Druida, který tam vlastnil bar. Na zahrádce vedle domu stál menhir²⁵, zřejmě tam byl nainstalován. Vedle něj byly položeny nějaké přírodniny, květiny apod. Vevnitř u baru sedělo několik stálých hostů, kteří se s barmanem a Druidem v jedné osobě bavili bretonsky. Všude po stěnách byly nalepeny novinové články s ekologickou tematikou. Druid také založil *Breizh nao* – Bretonského ekologického hnutí. Během našeho rozhovoru mi také řekl, že „povolání“ Druid se předává v jeho širší rodině. Jako Druid například celebroidal svatby, z nichž mi ukázal fotky. Za nejdůležitější co se týče bretonství považoval právě vztah k životnímu prostředí. Dalším zajímavým místem pak bylo knihkupectví v Kemperle, kde jsem s majitelkou hovořila hlavně o represivních opatřeních ze strany francouzského státu.

Na místě je i popsání průběhu důležité události posilující bretonství – *fest-nozu*. Zúčastnila jsem se mnoha *festoù-noz* - některé probíhaly pod širým nebem jako součást festivalů či na náměstích, kde se často konají v rámci akcí podporujících turistický průmysl. Jiné v sálech. Lze popsat typický průběh, ale já popíši průběh posledního *fest-nozu*, kterého jsem se zúčastnila. Konal se v sobotu, což je obvyklý den pro jeho konání – na druhém místě je pátek²⁶. Vstupné bylo asi okolo pěti eur, což odpovídá akci, kde hraje více kapel. Začátek v devět hodin večer –dříve podobná akce ani nezačíná. Konec bývá někdy až po třetí hodině ráno, záleží na počtu kapel. Na *fest-nozu* je vždy pódium pro muzikanty, prostor pro tance a bar. Část lidí přijde vždy na *fest-noz* jen proto, aby si povídali a popíjeli u baru. Představí se

---

²⁵ Mimochodem menhir i dolmen jsou neologismy, které vytvořil na základě bretonských slov člověk, který bretonsky nehovořil. Pro bretonsky hovořící to byla ale nesrozumitelná slova. Menhir je v bretonštině *peulvan*, dolmen pak *taol-vaen*.

²⁶ Pak je tu také *fest-deiz*, obdoba *fest-nozu*, ale s tím rozdílem, že se koná přes den. Nesetkáme se s ním však tak často.

kapela a před každou písní řekne předem, o jaký tanec se bude jednat. Většina tanců je v kruhu či ve formě řetězu a právě to vytváří pocit rovnosti a sounáležitosti, což činí z *fest-nozu* silný zážitek.

2.2.7 Analýza dat

Po přepsání dat bylo provedeno tématické kódování, během něhož byly brány v úvahu všechny znaky a symboly, které informátoři připisovali bretonství, stejně tak jako instituce, které bretonský postoj posilují/oslabují. Při kódování byl brán zřetel na kategorie, se kterými pracuje M. Hroch²⁷. Při analýze přepsaných rozhovorů jsem ovšem musela rozšířit kódování ve smyslu otevřeného kódování, když se objevily nové kategorie, které se v historiografické literatuře nevyskytují.

Při analýze dat byli zvláště brány v úvahu odkazy na kulturní jevy a obsahy, o které se opírá bretonská identita, a zvláště na postoje a hodnocení, které ve vztahu k těmto kulturním jevům a obsahům informátoři zaujímali. Cílem tedy nebylo pouze zachytit samotné kategorie, na nichž se bretonství konceptualizuje, ale též vztah informátorů k nim, tedy jejich vnitřní zainteresovanost na problému budování bretonské národní identity. Pro hlubší pochopení jejich postojů byly zjištěné skutečnosti výběrově vztahovány také ke klimatu, který byl čitelný v bretonském regionu. To znamená, že při analýze dat jsem se pokusila vnímat postoje informátorů v kontextu manifestování a prožívání bretonské identity ve sledovaném regionu.

Výpovědi informátorů však nejsou používány pouze pro analýzu, pro zodpovězení otázky, tedy pro konstruování popisných a analytických kategorií. Jejich hodnota spočívá i v způsobech formulování názoru informátorem. Proto typické promluvy informátorů jsou zahrnuty jako přímá výpověď v textu.

---

²⁷ Hroch, Miroslav (2006): „Národ jako kulturní konstrukt?“ *Lidé města* 3 (17), s. 7 – 38.

3. Historie Bretonců v kontextu národně-emančipačního procesu

3.1 Kořeny bretonského národa

3.1.1 Osidlování bretonského poloostrova

Prostor, který dnes lidé deklarující bretonskou identitu chápou jako vlastní „národní“ prostor, kladou na bretonský poloostrov. Toto území bylo osídleno již během druhé doby ledové (asi 350 tisíc let před naším letopočtem). Poloostrov se ale řádně zalidnil až během neolitu. Jednalo se o civilizaci tvůrců megalitů, která se zde zdržela po dva tisíce let.²⁸

Klíčový však z pohledu současných Bretonců byl příchod Keltů do Evropy (okolo 9. století před naším letopočtem²⁹), a zvláště pak do Bretaně. Přibližně v 5. století před naším letopočtem³⁰ začalo Bretaň - v té době byla nazývána Armorikou - obývat několik galských kmenů, které se po invazi legií Julia Césara ocitly pod římskou nadvládou. Obsazení Armoriky bylo pro Římany zásadní z důvodu kontroly námořní dopravy.³¹ Tyto galské – byť romanizované - kmeny jsou pak chápány jako jedni z předků dnešních Bretonců.

Druhým „zdrojem“, k němuž se současní Bretonci vztahují, se stala imigrace z Británie. Na konci 3. století našeho letopočtu a zvláště pak od 5. století četní obyvatelé Británie (=Bretonci) odcházeli do Armoriky, kteří dali území i jméno. Přibližně od 6. století byl tedy poloostrov zmiňován již ne jako Armorika, ale jako Bretaň.³²

Důvody britské emigrace jsou nejisté. Zdá se však, že římská správa ji podporovala. Nutné pravděpodobně bylo jednak doplnit obranu bretonského poloostrova, který byl sužován nájezdy Sasů, jednak byl ostrov Británie v některých částech přelidněn, ohrožen nájezdy z irského ostrova a nedostatkem potravy. Odchod bretonských kmenů či jen jednotlivých klanů se netýkal celé Británie. Lidé emigrovali z oblasti dnešního Walesu, Cornwallu, případně Devonu. Migrující Bretonci si sebou přinesli i vlastní jazyk, společenský systém a náboženské zvyklosti odlišné od těch pevninských, které byly již silně ovlivněny Římany. Všechny tyto odlišnosti příchozích pochopitelně nebyly přijaty místní galorománskou populací úplně bez problémů. Časem se ovšem obě tradice – bretonská a galorománská – mísily.

---

²⁸ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 11 - 12.

²⁹ Tamtéž, s. 15.

³⁰ Coureau, Christophe (2000): „L'identité celtique médiatiquement reconnue.“ *Historia* 2000 (644), s. 14 - 17.

³¹ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 17 - 18.

³² Tamtéž, s. 20.

V 6. století tak můžeme na poloostrově zřetelně vymezit bretonskou část – táhne se na západ od linie Mont-Saint-Michel – řeka Vilaine. I na levém břehu této řeky byla bretonská sídla, hrabství Nantes a Rennes ale zůstávaly pod galo-franckým vlivem. I v současnosti tak můžeme Bretaň rozdělit na dvě části – Horní Bretaň, kde se na venkově ještě hovoří *gallo* – pozůstatkem románského jazyka, avšak v již velmi pofranštěné formě, a Dolní Bretaň, kde se dosud udržel bretonský jazyk, náležející do jižní větve keltských jazyků.³³ Tato dvojakost diverzifikuje a pochopitelně komplikuje identitu Bretonců. Jak ukázal Jeffrey Ian Press, právě případ Bretaně, tu spojované s galskými kořeny (a ty jsou dnes ztotožňovány s Francií), tu s ostrovními Kelty, by nám měl pomoci vypořádat se s jakýmkoli hledáním „kořenů“.³⁴ Dá se to vcelku dobře ilustrovat na příkladu známé komiksové postavičky Asterixe – ten obýval poslední Římany nedobytou galskou ves, kterou autoři³⁵ čirou náhodou (úmysl to rozhodně nebyl, jeden z autorů³⁶ v Bretani často trávil dovolenou) umístili na území Bretaně. Tato poslední výspa galského odporu mohla být umístěna kdekoli jinde v tehdejší Galii, ale fakt, že byla v Bretani, způsobil, že Bretonci často berou Asterixe za „svůj“ symbol.³⁷

V dnešní době Bretaň posiluje spíše své vazby na současný „keltský svět“ – Irsko, Skotsko, Galicii a především Wales a Cornwall. Proto se také více hlásí ke svým ostrovním kořenům.

3.1.2 První státní útvary na Bretonském poloostrově – slavná historie

Během 5. století hráli Bretonci důležitou roli jako spojenci galorománské armády v boji proti Gótům i Hunům. Z kronik vyplývá, že až do roku 481 (oficiální počátek francouzské monarchie³⁸) byli bretonští vůdci zmiňováni jako králové, po tomto datu jako hrabata. Odtud vychází argument, že bretonské monarchie existovaly ještě před tou francouzskou, tím pádem Bretaň nemohla být a priori považována za teritorium francouzské koruny. Bretaň sice musela v roce 497 uznat ve smlouvě nadřazenost Franků, ale nemusela jim platit tribut, což dokazuje její nezávislost. Během 7. století se z malých jednotek zkonstituovala tři bretonská království. Až do 9. století se ve všech dokumentech zmiňujících se o Bretani prolíná historie s legendami. Jediné, co je jisté a o co se můžeme opřít, jsou

---

³³ Až do 11. století hovořili Bretonci, Velšané a obyvatelé Cornwallu stejným jazykem, diverzifikace se začala odvíjet až poté. In Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 21 - 25.

³⁴ Press, Jeffrey Ian (1992): „The situation of the Breton language in Brittany.“ *Multilingua* 11 (4), s. 407 – 426.

³⁵ René Goscinny (scénárista) a Albert Uderzo (ilustrátor).

³⁶ Albert Uderzo trávil dovolenou v Erquy v Bretani.

³⁷ V Bretani se můžeme setkat s plakátem, kde Asterix a Obelix proklamují cosi v bretonštině a v ruce třímají bretonskou vlajku.

³⁸ Francouzská historie odvozuje počátky francouzské státnosti od Francké říše, byť se jednalo o germánské kmeny.

napjaté vztahy Bretaně s Franky. Frankové by byli rádi dostávali od Bretonců tribut, ti to ale odmítali s tím, že jejich ustanovení tu byla ještě před vytvořením Francké říše. Rostoucí moc Bretonců se Frankům zdála být nebezpečná, což dosvědčují i jejich četné útoky a snaha podrobit si Bretaň. Frankové zvítězili, ale zvedla se proti nim revolta (r. 824), což vedlo k rozhodnutí dosadit do čela království sousedícího na hranicích s Franckou říší jimi vybraného Bretonce, který bude přísahat věrnost franskému vládci. Vybrali neznámého Nominoë, který ale, oproti jejich očekáváním, brzy sjednotil Bretaň do jediného království a navíc nakonec posunul její hranice dále na východ.³⁹

Nominoë i po sjednocení Bretaně zůstal loajální králi, který ho do funkce jmenoval (tj. Ludvíku Pobožnému). Po jeho smrti však změnil postoj – nepodřídil se novému vládci, zvítězil nad ním v bitvě a získal tak hrabství Rennes a Nantes. Jeho náhlá smrt (r. 851) mu však znemožnila dotáhnout do konce vše, co zamýšlel. Jeho přínos pro Bretaň byl však nesporný – dobyl nová území, která jsou dodnes Bretonci považovány za vlastní, navíc upevnil bretonskou administrativu, odstranil z ní všechny stopy franského vlivu - hlavně co se týče kléru. V Bretani bylo ustanoveno devět biskupství⁴⁰, která hrála v politickém i společenském životě Bretaně důležitou roli, neměnou prakticky až do revoluce v roce 1789.⁴¹ Tím se významně zapsal do historie Bretaně a pro bretonské nacionalisty (a nejen je) se stal až národním mýtem.

Po smrti Nominoëa zvítězil nad Franky i jeho syn Érispoé. Po druhé porážce Frankové uznali Érispoa za bretonského krále a přenechali Bretoncům také hrabství Rennes a Nantes a území na jih od řeky Loiry. Bretaň tak nabyla své maximální rozlohy v historii, která byla po další staletí respektována.⁴²

3.1.3 Kulturní a etnické přesahy a infiltrace

Paradoxem je, že právě expanze Bretonců na východ byla hlavní příčinou postupné ztráty „keltské“ identity země. Bretaň najednou zahrnovala kromě bretonsky mluvící populace s keltskými zvyky i populace mluvící románským jazykem, s galorománskými a franckými tradicemi, politické centrum země posunulo na východ. Stala se jím města Nantes a Rennes, města, kde se bretonsky nikdy nemluvilo. Během následujících tří staletí románský jazyk postupoval na západ, a v 12. století se bretonsky mluvilo již jen na západ za linií Paimpol – Mur-de-Bretagne. Východně od této linie už jen názvy měst a vesnic připomínaly, že se tu

---

³⁹ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 39 – 49.

⁴⁰ Odtud i devět pruhů na současné bretonské vlajce – viz níže.

⁴¹ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 50 – 53.

⁴² Tamtéž, s. 55.

kdysi hovořilo bretonsky.⁴³ Kromě toho okolo 10. století přestala bretonská šlechta používat bretonštinu, během 16. století začal tento jazyk mizet i z bretonských měst – tento proces byl dovršen koncem 18. století.⁴⁴ Bretaň se dostala pod francouzský vliv a postupně ztrácela svou kulturní identitu, přestože si zachovala identitu politickou až do 16. století.⁴⁵

Další faktor, který přispěl k ztrátě kulturní identity Bretaně, byly normandské invaze opakující se trvale až do roku 938. Měly za následek emigraci intelektuální elity (kterou v té době představovali hlavně církevní činitelé) směrem na východ. A když se klerici vrátili, jejich jazykem už byla francouzština. Manuskripty v bretonštině existující do té doby byly zničeny i s kláštery, kde se uchovávaly, a tak nejstarší zachovaná literatura v bretonštině je z 16. století (výjimkou jsou bretonské glosy v latinských a francouzských textech a hagiografická literatura).

Normané však v případě Bretaně nehráli jen roli nájezdníků a plenitelů. Četní Normané se ale také postupně integrovali do bretonské společnosti, písemné prameny dokazují spolupráci vikingských a bretonských náčelníků, normanský vliv na vývoj bretonské společnosti je tedy prokazatelný i v tomto směru.⁴⁶

3.1.4 Ztráta územní autonomie

Bretaň se během středověku stala lákavým soustem pro francouzské království. Roli hrála i poloha Bretaně – během stoleté války mezi Francií a Anglií byla Bretaň nejednou dějištěm bojů, navíc ji příbuzenské vztahy bretonské šlechty pojily s jednou i druhou stranou. Obě země tak využívaly momentálních svárů o nástupnictví v Bretani k prosazování svých vlastních zájmů.⁴⁷

Po vojenské porážce roku 1488 a složitých machinacích nakonec uspěla Francie a v roce 1532 Bretaň ztratila svou nezávislost. Obě země byly sjednoceny ediktem na stejném principu jako byla v roce 1707 sjednocena Anglie a Skotsko. Edikt právně rozlišoval dva rovnocenné národy s vlastními zvyklostmi a odlišným fungováním. Bretaň tedy prakticky ztratila svou nezávislost, ale teoreticky si zachovala autonomní statut.⁴⁸ Práva, která pro Bretonce vymohla Anna Bretonská při svém sňatku s Ludvíkem XII., byla zachována. Jednalo se například o právo Bretonců nebýt souzený mimo Bretaň; neplatit daně, které by si sami

---

⁴³ Tamtéž, s. 59 – 60.

⁴⁴ Press, Jeffrey Ian (1992): „The situation of the Breton language in Brittany.“ *Multilingua* 11 (4), s. 407 – 426.

⁴⁵ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s., s. 59 – 60.

⁴⁶ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 60 – 61.

⁴⁷ Tamtéž, s. 66 – 78.

⁴⁸ Tamtéž, s. 79 – 81.

v Bretani neschválili; a právo šlechty nesloužit mimo území Bretaně, vyjma výjimečných případů⁴⁹ (v dnešní době se uvádí jako jediné respektované právo jen právo na neplacení mýtného – to se na dálnicích v Bretani nevybírání). Edikt tedy v žádném případě neznamenal anexi Bretaně.

Francie si postupně Bretaně čím dál tím více podrobovala – sloužila jako rezervoár pracovní síly a jako v té době bohatá provincie byla také zdrojem peněz pro státní pokladnu. A byly to právě vysoké daně, které vyvolávaly revolty venkovanů, jako například v roce 1675 za Colbertovy administrativy známou revoltu „Červených čepic“ (*la révolte des Bonnets rouges*).⁵⁰ Revolta byla krvavě potlačena francouzskými jednotkami.⁵¹

3.1.5 Francouzská revoluce a francouzský nacionalismus

Zásadnější moment pro dějiny Bretaně než ztrátu nezávislosti přineslo 18. století – jednalo se o Velkou francouzskou revoluci (dále jen Revoluce), která citelně omezila bretonskou (byť relativní) autonomii a zároveň spustila sled událostí výrazně zasahujících identitu Bretonců.

Na začátku budila Revoluce naději na vylepšení postavení Bretaně v rámci francouzského království, ta se ale – zvláště na bretonském venkově - rychle rozplynula.⁵² Revoluce (1789) měla pro zachování bretonské identity horší důsledky než předcházející „starý pořádek“ (*Ancien Régime* - v podstatě absolutistická monarchie trvající do r. 1789). Zrušení justičního paláce v Rennes, který byl kompletně ovládnut bretonskou šlechtou, která již během 17. století vykryštovala jako specifická lobbyistická skupina a stala se také první obětí předrevolučních a revolučních událostí, znamenalo, že „páteř“ bretonské společnosti byla značně poškozena. Hlavní roli v ní tak namísto šlechty začala hrát církev, která však neměla snahu prosazovat bretonské zájmy v rámci Francie.⁵³ Revoluce přinesla vynucované dávky, odvody a pronásledování farářů (těm se v Bretani říkalo „rektoři“). Za Revoluce byly také zrušeny starobylé provincie, z kterých se předtím království skládalo, a

---

⁴⁹ Coureau, Christophe (2000): „L'identité celtique médiatiquement reconnue.“ *Historia* 2000 (644), s. 14 - 17.

⁵⁰ Na začátku roku 2006 přišla radnice města Karaez s projektem nainstalovanou silnice k městu velký informační panel odkazující na tuto historickou událost a zobrazující nejznámější postavu těchto událostí – Sébastiena Ar Balpa. Prefektura departementu Finistère se proti existenci panelu ostře postavila. I tento incident ukazuje, že největší nepřátelé emancipace Bretonců jsou v jejich vlastních řadách.

⁵¹ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 82 – 84.

⁵² Tamtéž, s. 85.

⁵³ Ladurie, Emmanuel Le Roy (2001): *Histoire de France des régions*. Paris: Seuil, s. 88 - 89

nahrazeny departmenty, administrativními celky, dodnes představujícími celistvost Francie.⁵⁴ V tomto smyslu byla Bretaň rozdělena.

Devatenácté století pak poslalo Bretaň na cestu „zevšednění“ (které se, naštěstí, úplně nedovršilo).⁵⁵ Změnila se i představa o Bretani, což dobře ilustruje výrok Victora Huga v *Quatre-Vingt-Treize*: „Bretaň je stará rebelka. Pokaždé, když se během dvou tisíciletí bouřila, měla pravdu. Naposledy se ale mýlila.“⁵⁶ Výrok odkazoval na rezervovaný postoj většiny Bretonců k Revoluci (výjimkou byla velká města). I když – paradoxně – klub Jakobínů založili zejména poslanci z Bretaně (tzv. bretaňský klub)⁵⁷, reakce Bretonců na revoluční dění (Bretaň byla zpočátku pro konstituční monarchii – dokud tato byla ve hře), byla záporná v momentě, kdy byla nastolena náboženská otázka. Proti Revoluci se v Bretani a ve Vendée strhlo lidové royalistické povstání (tzv. *chouannerie*), ke kterému se přidala z exilu i šlechta. Bylo ale krvavě potlačeno.⁵⁸ I odtud se pak profiloval image Bretaně jako věčně rebelující a zpátečnické. V podstatě se ale tou dobou začalo prosazovat dvojí kulturně-sociologické pojetí Bretaně – mluvíme o dvojím kódu: Jednak tradiční Bretaň – temná, royalistická, devótně katolická, konec světa, kde vesničané ne nepodobní zvířatům mluví nesrozumitelnou hatmatilkou (což je vize centra – Paříže), jednak jako pozitivní příklad nebo přímo model v romantismu a bretonském národním obrození (idyla venkova, mýtus pradávne keltské Bretaně paměti ponořené do hlubin věků atd.).⁵⁹

V devatenáctém století odstartovala éra centralistických vlád, jejichž záměrem bylo eliminovat všechna regionální specifika a definitivně prosadit jednotný francouzský národ. Součástí toho bylo i odstranění bretonštiny, protože tolerovat dva různé jazyky by znamenalo i tolerovat dva odlišné způsoby myšlení. Slova jako „zcivilizovat“ či „pofranštit“ byla v tehdejším slovníku mocných běžná a používaná jako synonymum. Příkladem budiž rada, kterou roku 1831 udělili prefekti departmentu Finistère a Côtes-du-Nord francouzskému ministrovi školství: „Je třeba ochudit a narušit bretonštinu všemi prostředky.... Tento jazyk je

---

⁵⁴ Hrbata, Zdeněk: *Legendy Bretaně*: in Le Braz, Anatole (1996): *Ankou. Legenda o smrt v Dolní Bretani (výbor)*. Litomyšl: Dauphin, s. 5 – 8.

⁵⁵ Ladurie, Emmanuel Le Roy (2001): *Histoire de France des régions*. Paris: Seuil, s. 89

⁵⁶ „La Bretagne est une vieille rebelle. Toutes les fois qu'elle s'était révoltée pendant deux mille ans, elle avait eu raison. La dernière fois, elle a eu tort.“ In Coureau, Christophe (2000): „L'identité celtique médiatiquement reconnue.“ *Historia* 2000 (644), s. 16. [přek. JT]

⁵⁷ Coureau, Christophe (2000): „L'identité celtique médiatiquement reconnue.“ *Historia* 2000 (644), s. 14 - 17.

⁵⁸ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 85 – 86.

⁵⁹ Hrbata, Zdeněk: *Legendy Bretaně*: in Le Braz, Anatole (1996): *Ankou. Legenda o smrt v Dolní Bretani (výbor)*. Litomyšl: Dauphin, s. 10 – 11.

nutné naprosto zničit.“⁶⁰ Kromě bretonštiny bylo vládám trnem v oku i silné postavení katolické církve v Bretani. Francii se podařilo dostat církve ze hry v oblasti školství (což zasáhlo hlavně Jesuity), které se stalo doménou laiků. Kromě toho stíhaly Bretaň další rány: rostoucí míra inklinace obyvatel k alkoholismu a vysoký počet sebevražd („nálepky“, které se na základě toho vytvořily, se Bretaň drží dodnes – více méně oprávněně). Region chudnul, nedokázal uživit stále rostoucí počet obyvatel (v 19. století pravděpodobně nejvyšší natalita v rámci Francie – dá se říci, že i takto se promítala silná katolická víra), masivní emigrace převážně do jiných regionů Francie a do Paříže byla toho následkem (od 30. let 19. století opustilo Bretaň asi 400 tisíc lidí, kterým se však jinde mimo Bretaň dostávalo asi takového přijetí jako dnešním imigrantům z bývalých kolonií – Bretonci byli také nazýváni „vnitřními imigranty“). Naopak Bretaň začala být objevována – stala se oblíbenou destinací Francouzů, obzvláště pak umělců. Způsob, jak tito o ní referovali, však nebyl pro Bretaň nijak příznivý.⁶¹

3.2 Krystalizace bretonského národa v období formování nacionalistických teorií

3.2.1 Kulturní počiny a jazyk

Bretonská inteligence si uvědomovala nebezpečí, že se francouzština postupně může prosadit na úkor bretonštiny.⁶² Během Revoluce se mezi základní znaky národa (*la nation*), chápaného v 18. století jako soubor obyvatel jednoho státu, nově zařadil jazyk jako jednotící prvek. V následujících obdobích byl tedy národ ve Francii nadále chápán jako pospolitost státních občanů spjatých zároveň společným jazykem⁶³ - z tohoto hlediska je snaha odstranit jiné jazyky pochopitelná.⁶⁴ Devatenácté století našťastí pro Bretonce přineslo i důkazy, že bretonština není jen primitivní nářečí. Roku 1839 vydal Théodore Hersart de la Villemarqué sbírku místní prózy a poezie *Barzaz Breizh* i s překladem do francouzštiny. Dílo mělo ohlas i v Evropě. Je součástí bretonského národního dědictví (připustíme-li, že o Bretoncích můžeme mluvit jako o národu), a to přesto, že se později prokázalo, že jsou v něm obsaženy i podvrhy (což nám může připomenout podobnou historii našich Rukopisů, popřípadě i dalších

---

⁶⁰ „Il faut, par tous les moyens possibles, favoriser l'appauvrissement, la corruption du breton ... Il faut absolument détruire [ce] langage.“ In Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 248. [přek. JT]

⁶¹ Tamtéž, s. 252 – 255.

⁶² Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 252 – 255.

⁶³ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 8.

⁶⁴ Podle odhadů v roce 1789 více než polovina obyvatel Francie hovořila jiným jazykem než francouzštinou. In Press, Jeffrey Ian (1992): „The situation of the Breton language in Brittany.“ *Multilingua* 11 (4), s. 407 – 426.

evropských falz, které měly zároveň i podobnou úlohu).⁶⁵ V roce 1847 Villemarqué vydal francouzsko-bretonský slovník. Villemarquého dílo vedlo k oživení zájmu o Bretaň ze strany vzdělanějších bretonských i pařížských vrstev.

Na poli badatelské způsobil impuls daný vydáním Villemarquého *Barzaz Breizh* zvýšený zájem o bretonskou ústní tradici a tradiční jevy vůbec. Pod jeho vlivem i vlivem výpadů proti němu se postupně formovala bretonská folkloristika, etnografie i regionální historie. Mnoho bretonofilů se nechalo inspirovat k sbírání lidové tvorby. V druhé polovině 19. století např. vyšly devíti-dílné Lidové pověsti a pohádky Dolní Bretaně od François-Marie Luzela⁶⁶. Z podnětu Villemarquého byl založen – vedle bardské Akademie – i Mezikeltský kongres (*Congrès interceltique*), do něhož vstupovali intelektuálové nadšení velšským a irským národním obrozením. Jedním z nejvýznamnějších je Anatole Le Braz, který vydal roku 1923 jím sebraný dvousvazkový soubor Legenda o smrti v Dolní Bretani.⁶⁷ Výbory z něj byly přeloženy do mnoha jazyků a zvýšily povědomí o Bretani jak u okolního světa, tak u Bretonců samých, což vedlo i k nárůstu pocitů hrdosti na svůj národ.

Tato a podobná díla té doby vytvořily základní pojetí „Bretonce“.⁶⁸ Koncept se skládal ze dvou složek: Bretonského venkovana, nositele „původních hodnot“, utlačovaného cizími národy, a jeho vzdělaného vůdce (kněží a šlechta), který ho chrání a je s ním duchovně spjat. Tento koncept restituoval bretonský venkov a zároveň odmítal Revoluci, spjatou s městem.

Vedle toho existovala druhá linie bretonofilů. Ti vydávali francouzsky psanou bretonskou literaturu, která akceptovala historickou skutečnost francouzské Bretaně, aniž by ovšem opomíjela její tradiční hodnoty (jakýsi kompromis mezi centrem a regionem).⁶⁹

Kromě jazykovědných prací a literárních textů vycházelo během celého století i množství francouzsky psaných děl zabývajících se historií Bretaně. V roce 1903 pak bylo z rozhodnutí ministra školství zřízena katedra keltštiny na universitě v Rennes.

Jako emancipačně významný počín vnímali a vnímají Bretonci založení periodika *Ouest-Éclair* v roce 1891. Tyto noviny se staly úspěšnými. Od roku 1901 byl náklad 12 tisíc výtisků denně, o deset let později již 125 tisíc. Deník se dnes jmenuje *Ouest-France* a je

---

⁶⁵ Ještě v současné době se na toto téma polemizuje – jsou i názory, které obhajují naprostou autenticitu *Barzaz Breizh*.

⁶⁶ Česky vyšel zatím pouze první díl: Luzel, François-Marie (1996): *Keltské pověsti a pohádky. Bretaň, díl 1*. Brno: „Zvláštní vydání...“

⁶⁷ Hrbata, Zdeněk: *Legendy Bretaně*: in Le Braz, Anatole (1996): *Ankou. Legenda o smrti v Dolní Bretani (výbor)*. Litomyšl: Dauphin, s. 18 – 19.

⁶⁸ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 250 – 257.

⁶⁹ Hrbata, Zdeněk: *Legendy Bretaně*: in Le Braz, Anatole (1996): *Ankou. Legenda o smrti v Dolní Bretani (výbor)*. Litomyšl: Dauphin, s. 13 – 15.

jedním z největších francouzských deníků,⁷⁰ na jehož místo vzniku jsou Bretonci hrdí. *Ouest-France* ani další deník vycházející v Bretani – *Le Télégramme* – se neopomíjejí věnovat bretonské kultuře a historii. Zvláště od konce 70. let vychází specializované přílohy, v edici *Ouest-France* pak i knížky věnované těmto tématům.

3.2.2 Politická reprezentace

Literární a historická díla dala impuls (aniž to jistě většina autorů zamýšlela) nejen k určité rehabilitaci bretonštiny, ale stala se i živnou půdou pro vznik *Emsav*⁷¹ – bretonského národního hnutí – s konkrétními požadavky vůči centru. Je to logické, jelikož bretonská identita nacházela ospravedlnění a opodstatnění právě díky uznání specifické historie a kultury.⁷²

Dá se říci, že před rokem 1789 praktikovaly bretonské elity autonomistické požadavky, aniž by si toho byly vědomy. Průběh Revoluce a její následky znamenaly omezení veškerých provinčních autonomismů. Od roku 1898 až do začátku první světové války jsme však mohli pozorovat v Bretani zrod velkého množství různých organizací, počínaje Bretonskou regionalistickou unií až po akademii pro bardy a druidy,⁷³ které odkazují a staví na bretonské identitě. Proces formování národa byl tedy v Bretani oproti vývoji v Evropě zpožděný. Jak zájem o literární produkci, tak zakládání a angažmá v institucích bylo až do přelomu 19./20. století záležitostí spíše úzkých skupin elit. Proces sebeuvědomování ještě nebyl do té doby v širších lidových vrstvách tolik zakotven.

V srpnu roku 1898 byla založena Bretonská regionalistická unie (*Union régionaliste bretonne*, zkráceně URB), první organizace s autonomistickými požadavky. V roce 1911 se od ní odštěpila Bretonská regionalistická federace (*Fédération régionaliste de Bretagne*, FRB), která se více soustředila na problém ekonomického rozvoje Bretaně a také na studium bretonské historie. Téhož roku založila skupina studentů Bretonskou nacionalistickou stranu (*Parti nationaliste breton*, PNB) s již vyloženě protifrancouzským zaměřením. Neměla ale větší odezvu. Z klerikálního prostředí vyšlo sdružení *Bleun-Brug* založené roku 1905 knězem Jean-Marie Perrotem, které podporovalo mnoho místních duchovních. Mělo za cíl bránit víru

---

⁷⁰ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 250 – 257.

⁷¹ V bretonštině *emsav* znamená mimo jiné hnutí, revoltu – bretonské národní hnutí se pak označuje *Emsav* (s velkým počátečním písmenem). In Kervella, Divi (ed.) (2004): *Geriadur divyezhek – brezhoneg/galleg, français/breton*. Sant-Tonan: Mouladuriou hor yezh.

⁷² Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 176.

⁷³ Ladurie, Emmanuel Le Roy (2001): *Histoire de France des régions*. Paris: Seuil, s. 91.

a jazyk země. Roku 1911 se Perrot ujal vedení časopisu *Feiz ha Breiz* (Víra a Bretaň), který zaujímal čím dál tím více nacionalistickou pozici.⁷⁴

Projevem cíle politicky mobilizovat širší vrstvy Bretonců bylo i vytvoření bretonské hymny. Byla napsána roku 1897 bretonským bardem Taldirem Jaffrennou, nápěv byl převzat z velšské hymny zkomponované v 19. století, slova napsal Jaffrennou. Název – Stará země mých otců (*Bro gozh ma zadoù*) – i nápěv jsou identické s velšskou i kornskou hymnou. Od roku 1898 je vícekrát publikována; popularitu získá mezi studenty v Rennes a roku 1903 je na kongresu URB vybrána porotou jako „národní píseň“, a to hlavně díky propojení s dalšími keltskými národy – Velšany a obyvateli Cornwallu.⁷⁵

Co se týče autonomistických požadavků, byly i snahy obhajovat autonomii Bretaně a zároveň prosazovat socialistické myšlenky, ale obecně se dá říci, že podhoubím pro národnostní požadavky bylo prostředí spíše konzervativní a pravicové, což platilo nejsilněji mezi první a druhou světovou válkou, a změnilo se až později ve 20. století. Levice totiž byla v jakobínské Francii největším protivníkem regionální specifičnosti.⁷⁶

3.2.3 Radikalizace v meziválečném období

První světová válka přinesla Bretaně šok – domů se nevrátil jeden ze čtyř vojáků, zatímco francouzský průměr byl jeden ku osmi (podobný poměr jako u Bretonců je dokumentován i v případě Korsičanů⁷⁷). Přitom někteří bretonští vojáci zahynuli z rozkazu svých francouzských nadřízených. Z důvodu časté neznalosti francouzštiny byli obviňováni, že jsou německými špióny.⁷⁸ První světová válka tak byla zlomem, který si vyžádal novou konceptualizaci bretonské identity. Bretaň najednou pocítila, co znamená příslušnost k francouzskému státu.

Bretonský venkov ostatně necítil až do počátku 20. století ani příslušnost k nějakému „národu Bretonců“, ale spíše k určitému území, klanu apod. – o tom se dochovala četná svědectví. Toto uspořádání vychází z tradic keltské civilizace. U Keltů nikdy nebylo absolutní centrum, ani neměli žádnou „Keltskou říši“. Společnost keltského typu byla tvořena velkým

---

⁷⁴ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 260 – 264.

⁷⁵ „Bro gozh ma zadoù“ *Wikipedia* [online] [cit. 2008-02-07]. Dostupné z: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Bro_gozh_ma_zado%C3%B9>.

⁷⁶ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 177 – 179.

⁷⁷ Press, Jeffrey Ian (1992): „The situation of the Breton language in Brittany.“ *Multilingua* 11 (4), s. 407 – 426.

⁷⁸ Timm, Lenora A. (2003): „Breton at a Crossroads: Looking back, Moving Forward.“ *e-Keltoi* [online] 2 [cit. 2008-05-11]. Dostupné z: <http://www.uwm.edu/Dept/celtic/ekeltoi/volumes/vol12/2_2/timm_2_2.html>.

počtem malých útvarů na sobě nezávislých vázaných pouze smluvními vztahy, na základě kterých se v případě nebezpečí chovaly jako určitý typ federace. Tento typ společnosti se samozřejmě vyvíjel. Jako koncept je viditelný v organizaci křesťanské církve v keltských zemích a také ve způsobu, jak se tvořila jednota Bretaně. Na základě miniaturních farních osad – miniaturních „království“ – která se postupně slučovala, vzniklo v 10. století Bretonské království (viz výše).⁷⁹

Bretonský nacionalismus je proto nedávný. V konfrontaci s ostatními obyvateli Francie poté, co opustili rodnou Bretaň, si Bretonci uvědomili určité odlišnosti. S tímto uvědoměním pak nadále pracovaly intelektuální elity.⁸⁰

Bretonci, kteří nepadli na bitevním poli, se vrátili s vědomím vlastní odlišnosti, které však nevedlo k pocitům hrdosti na jejich bretonský původ, ale ke komplexům zaostalosti a méněcennosti. To vyústilo ve 20. letech 20. století v další vlnu mohutného odlivu obyvatel venkova. Ti, kteří zůstávali, často propadli alkoholismu; počet sebevražd na počet obyvatel jednoznačně přesáhl francouzský průměr. Byl to důsledek náhlého a nekontrolovaného otevření se světu. Jediné, co zůstalo, byla víra.⁸¹

Katolický vliv ve 20. století změnil podobu: Roku 1929 byla založena Křesťansko-zemědělská mládež (*Jeunesse agricole chrétienne*), konzervativní vliv se prosazoval (hlavně od roku 1930) v deníku *Ouest-Éclair*. Roku 1935 bylo založeno hnutí mladých zemědělců *Chemises vertes* (Zelené košile). Jeho příznivci vedli operace proti levici.

Radikalizace je patrná i co se týče autonomistického hnutí. Hned po konci války (1919) začaly vycházet noviny s názvem *Breiz atao* (Bretaň navždy; název se stal dodnes známým heslem); impuls daný založením novin brzy vyústil v institucionalizaci autonomistů (v tomto případě můžeme mluvit o independendistech). Vznikla Bretonská autonomistická strana (*Parti autonomiste breton*, PAB), nejvíce aktivní v letech 1927 – 1929, brzy potom Bretonská národní strana (*Parti national breton*, PNB). V čele protifrancouzského hnutí působili François Debauvais a Olier Mordrel. Počet stoupenců jejich myšlenek, které okolo roku 1934 začaly inklinovat k fašismu, se odhaduje na jeden až dva tisíce. Uskutečnili mnoho akcí, od různých bojkotů až po atentáty. Vše se ale pohybovalo spíše v symbolické než v kriminální rovině.⁸² Jeden příklad za všechny: V srpnu 1932 - při příležitosti oslav čtyřtého výročí připojení Bretaně k Francii (1532) - vyhodili do vzduchu monument v průčelí

---

⁷⁹ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Éditions Entente, s. 173 – 175.

⁸⁰ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Éditions Entente, s. 173 – 175.

⁸¹ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 266 – 269.

⁸² Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 271 – 273.

radnice v Rennes, který zobrazoval vévodkyni Annu v pozici, která byla posouzena jako potupná („Bretaň na kolenou před Francií“), při stejné příležitosti pak zastavili prezidentský vlak na hranicích Bretaně.⁸³ Daladier následně nařídil zatčení Mordrela a Debauvaiho (ti ale uprchli do Německa) a rozpuštění PNB.

Kromě separatistických aktivit se objevily i konkrétní snahy zachránit poslední záštitu proti francouzské uniformizaci – bretonštinu. V roce 1925 začala vycházet revue *Gwalarn*, psána kompletně v bretonštině, která ukazovala, že se jedná o jazyk se stejně bohatým slovníkem, jaký má francouzština apod. Byly tu i snahy prosadit bretonštinu do škol (iniciativa učitele Yanna Sohiera z roku 1933), Francie ale bretonštinu na státních školách odmítla.⁸⁴

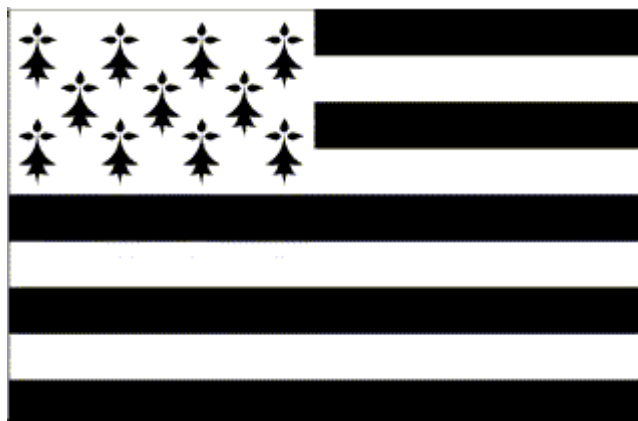
V roce 1923 byla také vytvořena bretonská národní vlajka (viz obrázek č. 1) – navrhl ji Morvan Marchal, architekt, svobodný zednář a bretonský nacionalista, který byl mimo jiné i redaktorem *Breizh atao* a členem různých bretonských sdružení. Více bretonských vlajek a symbolů existovalo již předtím – již během středověku, ale jelikož byly shledány nedostatečnými pro reprezentaci celé Bretaně (byly spojené např. s bretonskými vévody, jejich armádami, flotilami, bretonskými přístavy, katolickou vírou apod.), vznikla začátkem 20. století ze strany bretonského národnostního hnutí poptávka po moderní vlajce symbolizující jednotnou Bretaň. Její autor ovšem zároveň vyšel ze středověkých heraldických tradic. Proto vlajka obsahuje v horním rohu vlevo hermelín. Zbytek místa pokrývají vodorovné pruhy – inspirace americkou vlajkou – celkem jich je devět. Z toho pět černých, symbolizujících pět zemí gallo (Horní Bretaň), a čtyři bílé – zastupující čtyři bretonsky mluvící země (Dolní Bretaň). Jedinými použitými barvami jsou černá a bílá, proto se vlajce v Bretani říká *Gwenn ha Du* (bretonsky „bílá a černá“). Vlajka Morvana Marchala byla poprvé představena veřejnosti na výstavě v Paříži roku 1925. V počátcích se objevovaly výtky, a to hlavně ze strany katolíků, které ji spojovaly s fašistickým či komunistickým hnutím, ale postupně se prosadila. Po druhé světové válce se objevovala jen diskrétně, více vidět byla až v padesátých letech. Jako vlajka všech Bretonců začala být přijímána v sedmdesátých letech. Dnes vlaje na většině radnic a veřejných budov, objevuje se také při všemožných svátcích a defilé v Bretani a stala se tak významným jednotícím prvkem

---

⁸³ Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente, s. 88.

⁸⁴ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 273 – 274.

bretonské identity, který je dostupný pro všechny Bretonce a zároveň dobře čitelný i pro ostatní.⁸⁵

Obrázek č. 1.

Obecně se dá říci, že ještě před druhou světovou válkou bretonské národní hnutí – *Emsav* – překročilo hranici mezi přípravným stadiem identitární mobilizace a fází částečné institucionalizace. Druhá světová válka však přinesla další zlom.⁸⁶

3.2.4 Separatistické snahy za 2. světové války

Část bretonských nacionalistů shledávalo ve spolupráci s nacistickým Německem šanci na splnění svého snu – Bretaně nezávislé na Francii. Sliby reprezentantů Berlína v této otázce zůstaly pochopitelně nesplněny, ale staly se důvodem falešných nadějí. Mordrel a Debauvais se roku 1940 vrátili z exilu a znovu ustanovili PNB. Začali vydávat deník *L'Heure bretonne* (Hodina Bretaně), který brzy dosáhl nákladu 30 tisíc kusů, což není zanedbatelné číslo. Koncem roku 1940 byl Mordrel z vedení PNB odstraněn, místo něj nastoupil mnohem umírněnější Raymond Delaporte, který naděje na svobodnější Bretaň spojoval spíše s vládou ve Vichy. Příliš velký počet Bretonců ale nepřesvědčil – PNB měla v letech 1942 až 1943 jen asi 2,5 až 3 tisíce členů. Naopak radikálnější členové PNB odešli. V jejich čele byl chemik Célestin Laîné (v minulosti se podílel na přípravě některých atentátů), který založil milice *Bezenn Perrot* (asi 70 – 80 členů), ty na straně Němců (a v německých uniformách!) bojovaly proti odboji vlastního bretonského národa. PNB je sice odsoudila, ale tyto a podobné aktivity vrhly po válce stín na záležitost Bretaně a zdiskreditovaly *Emsav*.

Posílení autonomie Bretonců nepomohla za druhé světové války ani iniciativa, která se upínala na vládu ve Vichy a osobu maršála Pétaina. Ten byl sice znám nostalgií k *l'Ancien*

⁸⁵ „Drapeau de la Bretagne“ *Wikipedia* [online] [cit. 2008-02-07]. Dostupné z: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Drapeau_de_la_Bretagne>.

⁸⁶ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 225.

Régime, ale vládl velice autoritářsky – neváhal sesadit zvolené politiky, kdy se mu to zrovna hodilo. Když maršál zamýšlel nově rozdělit teritoria na ekonomické regiony, vzbudilo to naděje a Bretaň snila o slavné minulosti, kdy byla významnou provincií. Místo toho se dočkala odtržení jednoho departmentu a jeho připojení k jinému regionu – historické území Bretaně se tak zmenšilo, součástí nového administrativního území navíc už nebylo město Nantes, sídelní město bretonských vévodů, které se dokonce stalo hlavním městem departementu *Loire-Atlantique* a zároveň dokonce i celého sousedního regionu – *Pays de la Loire*.⁸⁷

3.2.5 Poválečná situace

Po válce následovala ve zdevastované Bretani tvrdá represe. Bretonské národotvorné hnutí tak bylo vrženo zpět do fáze identitární mobilizace. Podmínky pro politickou artikulaci autonomistických požadavků zůstaly po řadu let nepříznivé.⁸⁸ Například prosadit bretonsky mluvený pořad do vysílání státního rozhlasu bylo nadlidským výkonem; černobílou bretonskou vlajku po válce také vidět nebylo.⁸⁹

Po 2. světové válce naopak Bretaň procházela ekonomickou regenerací. V letech 1950 - 1975 Francie velice významně podporovala požadavky Bretonců na ekonomický růst v regionu. Příkladem může být rozvoj železniční a silniční sítě, elektrifikace, růst produkce energie, „zemědělská revoluce“ atd. Současně s ekonomickým vzestupem docházelo v Bretani po roce 1965 až do současnosti až k spektakulárnímu poklesu zájmu o víru. Bretaň se tak v této oblasti přestala vymykat francouzskému průměru. Trend sblížování hodnotových orientací Bretaně a zbytku Francie se ukázal i při volbách. Dříve Bretonci volili mnohem více „napravo“ než zbytek Francie. Až do roku 1981 měla většinu hlasů pravice. Milníkem byl pak rok 1988, který je rokem, kdy Bretaň poprvé dosáhla úrovně francouzského průměru, co se volebních výsledků týče.⁹⁰

Co se týče rozdělení departmentů historické Bretaně, řešení maršála Pétaina bylo definitivně potvrzeno roku 1982. Část historického území Bretaně, department *Loire-Atlantique*, kde leží historické město bretonských vévodů, Nantes, je tedy součástí regionu *Pays de la Loire*.

---

⁸⁷ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 275 – 281.

⁸⁸ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 226.

⁸⁹ Coureau, Christophe (2000): „L'identité celtique médiatiquement reconnue.“ *Historia* 2000 (644), s. 14 – 17.

⁹⁰ Nicolas, Michel (2006): „Les Bretons et la politique.“ *Ar Men* 20 (150), s. 54 – 61.

3.2.6 Poválečné politické snahy a bretonští separatisté

První významnější poválečnou iniciativou s regionalistickým podtextem bylo ustavení Výboru pro studium a spojování bretonských zájmů (*Comité d'étude et de liaison des intérêts bretons* – CELIB) v roce 1951. CELIB mělo formu neziskového sdružení, které si kladlo za úkol reprezentovat všech pět historických departementů Bretaně (tedy nejen administrativní region Bretaň). Byli v něm zastoupeni politici napříč stranami (vyjma komunistů), podnikatelé i kulturní činitelé. CELIB se stalo postupně hlavní oficiální lobbyistickou skupinou v oblasti sociálně-ekonomického rozvoje. Operovalo se střídavými úspěchy, přesto můžeme konstatovat, že jeho role při ekonomické regeneraci Bretaně byla významná (viz výše). Přínos CELIBu ocenil i de Gaulle.⁹¹

V průběhu padesátých a na počátku šedesátých let se postupně utvářely předpoklady pro novou expanzi a politizaci *Emsav*.⁹² V roce 1957 bylo založeno Hnutí za uspořádání Bretaně (*Mouvement pour l'organisation de la Bretagne* – MOB) – institucionalizované křídlo CELIBu - požadující autonomii pro pět bretonských departementů. Část členů se roku 1964 oddělila a založila Bretonský demokratický svaz (*l'Union démocratique bretonne* – UDB). Je co se požadavků týče podobně umírněný jako MOB (usiluje o federalismus), ale více levicově zaměřený.⁹³

Podobně vznikl Výbor pro administrativní jednotu Bretaně (*Comité pour l'unité administrative de la Bretagne* – CUAB), který má okolo 500 členů. Pravidelných demonstrací se účastní vždy několik tisíc lidí (např. 5 tisíc lidí v roce 2001). Podle průzkumů je pro znovu spojení Bretaně jak většina obyvatel regionu Bretaň, tak i valná většina obyvatel departementu *Loire-Atlantique*, kteří by si přáli vyslovit se v referendu.⁹⁴

V šedesátých letech dochází k větší radikalizaci a po roce 1968 kromě Bretaně ožívaly i regionalistická hnutí v Okcitanii, Vlámku, Baskicku a Alsasku. V Bretani se objevily nacionalistické skupiny pojímající postavení Bretaně jako situaci koloniálního typu a spatřující jediné východisko v odtržení Bretaně od imperiálního francouzského státu.⁹⁵ Od

---

⁹¹ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 284 – 290.

⁹² Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 226.

⁹³ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 291.

⁹⁴ Tamtéž, s. 284 – 290.

⁹⁵ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 226.

roku 1966 začaly na území Bretaně operovat Fronta osvobození Bretaně (*le Front de libération de la Bretagne* – FLB) a Bretonská republikánská/revoluční armáda (*l'Armée républicaine/révolutionnaire bretonne* – ARB), a uskutečnily ještě během sedmdesátých let množství atentátů. Atentáty nikdy nebyly směřovány na fyzické osoby, ale vždy – symbolickým způsobem – proti Francii. Zaměřovaly se na prefektury, justiční paláce, berní úřady, letní sídla velkých obchodníků s realitami, vysílače francouzské televize.... i na zámek ve Versailles. FLB byla roku 1974 rozhodnutím rady ministrů rozpuštěna, dál ale fungovala ilegálně. Po mnoha přísných rozsudcích se většina atentátníků dostala na svobodu po Mitterrandově amnestii roku 1981. Po dlouhé odmlce se ARB přihlásila k některým z 13 atentátů uskutečněných v období srpen 1998 – březen 1999. Některé z nich nepřímo mířily na vládní činitele. Dne 28. září ukradlo bretonské komando za podpory Basků 8,7 tuny explosiv. Po té - 19. dubna 2000 – měl atentát na McDonald's poprvé v historii bretonského mikroterorismu lidskou oběť – mladého zaměstnance. K atentátu se nikdo nepřihlásil, následovala tvrdá represivní opatření ze strany státu. *Emgann* („boj“), považovaný francouzskými vyšetřovateli za politické křídlo ARB, podobně jako je to v případě baskické Batasuny a ETA, vyzval k zastavení násilí.

Tyto separatistické skupiny s často extrémně levicovým zaměřením však nemají mnoho stoupců. Hlavní proud podporující bretonskou identitu je jinde – projevuje se pacifisticky, v kultuře i politice.⁹⁶

3.2.7 Kulturně symbolické manifestace bretonství v 2. polovině 20. století

Již ve čtyřicátých letech se začaly na různých místech v Bretani zakládat folklorní soubory⁹⁷ pod obecným názvem „keltský kroužek“ (bretonsky *kelc'h keltieg*, francouzsky *cercle celtique*), které si daly za úkol chránit a rozvíjet všechny aspekty bretonské kultury – zpěv, hudební nástroje, kroje a především tradiční bretonské tance⁹⁸, kterých je v Bretani známo velké množství. V současné době se počet aktivních keltských kroužků odhaduje na 200 až 300 – většina z nich byla založena a funguje v Bretani, setkáme s s nimi ale i jinde ve Francii či v zahraničí. Některé jsou sdruženy do jedné ze dvou velkých konfederací, které zastřešují bretonské kulturní asociace všeho druhu. Starší z konfederací, *Kendalc'h*, byla

---

⁹⁶ Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xe siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 293 – 296.

⁹⁷ Toto pojmenování není vhodné podle mé zkušenosti v Bretani používat - slovo „folklór“ je vnímáno negativně – Bretonci vždy zdůrazňují, že jejich kultura žije a rozvíjí se, slovo „folklór“ je pro ně synonymem zakonzervovaného či turistické atrakce.

⁹⁸ Timm, Lenora A.(1980): „Bilingualism, Diglossia and Language Shift in Brittany.“ *International Journal of the Sociology of Language* 25 (1980), s. 29 – 41.

založena roku 1950, mladší – *War’l leur* – se od ní oddělila koncem šedesátých let. Každoročně se pak konají soutěže a vystoupení nejen v tancích, ale i konkurz ve zpěvu (*Kan ar bobl*), jehož model byl převzat z Irska a v Bretani se úspěšně ujal.

V padesátých letech se v Bretani objevil nový fenomén – fenomén *festoù-noz*⁹⁹ (v jednotném čísle *fest-noz*), což by bylo možné přeložit jako „noční oslava“. Vzdáleně by s to dalo popsat jako jakýsi bál, kde hraje živá bretonská hudba (většinou se vystřídá více kapel) a tančí se bretonské tance. Tradiční bretonské tance mají původ již ve středověku, každý kraj měl svůj druh tance (odtud například název *pays plinn* – země [tance] *plinn*), ale to, co přinesl *fest-noz* nového, je právě fakt, že se tam tančí všechny druhy bretonských tanců. Významný fenomén je to z důvodu masové popularity (ta se během několika desetiletí pohybuje po sinusoidě), kdy jsou zapojeny všechny věkové kategorie. *Fest-noz* přitáhne lidi s širokého okolí, nejedná se tedy jen o lokální záležitost, zároveň se jeho účastníci rekrutují napříč všemi společenskými vrstvami.

Sedmdesátá léta bývají nazývána „léty Bretaně“. Na Bretaň byla zaměřena pozornost francouzských médií, hlavně tisku. Francouzská nakladatelství vydávala množství publikací o Bretani, vycházela u nich díla bretonských autorů. Z beletrie pak například dílo *Kůň hrdosti – Paměti jednoho Bretonce ze země Bigouden* (1975) nejznámějšího soudobého bretonského spisovatele Pierra-Jakeze Héliase. Autor napsal dílo v mateřském jazyce – bretonštině – a sám ho přeložil do „státního“ jazyka – francouzštiny. Náklad ve francouzštině byl pochopitelně několikanásobně vyšší, jak tomu bylo a je u všech bretonských bilingvních autorů.

V sedmdesátých letech se prosadila značka na automobily „BZH“, kterou vymysleli čtyři mladí Bretonci žijící v Paříži v šedesátých letech. Slavila okamžitě ohromný úspěch, ale francouzským státem byla brána jako provokace. Roku 1967 byla sice nařízením vlády zakázána, ale dopravní policisté ji postupně začali tolerovat. Zkratka „BZH“ tak získala na popularitě.

Vazba na „keltský“ svět v sedmdesátých letech oproti minulosti ještě sílila; mnoho měst i vesnic v Bretani si našlo partnerské obce v Irsku a ve Walesu. Rostoucí vztahy se projeví i v oblasti kultury, konkrétně v hudbě, o které se dá říci, že je nejvýznamnější stránkou bretonské kultury a zároveň neoddelitelnou stránkou identity Bretonců. Ve světě se proslavil Alan Stivell a jeho „keltský rock“. Na významu nabyl Keltský hudební festival (*Festival Interceltique*) konající se každoročně v Lorientu. Vznikly další hudební projekty typu Dědictví Keltů (*l’Héritage des Celtes*) apod. Bretonská hudba (a to zdaleka nejen ta

---

⁹⁹ Timm, Lenora A.(1980): „Bilingualism, Diglossia and Language Shift in Brittany.“ *International Journal of the Sociology of Language* 25 (1980), s. 29 – 41.

tradiční) je také hlavní doménou bretonštiny, která je zároveň dostupná širokému publiku, a proto v zachování jazyka hraje důležitou roli.

V posledních letech se v Bretani zrodila iniciativa, která prosazuje vytvoření internetové domény „bzh“, aby se bretonské webové stránky odlišily od ostatních. Zkratka představuje též lingvistickou jednotu¹⁰⁰ Bretaně, protože ve třech zemích Dolní Bretaně (Cornouaille, Trégor a Léon) se Bretaň v bretonštině píše a vyslovuje jako *Breiz*, kdežto v té čtvrté – Vannes – je to *Breih*. *Breizh* - BZH je tak kompromisem mezi dvěma variantami.

Roku 1977 byla otevřena první třída školy, kde hlavním jazykem vyučování je bretonština – *Diwan* (klíček, zárodek). Dnes - od mateřské školky po školu střední – je navštěvuje přes 2 tisíce 800 žáků. Vedle toho se rozrůstá i počet bilingvních státních tříd a bretonština se učí také na katolických školách. Celkem přes 10 tisíc žáků navštěvuje tyto školy, což by mohlo vypadat optimisticky, dokud si neuvědomíme, že to jsou asi 2 procenta z celkového počtu dětí, které v Bretani chodí do školy. Cíl, který přijala Regionální rada Bretaně v roce 2004 je 20 tisíc žáků v imersním (*Diwan*) či bilingvním vzdělávání (státní školy s bilingvními třídami a katolické školy) do roku 2010. Toho se evidentně nepodaří dosáhnout – růst brzdí nedostatek vyučujících, prostoru (týká se hlavně *Diwanu*, kterému nejsou ve všech městech radní nakloněni), ale i nezájem rodičů. Téměř 92 procent Bretonců se vyslovuje pro důležitost zachování jazyka, ale mnohem méně z nich je ochotno poslat své děti, aby se mu učily.¹⁰¹

3.2.8 Současná politická platforma bretonského národního hnutí

Jedním z důležitých momentů, i když ve své době tak brán nebyl, bylo ustanovení regionální rady decentralizačním zákonem z března roku 1982. Bretonci pak 16. března 1986 poprvé volili shromáždění reprezentantů disponující jasně vymezenými kompetencemi.

---

¹⁰⁰ Bretonština byla pravděpodobně jednotná až do 18. století – její větvení do čtyř „dialektů“ (*leoneg, tregerieg, kerneveg* a *gwenedeg*, který se jako jediný vyvinul pravděpodobně na jiné bázi) je tedy nedávné. In Press, Jeffrey Ian (1992): „The situation of the Breton language in Brittany.“ *Multilingua* 11 (4), s. 407 – 426.

¹⁰¹ Co se týká postoje Francie k regionálním jazykům, tak roku 1999 sice podepsala Francie Evropskou chartu regionálních a minoritních jazyků, kterou iniciovala Rada Evropy v roce 1992, ale francouzský parlament ji neratifikoval - prezident Chirac ji odmítl s tím, že je protiústavní (2. článek francouzské ústavy: „Jazykem Republiky je francouzština.“). Podle průzkumu z roku 2000 by 79 procent Francouzů bylo pro revizi ústavy, aby charta mohla být přijata. V roce 2005 ale byla možnost revize ústavy opět zamítnuta.

In Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin, s. 293 – 296.

Francie je také spolu s Tureckem jedinou evropskou zemí, která nepodepsala (tudíž nemohla ani ratifikovat) Úmluvu o ochraně národnostních menšin iniciovanou OBSE.

In Autin, Claire – Bolloré-Pellé, Michel et al. (2005): *Atlas des minorités en Europe. De l'Atlantique à l'Oural, diversité culturelle*. Paris: Éditions Autrement, str. 14.

Regionální rada, respektive její Bretonci zvolení členové tedy zastupují Bretaň v komunikaci s Paříží, ale také de facto Rada zastupuje Paříž – vládnoucí centrum, které radě přidělilo pravomoce, jaké uznalo za vhodné. Je to poprvé od předrevolučních dob, kdy má Bretaň takový sněm. Kompetence Rady byly naposledy rozšířeny roku 2005. Více než výčet všech kompetencí má vypovídající hodnotu o tom, jakou důležitost radě přidělil francouzský stát, výše jejího rozpočtu. Ten činil pro rok 2005 815 miliónů eur, zatímco španělské Baskicko mělo k dispozici 7,6 mld. eur. Přesto je rada důležitým nástrojem regionální demokracie. Při regionálních volbách v roce 2004 získá společná kandidátka Zelených a UDB (*l'Union démocratique bretonne* – Bretonský demokratický svaz, viz výše) téměř 10 procent hlasů. To má obrovský dopad. Je to poprvé, co byla strana proklamující „bretonský národ“ demokratickými volbami zvolena do shromáždění reprezentujícího region. Nakolik to vypovídá o renesanci *Emsav*, bretonského národního hnutí, se teprve ukáže.

Breťaň už od referenda o Maastrichtské smlouvě (1992) potvrzuje proevropské směřování. Díky hlasům Bretonců a Alsasanů Francie vůbec Maastrichtskou smlouvu ratifikovala. Bretonský „eurooptimistický“ hlas, který se projevuje při každých volbách tohoto charakteru, je sice velice heterogenní, co se týče ideologie, ale vždy představuje politická uskupení, která se hlásí k evropskému federalismu. Kdyby rozhodovala Breťaň, Evropská ústava v referendu v roce 2005 těsně prošla.¹⁰² Bretonci vidí v Evropské unii možného zastánce svých požadavků vůči francouzskému státu; aplikace principu subsidiarity, který EU proklamuje, by ještě více omezil francouzský centralismus a Breťaň by mohla rozhodovat o větším množství otázek, které se jí týkají.

3.3 Závěr

Historie emancipace bretonského národa se podobně jako u jiných evropských národů začíná v období historicky doloženého osídlování evropského kontinentu. Je úzce svázána s územím, které vymezuje bretonský poloostrov. V kontextu dějin Bretonci svůj původ odvozují od keltského osídlení. Vztahují se k slavným okamžikům existence státních útvarů na tomto území. Sledují „prohry“, kdy autonomie tohoto celku byla zpochybněna.

Emancipační nacionalistický proces Bretonců má jinou dynamiku než obdobné procesy většiny evropských národů. I v důsledku francouzského nacionalismu po Velké francouzské revoluci jsou jak zájem o jazyk, kulturní bohatství a starožitnosti Breťaně, tak její politická reprezentace aktivovány později. Toto zpoždění pak má za následek i

---

¹⁰² Nicolas, Michel (2006): „Les Bretons et la politique.“ *Ar Men* 20 (150), s. 54 – 61.

nenaplnění autonomistických snah, které provází genezi moderního bretonského národa do současnosti.

Do 21. století vstoupili Bretonci s vědomím hranic vlastního území, se znalostí historie. Cíleně pěstují bretonskou identitu péčí o jazyk a znalost historie, autorskou uměleckou produkci a kulturu (organizování festivalů, *festoù-noz*, tiskoviny). Disponují symboly, které podporují jejich politickou svébytnost (vlajka, hymna, BZH). Mají vlastní politickou reprezentaci institucionálně potvrzenou z Paříže i politické aktivisty vymezující se vůči ní. Cestu vidí skrze vytváření evropské identity podporující regionální diversitu EU.

4. Koncept identity reprezentantů bretonského emancipačního hnutí

V této části práce bude na základě analýzy získaných dat popsáno, jak informátoři pojmají svou identitu, jak deklarovanou, tak manifestovanou, a které atributy připisují bretonství. Nebude opomenuto ani to, jak se jako nevládnoucí etnická skupina vymezují vůči francouzskému státu a jaké požadavky na něj kladou – ať už jde o překonání jazykové inferiority či politické nesvéprávnosti a získání většího podílu na rozhodování.

4.1 Deklarovaná identita informátorů

4.1.1 Uvědomění si bretonské identity

Všichni informátoři se bez výjimky cítí být Bretonci. Takto deklarovaná identita byla vlastně zásadní podmínkou pro to, aby se naplnil výzkumný záměr a sběr dat měl tedy vůbec smysl. Své bretonství chápou informátoři buď jako samozřejmou danost nebo ho pro sebe objevili v procesu vymezování se vůči druhým a druhých vůči nim.

Slabší polovina informátorů se považuje za Bretonce buďto odjakživa, anebo moment uvědomění si bretonské identity situuje do období dětství jako součást kontinuální socializace (nespojuje ho s žádnou konkrétní událostí, jež by pocit jinakosti aktivovala). Je to často determinováno rodinou původu – tam, kde rodiče hovořili bretonsky, hrál jazyk zásadní roli pro to, aby informátoři sami sebe identifikovali jako Bretonce. Jako například informátor 3, který k tomu řekl: „*Narodil jsem se s bretonským jazykem, poněvadž jsem vždycky mluvil bretonsky.*“ [přek. JT]¹⁰³ V případě informátora 2 byl fakt, že se Bretoncem cítil odjakživa, způsoben tím, že se narodil bretonským rodičům v pařížském regionu. Jak říká: „[Tato] otázka nikdy nebyla položena, u nás jsme se vždy cítili Bretonci.“ [přek. JT]¹⁰⁴ I tito informátoři – byť nevědomky - však často v pozdější době posilovali vědomí bretonství účastí na kulturních aktivitách (členstvím v *cercle celtique*, asociacích apod.) či konfrontací s Francouzi v rámci cest mimo Bretaň.

U nadpoloviční většiny informátorů je „uvědomění si“, přijetí bretonské identity spojeno s konkrétní událostí či určitým obdobím v dějinách Bretaně. Jako s protesty během šedesátých let (pro informátora 1), s kulturními fenomény jako koncerty Alana Stivella, *fest-noz* a bretonskou hudbou obecně (informátoři 4, 9, 10). U dalších informátorů to byly události

---

¹⁰³ „*Je suis né avec la langue bretonne puisque j'ai toujours parlé breton.*“

¹⁰⁴ „*La question ne s'est jamais posée, on s'est toujours sentis Bretons chez nous.*“

osobního rázu. Informátorka 5 se do Bretaně přivdala, informátorka 17 vidí jako zásadní cesty do Paříže a fakt, že si ve škole vybrala jako volitelný předmět bretonštinu. Informátorka 18, která je bretonského původu po matce, trávila v Bretani prázdniny, což byl zásadní moment pro to, aby si zvolila bretonskou identitu. Pro informátora 8 byly klíčové dva okamžiky – první nastal, když opustil svou rodnou obec a začal chodit do školy v Rennes, hlavním městě Bretaně. Říká k tomu: „*Skutečnost, že jsem Bretoncem, jsem pocítil, když jsem opustil rodné Finistère – bylo mi deset let – abych se usadil ve velkém městě Rennes, protože Rennes bylo hlavním městem Bretaně. A tam jsem byl velmi nešťastný. Měl jsem pocit zlomení, pocit, že jsem odhozen. Téměř pocit vyhnanství. [...] Pocítil jsem prudce vytržení ze své předchozí „civilizace“. Tu jsem pochopil, skrze bolest, že přísluším k finisterské, tedy velmi bretonské identitě. [...] Byla to moje první zkušenost s uvědoměním si mé hluboce bretonské identity.*“ [přek. JT]¹⁰⁵ Druhý okamžik byl v jeho čtyřiaadvaceti letech odjezd do Paříže a prožitky stejných pocitů.

Informátor 12 si jako dítě myslel, že Bretonci jsou ti, kteří žijí západněji, tam kde se mluví ještě více bretonsky než v jeho okolí, a kteří chodí oblečení do tradičních oděvů. Cítil se být ze své vesnice. Teprve když byl v deseti letech na prázdninách a francouzské děti ho při jedné události označili za „toho Bretonce“, pochopil, že pro ostatní z „vnějšku“ je Bretoncem stejně, jako ti, které on sám za Bretonce pokládal. Shrnuje to takto: „*Stal jsem se Bretoncem v deseti letech následkem toho, jak na mě malý Francouzi pohlíželi.*“ [přek. JT]¹⁰⁶

U informátora 19 tento proces proběhl opět jiným způsobem: „*Analyzujíc, co se děje ve Francii [...] jsem si uvědomil, že jsem Bretoncem. [...] Cítím se být čím dál více Bretoncem, když vidím, jak to ve Francii chodí. [...] Ta myšlenka byla ještě více posílena po objevení historie Bretaně, která se nevyučuje.*“ [přek. JT]¹⁰⁷

Informátor 20 považuje za klíčový svůj vztah k babičce – ta nemluvila francouzsky, ale pouze bretonsky, takže když si s ní chtěl popovídat, potřeboval vždy tlumočnicka, protože rodiče mu znalost tohoto jazyka nepředali: „*Velmi rychle jsem si řekl, že pro zemi lidských*

---

¹⁰⁵ „*J'ai éprouvé le fait d'être Breton quand j'ai quitté mon Finistère natal, j'avais dix ans, pour venir m'installer dans la grande ville de Rennes, parce que Rennes c'est la capitale de la Bretagne. Et là, j'étais très malheureux. J'ai eu un sentiment de rupture, un sentiment d'être rejeté. Presque un sentiment d'exil. [...] J'ai senti violemment l'arrachement avec ma „civilisation“ d'avant. Et là j'ai compris, par douleur, que j'appartenais à une identité finistérienne, donc très bretonne. [...] C'était ma première expérience de prise de conscience de mon identité bretonne profonde.*“

¹⁰⁶ „*Je suis devenu Breton à dix ans du fait du regard des petits Français sur moi.*“

¹⁰⁷ „*En analysant de ce qui se passe en France [...] je me suis rendu compte que j'étais Breton. [...] Je me sens de plus en plus Breton, quand je vois, comment la France fonctionne. [...] Cette idée a été renforcée après, par la découverte de l'histoire de Bretagne, qui n'est pas enseignée.*“

práv není normální, že nemůžeme mluvit se svými prarodiči. [...] Takže moje uvědomění si bretonství se uskutečnilo v tuto chvíli přes pocit nespravedlnosti.“ [přek. JT]¹⁰⁸

Podobně u informátora 21 je přijetí bretonské identity spojeno s negativním se vymezením vůči Francii: *„Utvrdil jsem se Bretoncem, protože to bylo předmětem útoku, faktem bylo, že tato identita nebyla uznána. [...] Potvrzení této identity bylo reakcí vůči těm, kteří mě chtěli utvrdit v tom, že jsem prostě Francouz.*“ [přek. JT]¹⁰⁹

4.1.2 (Ne)výlučnost bretonství

Mezi informátory panuje konsensus o konstruktivistickém pojetí národa, a to přesto, že většina z nich deklaruje bretonský původ. Kdokoliv se tedy v jejich pojetí může stát Bretoncem a není pro to třeba dělat nic složitějšího. Informátor 13 to shrnuje: *„Myslím, že se opravdu můžeme stát Bretonci jednoduše tím, že to řekneme. Žijeme tu, a pak se najednou cítíme Bretonci. Jsme dvojnásobně přijati, když se zajímáme o kulturu, jazyk, identitu, které jsou Bretani vlastní.*“ [přek. JT]¹¹⁰ Podobně i informátor 6 říká: *„Dnes mezi tebou a někým, kdo se tu narodil, není rozdíl.*“ [přek. JT]¹¹¹ „Adept“ na bretonství samozřejmě nemůže žít izolovaně - musí se stát sociálním aktérem v Bretani. Opět informátor 6 k tomu dodává: *„Cizincem nejsme od chvíle, kdy žijeme v tomto regionu a účastníme se života.*“ [přek. JT]¹¹² Být sociálním aktérem znamená snažit se přiblížit k lidem, ale i hledat práci. Mnozí informátoři to podmiňují i určitou výměnou, tím, že s sebou člověk, který přichází do Bretaně (i když Bretonec „srdcem“ můžeme být i mimo Bretaň, jak dodává informátor 11) něco přináší, má co říci. Informátoři to dávají do souvislostí s masovým příchodem Angličanů do Bretaně, kde tito zkupují pozemky i domy (následkem čehož jejich cena stoupla a pro řadu Bretonců se staly nedostupnými). O integraci se však nedá příliš hovořit – Angličané si často nechávají dovážet i potraviny ze své domoviny. Proto se někteří informátoři potřebují s tímto faktem vypořádat.

Informátoři uvádějí příklady cizinců, kteří nejen, že se dobře integrovali, ale stali se i součástí bretonského hnutí. Obzvláště ve školách *Diwan* učí či učilo několik cizinců –

---

¹⁰⁸ *„Très rapidement, je me suis dit que pour le pays des droits de l'homme, c'était pas normal qu'on puisse pas parler avec ses grands-parents. [...] Voilà ma prise de conscience de bretonitude s'était faïet à ce moment là par sentiment d'injustice.*“

¹⁰⁹ *„Je me suis affirmé Breton, parce que c'était sujet d'une agression, c'était le fait de ne pas avoir reconnu cette identité. [...] L'affirmation était une réaction à ceux et celles qui voulaient m'affirmer que j'étais uniquement Français.*“

¹¹⁰ *„Je pense qu'on peut vraiment devenir Breton simplement en le disant. On vit ici et puis voilà, on se sent Breton. On est doublement accepté, lorsqu'on s'intéresse à la culture, à la langue, à l'identité etc. Qui est spécifique à la Bretagne.*“

¹¹¹ *„Aujourd'hui, entre toi et quelqu'un qui est né ici, il y a pas de différence.*“

¹¹² *„On n'est plus étranger à partir du moment où on vit dans cette région-là et on participe à la vie.*“

Velšané, Alžířanka, Maďarka¹¹³ aj. Tito lidé jsou informátory a bretonskými aktivisty obecně velmi dobře viděni. Jak to ilustruje výrok informátora 8: „*Znám hodně příkladů lidí, kteří se narodili mimo Bretaň, i ve velice vzdálených zemích, kteří, milující Bretaň, se tu usadili, cítí se tu doma a říkají o sobě, že jsou Bretonci, protože mají rádi Bretaň i zdejší lidi. Tito lidé jsou obvykle velmi rychle přijati, protože to lichotí hrdosti Bretonců.*“ [přek. JT]¹¹⁴ Informátor 9 vidí takové osoby dokonce jako „více Bretonce“ než jsou někteří obyvatelé Bretaně, kteří tam sice žijí, ale pro Bretaň nic nedělají - nezajímají se o bretonskou kulturu, jazyk apod. Jako příklady nejznámějších ex-cizinců jsou uváděni Japonec Makoto Nagučí, první Japonec, který se naučil bretonsky a stal se mezi Bretonci známou postavou, stejně tak jako starosta původem z afrického Toga – Kofi Yamgnane (první starosta černé pleti v Bretani a podle všeho i ve Francii vůbec).

4.1.3 Emoční vazba - hrdost

V logice věci poutá informátory k bretonství silná emoční vazba. Jsou hrdi na svoji deklarovanou identitu Bretonce. Na důkaz tohoto postoje opětovně zmiňovali v Bretani okřídlenou větu: *Je suis Breton et j'en suis fier.*¹¹⁵ Informátoři jmenují hrdost jako důkaz životaschopnosti Bretonců. Blíže k tomu informátor 8: „*Hrdost být Bretoncem, která dnes ožívá. Dnes znovu ožívá tím více, že s ní bylo špatně nakládáno, byla hluboce zraňována francouzským státem po několik generací. Zvláště od Francouzské Revoluce a pak také s třetí republikou.*“ [přek. JT]¹¹⁶ Jde tedy o emocionální zdroj bretonství, kde potřeba důstojnosti způsobuje přechod od pocitů méněcennosti k pocitu hrdosti.

4.1.4 Koexistence a provázanost identit

Všichni informátoři bez výjimky mají více než jednu „(nad)národní“ identitu. Vždy se cítí Bretonci, ale k tomu také Francouzi či Evropany a světoobčany. To je ale tak vše, co mají všichni informátoři z tohoto hlediska společného. Jinak se jejich plurální identity liší, ale i tak je možné je rozdělit do několika skupin.

---

¹¹³ Tuto paní jsem poznala, když jsem byla u druhých *gatekeepers*, kteří mě k ní přivedli a představili nás. Paní už neučí v *Diwanu*, ale má malý krámk v *Karaez* (viz zúčastněné pozorování).

¹¹⁴ „*Je connais beaucoup d'exemples de personnes nées hors de Bretagne, même dans les pays très éloignés, qui, aimant la Bretagne, s'installaient en Bretagne, se sentent chez eux en Bretagne et se disent Bretons, parce qu'ils aiment ce lieu-là et ces gens-là. Ces gens sont en général très vite acceptés, parce que ça flatte la fierté des Bretons.*“

¹¹⁵ Jsem Bretonec a jsem na to hrdý.

¹¹⁶ „*La fierté d'être Breton, qui anime aujourd'hui. Elle est d'autant plus réanimante aujourd'hui, qu'elle a été maltraitée, blessée profondément par l'état français sur plusieurs générations. Essentiellement depuis la Révolution française et ensuite avec la troisième république.*“

Informátoři 1 a 2, kteří oba uvádějí, že jim nedělá problém být Bretonci a Francouzi najednou. Informátor 1 k tomu říká: „*Takový řád věcí [být Bretoncem a současně i Francouzem] mě vůbec nevádí. Já se ale necítím být nacionalistou, nepůjdu válčit pro nějakou identitu. Myslím, že vše je respektovatelné pod podmínkou, že respektujeme ostatní. Nechtěl bych, aby Bretonci opakovali stejné blbosti, které dělali například Francouzi.*“ [přek. JT]¹¹⁷ Informátor 2 nepovažuje obě identity za vylučující se, alespoň teoreticky. Ale dodává: „*Ve Francii převládající systém směřuje k tomu říkat, že je jen jediná identita – francouzská. To se mi zdá absurdní a bojuji proti tomu. [...] Před pravověrným francouzským nacionalistou bych řekl, že jsem zcela jistě Bretonec. Myslím, že bretonská identita je velké bohatství a je třeba ji od základů bránit.*“ [přek. JT]¹¹⁸

Informátor 3 se cítí být Bretoncem a Evropanem, francouzskou identitu vůbec nezmiňuje, byť na ní dotaz také směřoval. Informátorka 5 odpovídá stejně jako on s tím, že něco jako Francouz stejně neexistuje (v tom smyslu, že Francie zahrnuje více výrazných identit, jako je baskická, alsaská, korsická....). Informátor 4 by ve svém případě seřadil identity podle důležitosti bretonská – evropská – francouzská.

Informátoři 6, 7, 8 a 17 se shodnou, že jejich identity jsou, jak to nazval informátor 6, „graduální“, tj. jsou především Bretonci, poté Francouzi a Evropany. Jak to popisuje informátor 7: „*Můžeme být Bretonci, Francouzi, Evropany a více. Je to trochu jako s matřjoškami.*“ [přek. JT]¹¹⁹ Podle něj mají Bretonci i francouzskou identitu už proto, že je u nich francouzská televize a škola, kde se francouzsky naučili.

Velká skupina informátorů (9, 10, 12, 14, 18, 20 a 21) to, že jedna z jejich identit je francouzská, bere jako nutnost (informátoři 9, 18, 21), administrativní či právní záležitost (informátoři 10, 12, 20). Informátor 14 to považuje za důsledek historických událostí.

Nakonec zbývá ne nepočtená část informátorů, kteří se podle svých vlastních slov necítí vůbec být Francouzi. Informátor 13 k tomu říká. „*Vždy jsem se cítil být Bretoncem, už od dětství. Zcela jistě je období, kdy jsem se cítil být Bretoncem a Francouzem; Evropanem v každém případě. Ale už nějaký čas se vůbec nepovažuji za Francouze. Už nejméně deset*

---

¹¹⁷ „*Cet ordre des choses ne me gêne pas du tout. Mais je ne me sens pas nationaliste, je n'irai pas faire une guerre pour une identité. Je considère que tout est respectable à condition qu' on respecte les autres. Je ne voudrais pas que les Bretons refassent les mêmes conneries que faisaient les Français par exemple.*“

¹¹⁸ „*En France, le système dominant tend à dire, qu'il n'y a qu'une seule identité – identité française. Ce que je trouve absurde et je combats. [...] Devant un nationaliste français bon teint, je dirais je suis parfaitement Breton. Je crois que l'identité bretonne c'est une très grande richesse il faut la défendre à fond.*“

¹¹⁹ „*On peut être Breton, Français, Européen et plus. C'est un peu comme les poupées russes.*“

let.“ [přek. JT]¹²⁰ Stejně tak i informátoři 15 a 16. Informátorka 15 konstatuje, že: „*Je velmi obtížné být Francouzem a Bretoncem.*“ [přek. JT]¹²¹ Podobně to vidí i informátor 19. Z celého vzorku se tak vymyká pouze informátor 11, který se považuje za „*Evropana se silnou bretonskou identitou.*“ [přek. JT]¹²²

4.2 Atributy bretonství

Informátoři vnímají bretonství jako komplexní záležitost, žádný z nich ho nebuduje na jednom jediném znaku. Proto jmenují vždy více charakteristik, přičemž často zdůrazňují, že nad většinou z nich nepanuje v Bretani konsensus. Informátoři také často rozlišují, co je nejzásadnější pro ně samé, a co by naopak na prvním místě jmenovala většina Bretonců. Jedná se tedy jednak o atributy, které podle nich dobře charakterizují či reprezentují Bretaň, jednak o hodnoty, které by mohly hrát větší roli v budoucnosti a v případě, že by byly sdíleny/poznány větším množstvím obyvatel Bretaně.

4.2.1 Jazyk(y)

V Bretani se kromě francouzštiny mluví současné době dvěma menšinovými jazyky – románským *gallo*, který se ještě drží ve východní části Bretaně, a bretonštinou. I když většina informátorů bere oba dva jazyky na vědomí, za „identitární“ považují hlavně bretonštinu (a to včetně informátora 10, který je rodilým mluvčím *gallo* a stále jím hovoří). Důvodem je, že za ní stojí mnohem silnější hnutí a její zachování si přeje naprostá většina Bretonců. *Gallo* nemá zdaleka takovou odezvu.

Informátoři jsou si vědomi toho, že jen menšina obyvatel Bretaně umí bretonsky. Někteří proto ani bretonštinu nepokládají za nezbytnou pro manifestaci bretonství. Jak říká informátor 2: „*Především je to stálé tázání, proč jsme nebo nejsme Bretonci. Myslím, že Bretaň nemluvila vždy bretonsky. Nemluvilo se bretonsky v celé Bretani. Takže se domnívám, že můžeme být klidně Bretonci, aniž bychom řekli bretonsky jediné slovo. Bretonština je jeden z prvků identity, není jediným prvkem.*“ [přek. JT]¹²³ Pro jiné informátory, jako informátora 7,

---

¹²⁰ „*Je me suis toujours senti Breton , depuis l'enfance. Y a certainement une période, où je me suis senti Breton et Français, en tous cas Européen. Mais depuis pas mal de temps je me sens plus Français du tout. Depuis déjà au moins une dizaine d'années.*“

¹²¹ „*C'est trop difficile d'être Français et Breton.*“

¹²² „*Européen avec une forte identité bretonne.*“

¹²³ „*D'abord c'est une interrogation depuis toujours, entre pourquoi on est Breton et pourquoi on n'est pas. Ce que je pense c'est que la Bretagne n'a pas toujours parlé breton. On n'a pas parlé breton sur toute la Bretagne. Donc on peut parfaitement être Breton sans avoir parlé un mot breton je pense. La langue bretonne c'est un élément d'identité, c'est pas l'élément unique.*“

by bez bretonštiny už nebyla ani Bretaň. Ani on však nepojímá absenci znalosti bretonštiny jako vylučující faktor pro potvrzení bretonské identity. Obecně má ale z hlediska všech informátorů bretonština pro identitu Bretonců zásadní význam, ať už jí hovoří nebo ne.. S jazykem podle informátorů souvisí i pro Bretaň specifická toponymie, humor a představitost.

Jazyk je také oblast, kde informátoři pociťují **represi** ze stany francouzského státu. Zejména za stav bretonského jazyka činí odpovědnou francouzskou stranu. Podle infomátora 4: „*Problém jazyka je, že..... Francouzi nám v určité době způsobili jeho ztrátu.*“ [přek. JT]¹²⁴ Znovuožívání jazyka, zejména zavádění jazyka do škol, je dle informátorů tedy úkol důležitý, ale nesnadný (viz Represe ze strany etablované moci). Hodně informátorů konstatovalo, že zatímco co se týká bretonské tradiční hudby a kultury obecně je jejich místo již vybojované, boj se teď vede o zachování jazyka. Za všechna konstatování alespoň to informátora 1: „*Hudba je znovunalezená, tam není starostí, ale jazyk..... to je prostě složité.*“ [přek. JT]¹²⁵ A na jiném místě říká: „*Boj byl velmi, velmi tvrdý hlavně co se týká jazyka a je stále velmi, velmi tvrdý.*“ [přek. JT]¹²⁶

4.2.2 Kultura

Kultura je z hlediska informátorů velmi důležitá. Je to oblast, která „funguje“. Jde především o tradiční bretonskou hudbu, která se vyvíjí, obohacuje se o prvky jiných kultur a prosazuje se v kontextu keltské hudby i v kategorii *world music* obecně. Jak se shodli někteří informátoři, pro velké množství Bretonců je bretonství založené hlavně na hudbě – podobně jako je tomu v případě Irska, jak dodává informátor 13.

Hudba je také klíčová pro zpěv, který je hlavní doménou bretonštiny. Pak jsou tu také tance a hlavně jedinečný bretonský fenomén – *fest-noz*.¹²⁷ Ten je zásadní pro posilování bretonské identity. Je chápán jako prostředek i pro svou schopnost senzibilovat další Bretonce, kteří se ještě nenadchli po „bretonskou věc“.

Kultura navíc reprezentuje Bretaň i navenek, za jejími hranicemi. Ať už je to hudba či úspěšné festivaly.

Kultura jsou ale i folklorní tradice (například tradice *veillée* – tradice večerního bdění a vyprávění příběhů, kterou někteří z informátorů podle svých slov udržují). Bretoňské legendy a mytologie navíc odkazují na další atribut bretonství – **keltství**, respektive s **keltské**

---

¹²⁴ „*Le problème de la langue c'est que... les Français nous l'ont fait perdre à une certaine époque.*“

¹²⁵ „*La musique est retrouvée, il y a pas de souci, mais la langue... c'est compliqué, quoi.*“

¹²⁶ „*C'est surtout sur la langue que le combat était très très dur et il est toujours très très dur.*“

¹²⁷ Viz též Další použité metody – zúčastněné pozorování.

kořeny (informátor 8 například považuje artušovské legendy za společné dílo keltských národů, v kterém mají Bretonci také svůj příspěvek).

Pouze informátor 16 spojuje specifika bretonství s kulturou jako se systémem norem, postojů a pravidel chování, kulturu tedy vidí: „*V širokém [slova] smyslu, v anglosaském smyslu – způsoby žítí.*“ [přek. JT]¹²⁸

4.2.3 Historie Bretaně

Další zásadní znak, jehož existence legitimizuje v očích informátorů smysl existence bretonské identity i snahy o její posílení, je historie. Podle nich by historie mohla mít silný emancipační náboj pro populaci Bretaně. Zároveň však deklarují obtíže při šíření její znalosti (podobně jako u jazyka). Francouzský stát si je podle informátora 20 vědom toho, co by znamenalo nechat vyučovat historii Bretaně na bretonských školách: „*Myslím, že kdyby se dějiny Bretaně vyučovaly, bretonské cítění by hrálo důležitější roli v uvědomění obyvatel.*“ [přek. JT]¹²⁹ Podobně smýšlí informátorka 15: „*Ve francouzské škole Bretaň neexistuje. Nikdy jsme se nemohli učit, že Bretaň byla nezávislá až do roku 1532, a že až do Revoluce byla autonomní.*“ [přek. JT]¹³⁰ Její manžel, informátor 16 to formuluje ještě přímějším způsobem, než informátor 20: „*Historie zakládá. Lidé se stanou Bretonci, když mají znalost své historie.*“ [přek. JT]¹³¹

V dnešní době je sice možné dostat se k informacím o dějinách Bretaně – jednak vychází množství publikací, pak je tu také internet. Jako předmět jsou ale vyučovány jen ve školách *Diwan*, takže stále zůstávají oblasti, kde francouzský stát negativně působí. Jelikož se rozhovory odehrávaly v roce 2006, někteří informátoři zmiňovali i aktuální incident, kdy prefektura departementu Finisterre zamítla projekt informačního panelu u města Karaez. Panel měl informovat o revoltě červených čepic (*la révolte des bonnets rouges*, viz historie Bretaně). Informátoři to považují za příklad toho, jak stát omezuje jejich snahy o popularizování bretonské historie, takže de facto i bretonské hnutí samé.

---

¹²⁸ „*Au sens large, au sens anglosaxon – tous les modes de vie.*“

¹²⁹ „*Je pense que si l'histoire de Bretagne était enseignée, le sentiment breton serait plus important dans la prise de conscience de la population.*“

¹³⁰ „*Dans l'école française la Bretagne n'existe pas. On a jamais pu apprendre que la Bretagne était indépendante jusqu'en 1532 et que jusqu'à la Révolution elle était autonome.*“

¹³¹ „*L'histoire est très fondatrice. Les gens deviennent Bretons quand ils ont une connaissance de leur histoire.*“

4.2.4 Geografie a klima Bretaně – bretonská krajina

Krajina a obecně i geografie a klima bretonského poloostrova podle informátorů formují identitu všech, kteří na něm žijí. Mají vliv i na charakter Bretonců a hodnoty jimi sdílené. Jak říká informátor 10: „*Bretan je místem na planetě Zemi, je přeci jen obklopená ze tří stran mořem, je to poloostrov, jsou tedy lidé tíhnoucí spíše k moři a spíše k vnitrozemí, tíhnoucí k půdě – tedy armor – argoad*¹³².“ [přek. JT]¹³³ Moře otevírá svět Bretonců navenek. Informátoři často upozorňují na tradici námořnictví a rybářství. Když byla Bretan ještě nezávislá, bylo to právě moře, respektive Atlantik, který ji spojoval se světem, přes který probíhala výměna a vzájemná obohacování. Právě fakt, že Bretan je ze tří čtvrtin obklopena oceánem, spojují informátoři s **otevřeností** (viz níže), kterou považují za jednu z nejsilnějších hodnot sdílených Bretonci – hlavně otevřenost ducha, sdílení, široké obzory.

Pak je tu také pevnina – kratší pevninská hranice s Francií, která podle informátora 8 umožnila Bretan dlouho odolávat asimilaci Francouzi a zachovat si svou kulturu. Pevnina, to je také charakteristické bretonské pobřeží a skály. Od skal a neúrodné země bývá odvozován i „drsný“ charakter Bretonců. S pevninou souzní zemědělci a bretonský venkov, jak je tomu u pobřeží a rybářů a námořníků. Na pobřeží jsou také v mnohem větší míře velká města než ve vnitrozemí. Odtud vyplývá jistá dichotomie *armor x argoad*.

Bretan má také charakteristické oceánské klima – to znamená, že dochází k rychlé změně počasí a často prší. Klima ovlivňovalo, jak se lidé dříve oblékali i jak stavěli domy. Informátor 10 popsal způsob, jak lidé stavěli své domy tak, aby odolávaly převládajícím větrům a také zachytily co nejvíce slunečního tepla. Dnes už se podle těchto požadavků tolik nestaví, ale součástí bretonské krajiny je architektura – časté kamenné domy a černé břidlicové střechy. Je to něco, co zaznamená návštěvník, který přijel do Bretaně. Rozdíl v barvách a architektuře je oproti jiným francouzským regionům frapantní.

4.2.5 Vazba na životní prostředí

Důležitost kvality životního prostředí a schopnost Bretonců mobilizovat se v otázkách životního prostředí hraje důležitou roli v emancipačním procesu. Dobře o tom vypovídá výrok informátora 13: „*Když se objeví ropná skvrna na moři či jiný ekologický problém, bretonská identita z toho vyjde velmi silná. Je tu pocit kolektivního rozhořčení, když se jedná o životní*

---

¹³² *Armor* – v bretonštině moře, *argoad* – země, pevnina.

¹³³ „*Bretagne est un endroit de la planète Terre, bon, elle est entourée quand même de mer sur trois côtés, c'est une presqu'île, donc on a des gens qui ont plutôt portés dans la mer, de plutôt à l'intérieur, portés dans la terre, donc armor - argoad.*“

prostředí. Velmi působivé. Často více než u oblastí, které by se zdály evidentní, jako jazyk nebo takové věci.“ [přek. JT]¹³⁴ Nebo informátor 2: „Jedna věc, na které se všichni Bretonci shodnou, je krása jejich regionu. [...] Dnes je kvalita krajiny opravdovou starostí. [...] Kdybychom měli nakonec definovat kdo je Bretonec, je to především někdo, kdo je zamilovaný do krajiny.“ [přek. JT]¹³⁵

4.2.6 „Keltství“ a keltské kořeny

Informátoři se často odvolávají na keltství a keltské kořeny, které dávají do souvislosti téměř se vším – jazykem, hudbou, folklorem, kulturou obecně, historií, vztahem k životnímu prostředí, charakterem Bretonců, mysticismem atd. (viz také Kultura, Solidarita) Časté je také vztahování se k zemím, které mají keltskou identitu, jako je Wales, Cornwall, Skotsko, Galicie, Irsko ad. S národy těchto zemí také pocítují blízkost na základě sdíleného keltství.

Některé z těchto zemí navíc pro informátory symbolizují naplnění kýžených ambicí Bretonců. Při vyslovení změn, které by si informátoři přáli, jmenují mimo jiné dosažení takového statutu, jaký má například Wales, někdy i nezávislosti, které dosáhlo Irsko. Souznějí je o to silnější, že i tyto národy musely o svá práva bojovat. Boj za zachování a posílení vlastní identity tak, jak je tomu v případě Bretonců, v některých těchto zemích také ještě neustal.

4.3 Bretonský charakter, sdílené hodnoty a představa typického jedince

Dále budou zmíněny znaky, které jsou spíše připisovány Bretoncům jako lidem než Bretani jako zemi. Také hodnoty, které podle informátorů Bretonci sdílí. Často je spojují s představou typického jedince.

Co se týče právě představy typického jedince, projevují informátoři dva různé přístupy. Část informátorů úplně zamítá představu nějakého typického jedince, protože jim to asociuje klišé a rasistické zobrazení Bretonce, tak jak ho vidí Francouzi. I někteří další informátoři, kteří mají představu typického Bretonce, odlišují tu svou představu od toho, jak

---

¹³⁴ „Lorsqu’il y a une marrée noire ou un problème écologique, l’identité bretonne en sort très forte. Il y a un sentiment du colère collectif quand il s’agit de l’environnement. Très impressionnant. Souvent plus que pour les domaines qui paraissent évidents, comme la langue ou les choses comme ça.“

¹³⁵ „Une chose sur laquelle tous les Bretons sont d’accord, c’est sur la beauté de leur région. [...] Aujourd’hui la qualité de la terre c’est une vraie préoccupation. [...] Si on devait définir au final qu’est-ce que c’est un Breton c’est d’abord quelqu’un qui est amoureux de la terre.“

si Bretonce podle nich představují Francouzi. Ti vidí podle informátorů někdy Bretonce jen jako alkoholiky a zpátečníky, kteří mluví nesrozumitelným nářečím. Představu Francouzů o Bretoncích také dobře reprezentují karikatury. Jak říká informátor 8 o typickém Bretonci: „*Je to zlomyslná karikatura, která sloužila jakobínským zájmům. Koloniálním zájmům. Typický Bretonce tak, jak byl vysmíván pařížanstvím, je kdo? Je to Bécassine¹³⁶, je to plouc¹³⁷. Bretonci se nikdy nepoznali v těchto karikaturách, které byly urážející a určené k tomu, aby popíraly jejich kvality, jejich hodnoty. Jsou to karikatury, které sloužily Paříži a pařížanství jako ospravedlnění pro to, aby mohla pokračovat v zacházení s Bretonci jako s osobami, které jsou dobré tak na to, aby sloužily jako služby – Bécassine – nebo na to, aby umřely v první světové či jiné válce.*“ [přek. JT]¹³⁸ Právě z důvodu existence takových nelichotivých karikatur a nálepek někteří informátoři představu typického Bretonce úplně odmítají.

Druhá část informátorů sice většinou konstatuje, že není jeden Bretonce, je jich spousta, ale přisoudí Bretonci některé povahové vlastnosti, charakteristiky a hodnoty, které podle nich sdílí všichni Bretonci. Spíš než typický Bretonce tak vznikne jakýsi „ideální“ typ. Viz následující text.

4.3.1 Otevřenost versus uzavřenost

Informátoři deklarují otevřenost Bretonců a Bretaně, otevřenost ducha v souvislosti s oceánem. Podle nich jsou Bretonci otevření, protože velmi cestují. Jejich schopnost přijímat cizí vlivy například na poli kultury to byla nejčastěji zmiňovaná vlastnost/hodnota během rozhovorů. V nějaké souvislosti ji vyzdvihnul každý z informátorů. Někdy to mělo až absurdní rozměry – informátor 14 hned na začátku rozhovoru například říká, že se cítí Bretoncem „*ale otevřeným, ne uzavřeným.*“ [přek. JT]¹³⁹ Někteří informátoři, s kterými bylo možné dostat se k tomuto tématu, řekli mimo záznam, že až extrémní zdůrazňování otevřenosti pramení z komplexu, ze strachu z toho vůbec se prohlásit Bretoncem. Lidé mají obavy, aby, když se prohlásí za Bretonce, nebyli považováni za šovinisty či dokonce fašisty.

---

¹³⁶ Kreslená postavička bretonské služby sloužící v Paříži. Bécassinina dobrodružství jsou založena převážně na tom, že není příliš inteligentní. Informátorka 18 vidí Bécassine jako symbol Bretaně – nemá nakreslená ústa, takže jde o Bretaň, která musí mlčet.

¹³⁷ Plouc je pejorativní označení pro Bretonce. Je odvozeno z bretonské toponymie. Předpona *plou-* značí obydlené místo. Jména vesnic a měst v Bretani začínají často předponou *plou-*.

¹³⁸ „*C'est une caricature malveillante qui a servi les intérêts du jacobinisme. Les intérêts du colonialisme. Donc le Breton typique tel qu'il a été moqué par le parisianisme, c'est qui? C'est Bécassine, c'est le plouc. Les Bretons ne se sont jamais reconnus dans ces caricatures-là, qui étaient insultantes et destinées à nier leurs qualités, leurs valeurs. C'est des caricatures qui ont servi de justification pour Paris, pour le parisianisme pour continuer de traiter les Bretons comme des personnes juste bonnes à servir de boniche – Bécassine – ou juste bonnes à servir de chaire à canon pour la guerre 14 ou autre.*“

¹³⁹ „*Je me sens Breton, mais dans une dimension ouverte, pas fermée.*“

Deklarace otevřenosti na straně jedné a emancipační proces zaměřený dovnitř bretonské společnosti na straně druhé pak skutečně vytváří do jisté míry vnitřní rozpor v postojích a deklaracích angažovaných lidí. Tuto skutečnost dokládá uvažování informátora 13. Nejprve charakterizuje otevřenost takto: „*Opravdová otevřenost vůči jiným národům, jiným zemím. Je to něco velmi silného, sdíleného všemi Bretonci, ať už jsou to bretonští aktivisté, lidé „velmi bretonští“ či vůbec.*“ [přek. JT]¹⁴⁰ Zároveň se ale domnívá, že Bretaň je až moc otevřená a měla by se více zabývat i sama sebou: „*Jestliže má Bretaň ještě něčeho zapotřebí, je to zajímat se více o sama sebe, více se utvrdit v tom, že je méně zakomplexovaná.*“ [přek. JT]¹⁴¹

Paradoxní situace nastává, když se informátoři, poté, co mluvili o otevřenosti Bretonců, zmíní i o uzavřenosti, o jisté rezervovanosti některých obyvatel Bretaně. Informátor 1 to vysvětluje: „*Když se lidi cítí ohroženi, uzavřou se.*“ [přek. JT]¹⁴² Uzavření chápou jako důsledek pocitů méněcennosti vyvolaných v Bretoncích Francouzi. Týká se spíše starších lidí a obyvatel obcí v centrální Bretani.

4.3.2 Pohostinnost (l'accueil)

Hned za otevřeností informátoři jmenují další vlastnost/hodnotu, kterou Bretonci sdílí, a která velmi souvisí s otevřeností. Je to schopnost dobře přijmout lidi, uvítat je u sebe doma. Informátor popisuje bretonský zvyk (i když pravda, dnes už spíše nedodržovaný), kdy se prostřelo na stůl vždy pro jednoho člověka navíc, než byl skutečný počet stolovníků – kdyby náhodou přišla nějaká návštěva.

4.3.3 Solidarita

Bretonci jsou podle informátorů solidární, a to jak mezi sebou, tak vůči cizím. Vzájemnou pomoc a podporu informátoři vysvětlovali na základě prožitých historických zkušeností obyvatel Bretaně, kdy je zužovaly útrapy chudoby a společný úděl bezpráví. Informátor 1 dohledává kořeny silné solidarity až ve formě správního zřízení Keltů a v existenci klanů.

Solidarita navenek byla zmiňována jednak v souvislosti s minoritami (viz níže), ale také vůči rozvojovým zemím či zemím postiženým nějakou katastrofou. Informátoři to

---

¹⁴⁰ „*Une vraie ouverture sur les autres peuples et sur les autres pays. Ca c'est quelque chose très fort qui est partagé par tous les Bretons qui sont des militants, « très bretons » ou pas.*“

¹⁴¹ „*Si Bretagne a besoin de quelque chose à la limite c'est de s'intéresser plus à elle, affirmer plus qu'elle est moins complexée.*“

¹⁴² „*Quand les gens se sentent agressés, ils se referment.*“

dokládají faktem, že v Bretani je podle průzkumů nejvyšší množství (v rámci Francie) asociací na pomoc těmto zemím.

Informátor 4 se vyjadřuje k solidaritě a představuje i její praktický příklad: „*Vidíme někoho v nesnázích, myslím, že mu snadno pomůžeme. Věřím, že to ještě přetrvává. Například tu vidíme někoho, kdo stopuje na kraji cesty, myslím, že ho lehce vezmeme*¹⁴³.“ [přek. JT]¹⁴⁴

4.3.4 Tvrdohlavost

Tato vlastnost dělí informátory na tři skupiny. 1. Na ty, kteří ji přisuzují jako typickou Bretoncům, 2. na ty, kteří si nejsou jisti, zda-li je to pravda (nedokáží se na sebe podívat pohledem ostatních), a 3. nakonec na ty, kteří ji sice sami od sebe zmiňují, ale hned dodávají, že je to vlastnost, která jim je spíše podsouvána z vnějšku – Francouzi.

4.4 Ti druzí – blízcí i vzdálení

4.4.1 Vztah k nestátním národům

Jak již bylo výše uvedeno Bretonci se silně vztahují ke „keltských“ národům, které žijí i jako státní národy, ale zejména jako minority v rámci jiných států. Cítí s nimi nejen genetickou provázanost, ale sbližují je s nimi i sdílené společné cíle. Kromě nich spatřují informátoři blízkost osudu i s dalšími minoritami zejména v Evropě a přilehlých oblastech. Během rozhovorů byli jmenováni často Berbeři, Kurdové, Katalánci a také další etnické minority v rámci Francie – Baskové, Alasani, Korsičané. Bretonci s nimi udržují vztahy, často tam cestují a mnozí zmínili, že jim fakt, že jsou Bretonci velmi usnadňuje přijetí a komunikaci. Baskové a Velšané také pomáhali a inspirovali při zakládání bretonských škol Diwan. Jak říká informátorka 15: „*Cítíme se solidární s lidmi, kteří musí bránit svou identitu.*“ [přek. JT]¹⁴⁵ A její manžel, informátor 16 dodává: „*Bretonci mají společné hodnoty s lidmi ze zkoušených zemí.*“ [přek. JT]¹⁴⁶

Bretonci se srovnávají s jinými národními hnutími – jejich požadavky a vůbec existence dodávají smysl jejich vlastnímu hnutí. Úspěch jiného národního hnutí dává naději, že i oni mohou jednou uspět se svými požadavky.

---

¹⁴³ Jako člověk, který stopoval ve Francii i v Bretani mohu potvrdit, že v Bretani se hodně stopuje a stop tam jde dobře. Bretaň má takovou pověst i ve Francii.

¹⁴⁴ „*On voit quelqu'un dans la difficulté, je crois qu'on l'aide facilement. Je crois que ça reste encore ça. Par exemple ici on trouve quelqu'un au bord de la route en faisant du stop, je crois qu'on le prends facilement.*“

¹⁴⁵ „*On se sent solidaires avec les gens qui doivent défendre leur identité.*“

¹⁴⁶ „*Les Bretons ont les valeurs communes avec les gens des pays difficiles.*“

4.4.2 Ztracení Bretonci

Při uvažování o bretoňské identitě se opakovaně informátoři vyslovovali k morální devastaci Bretonců. Za odpovědné v této situaci opakovaně chápou Francouze a ztrátu výchozích hodnot (mezi nimi i bretonství). Informátorka 18 se jako povoláním učitelka takto vyjadřuje k autodestruktivním praktikám mladých lidí v Bretani: „*Byly jim ukradeny jejich dějiny. Mladí, kteří už neví, kým jsou.*“ [přek. JT]¹⁴⁷ Informátor 12 přináší komplexní vysvětlení, které stojí za to nezkrátit a uvést celé: „*Být Bretoncem to jistě znamená být velmi citlivý k otázkám spravedlnosti. Nesrovnáváme se s takovými věcmi – s nespravedlností. To neznamená, že se vzbouříme – nejsme příliš nadaní v umění války. Prohráli jsme ji před pěti stoletími a od té doby jsme se z toho nikdy nevzpamatovali. Víme, že v těchto oblastech nejsme příliš schopní, když to zkusíme, vyvádíme hlouposti, ale – strašně trpíme nespravedlností, věcmi, které nestrávíme. Tak ji snášíme, trpíme tím. Jsou tu lidé, kteří spáchají sebevraždu, lidé, kteří pijí, lidé, kteří se pokouší stát Francouzi. Protože se neumíme bit. Protože nemáme důvěru v naši schopnost říci: „Existujeme a máme právo rozhodovat o své budoucnosti.“ To proto je takzvaně regionální volební hlas tak slabý. Nevěříme si.*“ [přek. JT]¹⁴⁸ Informátor 12 dále pokračuje myšlenkami o tom, že důsledkem zmiňovaných problémů se z Bretonců stali pouze dobří přísluhovači etablovaného řádu, čímž jen udržují své utrpení. Do podobné hlubší analýzy problémů Bretaně se pustil i informátor 2, jehož závěry jsou podobné tomu, k čemu došel informátor 12: „*Je tu druh stálého ????????. Moc má vždy pravdu. Což není zrovna moc pozitivní, protože tato skutečnost brání schopnosti zpochybňovat to, co nám bylo vnuceno z venčí. Případ kolonizované mysli.*“ [přek. JT]¹⁴⁹

Většina informátorů ale de facto jmenuje řešení těchto problémů: uvědomit si, vzít na sebe (*assumer*) bretonskou identitu. Pochopit, kdo jsme, jaké jsou naše kořeny, poznat je a přijmout, znamená pro informátory nalézt své místo ve světě. Informátor 14 to formuluje následovně: „*Dnes mají všichni lidé potřebu někde být. Je tu potřeba identity.*“ [přek. JT]¹⁵⁰ I informátor 6 to vidí jako nezbytnost: „*Než se můžeme prohlásit za evropského občana či více,*

¹⁴⁷ „*On leur a volé leur histoire. Les jeunes, qui savent plus qu'ils sont.*“

¹⁴⁸ „*Être Breton c'est certainement être très sensible aux questions de justice. On ne s'arrange pas avec ces choses là – avec l'injustice. Ça veut pas dire qu'on va se soulever – on n'est pas très doués dans l'art de la guerre. On l'a perdue, il y a cinq siècles et depuis on s'en est jamais remis. Et on sait on est pas très doués dans ces domaines-là, quand on essaye, on fait des bêtises, mais – on souffre énormément de l'injustice, des choses qu'on digère pas. Alors on la porte, on en souffre, alors il y a des gens qui suicident, il y a des gens qui boivent, il y a des gens qui essayent de devenir Français. Parce qu'on sait pas se battre. Parce qu'on n'a pas de confiance en notre capacité à dire: »Nous existons et nous avons le droit de décider pour notre l'avenir.« C'est pour ça que le vote dit régionaliste est si faible. On n'a pas confiance en nous.*“

¹⁴⁹ „*Il y a une espèce de vigítimisme permanente. Le pouvoir a toujours raison. Ce qui n'est pas forcément très positif, parce que ce fait empêche une capacité à remettre en cause ce qui nous est imposé de l'extérieur. Espèce de l'esprit des colonisés.*“

¹⁵⁰ „*Aujourd'hui tous les gens ont besoin d'être quelque part. Il y a un besoin identitaire.*“

je potřeba mít už to v hlavě srovnané a vědět, kým jsme.“ [přek. JT]¹⁵¹ Informátor 8 se právě proto snažil, aby jeho děti znaly jazyk a bretonskou kulturu: *„V dnešním světě, kde je vše nejisté, čím dál tím více nejisté, virtuální, měnící se a povrchní, věřím, že je to velmi silný trumf, aby se zařadili ve světě, rozhodovali se, vybírali, riskovali – cítit se pevný v kořenech a v minulosti, v historii. To je to hlavní, co jsem jim chtěl předat.*“ [pře. JT]¹⁵²

Na tomto místě je vhodné zmínit, co zaznělo od všech informátorů s výjimkou informátora 3. Totiž aby Bretonci přijali svou identitu, potřebují často strávit nějakou dobu za hranicemi Bretaně. Informátoři se shodli, že většina Bretonců si uvědomí jedinečnost své kultury, jazyka a vůbec všeho, co doma mají teprve, když má možnost srovnání a zjistí, že jinde to nevypadá a nechodí jako u nich. I někteří informátoři přiznávají, že u nich tak proběhlo uvědomění si bretonské identity. Jak říká informátor 14: *„To jinde probíhá uvědomění si – tady bohužel ne.*“ [přek. JT]¹⁵³ Uvádí také příklad cest do partnerské obce v Irsku, kde se svými spoluobčany baví bretonsky, přitom doma v Bretani se ti samí lidé baví spíše francouzsky. Komentuje to: *„Lidé se za hranicemi Bretaně se prohlašují za Bretonce, ale v Bretani se prohlašují za Francouze.*“ [přek. JT]¹⁵⁴ Nad lidmi, kteří o sobě mimo Bretaň tvrdí, že jsou Bretonci, zatímco v Bretani pro to nic nedělají, se rozčiluje i informátor 9. Informátor 13 vidí hypotetické řešení: *„Často říkám, že by bylo potřeba dát půlku Bretaně ven na několik let, aby se stala bretonskou.*“ [přek. JT]¹⁵⁵

4.4.3 Francouz

Během rozhovorů se informátoři vůči Francouzům často vymezují – Francouz jako nepřítel, rival, je v jejich očích často reprezentován Pařížanem nebo jakobínem. Na druhou stranu se většina vyhýbá představě typického Francouze, a někteří existenci Francouze popírají úplně.

Většina informátorů se shodne, že typický Francouz neexistuje, protože Francie sama je konglomerátem regionů a lidí s odlišnou identitou. Informátor 9 to shrnuje: *„A typický Francouz? Pro mě není. Typický Francouz....i Pařížani jsou více Pařížany než Francouzi,*

---

¹⁵¹ *„Avant de pouvoir se réclamer comme étant un citoyen européen ou au delà, il faut déjà être bien dans sa tête, en sachant, qui on est.”*

¹⁵² *„Dans un monde comme aujourd’hui où tout est incertain, de plus en plus incertain, de plus en plus virtuel, de plus en plus changeant, de plus en plus superficiel, je crois que c’est un atout très fort pour se positionner dans le monde, pour décider, choisir, prendre des risques que de se sentir solide sur des racines et sur un passé, sur une histoire. C’est essentiellement ça que je voulais leur donner.”*

¹⁵³ *„C’est ailleurs que se fait une prise de conscience. C’est pas sur le terrain malheureusement.”*

¹⁵⁴ *„Les gens en dehors de la Bretagne se revendiquent des Bretons, mais en Bretagne ils revendiquent d’être Français.”*

¹⁵⁵ *„Je dit souvent qu’il faudrait mettre la moitié de Bretagne dehors quelques années, pour qu’elle devienne bretonne.”*

Alsasani více Alsasany než Francouzi, Korsičané více Korsičany než Francouzi.... takže není typický Francouz. Francie je jen aglomerací kultur. Které navíc nejsou uznávány.“ [přek. JT]¹⁵⁶ Většina informátorů tedy místo typického Francouze vidí spíše Basky, Korsičany a jiné obyvatele regionů s „výraznou identitou“.

Informátoři, kteří přece jen pracují s představou typického Francouze (vždy je to v rámci srovnání s Bretoncem), stejně upozorňují, že je třeba mít na vědomí, že představa typického Francouze je jen konstrukt. Informátor 19 se domnívá, že typický Francouz je oproti Bretonci „... mnohem více zbabělý, mnohem zdrženlivější.“ [přek. JT]¹⁵⁷ Podle informátora 1 nemá tak silný vztah ke kultuře jako Bretonec. Informátor 13, přestože nechce kategorizovat, typický Francouz je pro něj: „... mnohem formálnější, mnohem více orientován na racionálně.“ [přek. JT]¹⁵⁸

4.5 Aktivity a manifestace bretonství

4.5.1 Instituce a organizace posilující bretonství

Instituce a organizace důležité pro bretonskou identitu by se daly rozdělit do tří skupin: 1. instituce, které se věnují jazyku, jeho šíření a prosazování; 2. instituce a organizace zaměřené na různé oblasti kultury a 3. nakonec politické instituce a organizace – ať už politické strany či správní instituce. Vše výše uvedené může být dvojí povahy: Buď jde o organizace a instituce zřízené státem, respektive regionem, anebo o občanskou společnost – tedy neziskové organizace, ve Francii především pod jménem asociace (podobnost s naším občanským sdružením) a různé federace a konfederace, které zastřešují a sdružují více malých organizací.

Co se týče jazyka, je především a na prvním místě zmiňován *Diwan*. Má zásadní význam, protože informátoři kladou důraz na zachování jazyka. *Diwan* podle informátora 13: „*Hraje velmi důležitou roli, protože je známý, protože je to naděje, jsou to děti, je to škola, takže je to velmi důležité.*“ [přek. JT]¹⁵⁹ Někteří informátoři také jmenují další dvě organizace působící ve školství – *Div yezh* (sdružuje všechny okolo výuky bretonštiny na státních

---

¹⁵⁶ „*Et le Français typique? Il y en a pas pour moi. Le Français typique... même les Parisiens sont plus Parisiens que Français, les Alsassiens sont plus Alsassiens que Français, les Corses sont plus Corses que Français... donc il y a pas de Français typique. La France est qu'une agglomération de cultures. Qui ne sont pas reconnues d'ailleurs.*“

¹⁵⁷ „... beaucoup plus frileux, beaucoup plus réservé.“

¹⁵⁸ „... beaucoup plus formel, beaucoup plus dans la raison.“

¹⁵⁹ „*Diwan joue un rôle très important, parce que c'est connu, parce que c'est l'espoir, c'est les enfants, c'est l'école donc c'est très important.*“

bilingvních školách – rodiče, učitele, příznivce) a *Dihun* (obdoba téhož, ale pro soukromé katolické školy). A konečně *Ofis d'ar brezhoneg*, Kancelář bretonského jazyka, která je narozdíl od předchozích organizací institucí zřízenou regionem. Má na starosti prosazení bretonštiny do všech oblastí života v regionu a další věci.

Kulturou se zabývá především ohromné množství asociací. Někteří informátoři dokonce tvrdí, že Bretaň má nejhustší síť asociací ve Francii, nebo minimálně jednu z nejhustších. Informátor 10 to popisuje jako: „*V Bretani je ohromné množství asociací, které jsou spojeny s bretonskou kulturou. Ať už je to hudební kultura, jazyk, tance, umění... všechny ty početné asociace tvoří určité předitivo spojující je navzájem, což způsobuje, že v Bretani je opravdu určitá síť se spoustou propojení a tohle vše seskupuje velké množství lidí.*“ [přek. JT]¹⁶⁰ Mnozí informátoři v tom však vidí i nevýhody, jako například informátor 19: „*Bretonci se příliš propůjčují světu asociací, nedostatečně politickému.*“ [přek. JT]¹⁶¹ Informátor 12 v tom také vidí i negativum - spíše rozmělnění síly – asociací je moc, netvoří nějaký jednolité blok, spíše jich spousta pracuje vedle sebe, každá na svém písečku. Celkově je ale jejich přínos nepopíratelný. Pak jsou tu instituce na regionální úrovni jako je *Conseil culturel de Bretagne* (Kulturní rada Bretaně) a *L'institut culturel de Bretagne* (Kulturní institut Bretaně). Zatímco informátor 13 je vidí jako: „*Důležité instituce, protože neváhají vznášet požadavky, a posléze protestovat a odmítat veřejnou politiku*“¹⁶², informátorka 18 namítá: „*Myslím, že je to bordel, není to vůbec operativní.*“ [přek. JT]¹⁶³ Kompetence těchto institucí se podle ní částečně překrývají.

Z politických institucí a organizací informátoři jmenují nejčastěji následující: *Conseil régional* (Regionální rada) a z politický stran hlavně *UDB (l'Union démocratique bretonne, Bretonský demokratický svaz)*. K Regionální radě dodává informátor 7: „*Regionální rada by měla důležitost, ale je tu centrální vláda Francie, která stejně brání mnoha věcem, je tu tedy stejně hodně limitů.*“ [přek. JT]¹⁶⁴ A informátor 10: „*Hrajou roli pro Bretaň, ale je to spíše klasická politická role, není tam nic speciálně uzpůsobeného Bretani.*“ [přek. JT]¹⁶⁵ A jak

---

¹⁶⁰ „*Il y a énormément d'associations en Bretagne, qui ont un lien avec la culture bretonne. Que ce soit la culture musicale, la langue, les danses, les arts, ... donc toutes ces nombreuses associations créent une sorte de tissu avec des liens entre elles, qui fait qu'il y a vraiment une sorte de toile en Bretagne avec plein de liens et tout ça ça regroupe beaucoup de gens.*“

¹⁶¹ „*Les Bretons s'investissent trop dans l'univers associatif, pas assez dans politique.*“

¹⁶² „*Les institutions qui comptent, parce qu'ils n'hésitent pas à revendiquer et puis à protester et contester les politiques publiques.*“

¹⁶³ „*C'est un merdier, ce n'est pas opérationnel du tout.*“

¹⁶⁴ „*Le conseil régional aurait l'importance, mais il y a le gouvernement central de la France qui de toute façon empêche beaucoup de choses, donc il y a quand même beaucoup de limites.*“

¹⁶⁵ „*Ils ont un rôle pour la Bretagne, mais c'est plus un rôle politique classique, il y a pas de choses spécifiquement faites pour la Bretagne.*“

dodává informátor 20: „*Regionální rada má směšný rozpočet.*“ [přek. JT]¹⁶⁶ Informátoři konstatují, že bretonská identita se neprojevuje nutně politicky, ale spíše přes kulturu, v rámci asociací. Jak to vidí informátor 10: „*Politické strany nejsou moc zavedené, ale jsou i tak dost přítomné. Ale... v Bretani není myslím opravdu politické zavedení.*“ [přek. JT]¹⁶⁷ Informátor 12 konstatuje. „*Nedaří se odhodlat se k politickému vyjádření.*“ [přek. JT]¹⁶⁸ S tímto faktem se srovnávají téměř všichni informátoři, jde ale spíše o konstatování než hledání odpovědí, proč tomu tak je. Je to prostě fakt, to ale neznamená, že se nemůže změnit. Podle některých informátorů se dokonce bude muset nutně změnit, aby se věci pohnuly. Informátor 20 uvádí příklad francouzských kolonií, kterých se Francie vzdala teprve, když se jí postavily: „*Je nutně potřeba politickou návaznost, jinak boj nepostoupí.*“ [přek. JT]¹⁶⁹

4.5.2 Akce a události upevňující bretonskou identitu

I tady panuje poměrná shoda – pro posilování pocitu bretonství je zásadních několik typů událostí.

Festoù-noz. Důležitý fenomén, protože je snadno dostupný všem Bretoncům. Na *fest-noz* se sejdou různé generace, lidé, kteří nemusí nutně pocházet jen z místa, kde se koná. Jednak se tančí, jednak diskutuje u baru. Hraje vždy živá bretonská hudba, zpívá se většinou v bretonštině. Zapojit se může každý, kdo tance nezná, může se je snažit odkoukat (i když někdy jsou kroky složitější). Tance jsou tradiční, *fest-noz* sám je ale spíše nový fenomén. Popularita *fest-nozu* střídavě klesá a stoupá, po roce 2003, jak konstatují informátoři, nastal útlum, ale i tak je se v Bretani koná několik desítek *festoù-noz*. Nová vlna zájmu většinou přichází s novou kapelou. Informátor 12 se i domnívá, že tento fenomén přispěl i k lepšímu zdraví populace, protože lidé se díky němu více setkávají, jsou méně osamocení.

Festivally. Všechny festivaly, které se přes rok v Bretani konají. Informátoři nejčastěji jmenují *Festival Interceltique de Lorient* a festival *Vieilles charrues*. První z nich je mezinárodním festivalem keltské hudby, druhý festivalem hudby moderní. Nikdo z informátorů se nesnaží tvrdit, že člověk se bude cítit více Bretoncem, když navštíví tyto festivaly. Spíše jde podle nich o to, že se jedná o úspěšné události, které reprezentují Bretaň navenek jako zemi, kde se může zrodit něco úspěšného. Můžou také vyvolat zájem o Bretaň u dalších lidí, což lichotí Bretoncům. Z tohoto hlediska velké festivaly podporují hrdost na

---

¹⁶⁶ „*Le conseil régional a un budget ridicule.*“

¹⁶⁷ „*Partis politiques...pas très implantés, mais quand même assez présents. Mais... c'est pas une implantation vraiment politique en Bretagne je pense.*“

¹⁶⁸ „*Ca n'arrive pas à franchir le pas de l'expression politique.*“

¹⁶⁹ „*Il faut absolument le relais politique autrement le combat n'avancerait pas.*“

Bretaň. Také jsou pro Bretaň důležité z ekonomického hlediska. Ten první z nich navíc posiluje vazby na keltské země. Podle informátora 2 ukázal, že: „*Festival Interceltique de Lorient toho hodně udělal a dělá pro posílení identity. Především ukazuje, že není izolovaná, že je otevřená keltskému světu, a že tento keltský svět je stále v kontaktu.*“ [přek. JT]¹⁷⁰ Jsou i další festivaly, ale tyto dva jsou nejvýznamnější. Někteří informátoři však velkým festivalů vyčítají, že dělají z kultury produkt. Informátor 12 si myslí, že festivaly vytvářejí o Bretani falešný obrázek, který je vzdálen kultuře v každodenní realitě, kterou pro něj naopak představují *festoù-noz*. To podle něj škodí především obyčejným Bretoncům.

Manifestace a hnutí. Jako příklad lze uvést hnutí, které vzniklo po ztroskotání tankeru Erika, kdy se u pobřeží Bretaně vytvořila ropná skvrna, anebo hnutí, které vzniklo proti záměru postavit v Bretani jadernou elektrárnu (viz výše Vazba na životní prostředí). Z manifestací informátoři nejvíce zmiňují manifestaci na jaře 2003 v Rennes, kde se manifestovalo za bretonštinu a účast byla 20 tisíc lidí, tedy nejvyšší účast, jaká kdy pro tento záměr byla dosažena. Informátoři o ní mluví s hořkostí v hlase, protože neměla žádný dopad (to jest adekvátní reakce příslušných úřadů) a média o ní mlčela. Informátor 20 to komentuje: „*Možná to chtělo, aby nás bylo 100 tisíc v ulicích – a i tak – nevím.*“ [přek. JT]¹⁷¹

Přehled doplňují jednak všechny akce týkající se námořnictví, lodních závodů a přehlídek lodí, jednak nezměrné množství akcí na lokální úrovni (čtení, zpívání a diskuse v bretonštině či v gallo, *veillée* - vyprávění bretonských legend a příběhů, atd.).

Všichni informátoři se podle svých slov účastní vícero typů akcí, více jak polovina se podílí na organizaci některých typů akcí (a to jako dobrovolníci). Informátor 12 byl i v týmu organizátorů velké manifestace v Rennes, a jak sám přiznává, organizátoři nebyli připraveni na takové množství účastníků.

Všechny tyto akce a události jsou otevřené komukoli, kdo má zájem. Jediný informátor (9), zmínil akci, kterou provádí se svými přáteli, a kam by vzal jen toho, koho zná: „*Já tě znám, takže to jde. Ale když tě neznám, nevezmu tě s sebou zamalovávat ukazatele*¹⁷².“ [přek. JT]¹⁷³ Tento informátor také mluví o akcích, které jsou uzavřené: „*Máš lidi, co si říkají bretonští aktivisté a kteří jsou uzavřeni, ale tyhle bych nevyhledával. Já bych je taky nevyhledával. Jsou to lidi, kteří přebírají bretonské hnutí, aby šířili fašistické, extrémistické*

¹⁷⁰ „*Le Festival Interceltique de Lorient a fait beaucoup et fait beaucoup pour renforcer l'identité. D'abord pour montrer qu'elle n'est pas isolée, qu'elle est ouverte au monde celtique et que ce monde celtique est toujours en contact.*“

¹⁷¹ „*Peut-être qu'il fallait qu'on soit 100 milles dans les rues – et encore – je sais pas.*“

¹⁷² Má na mysli zamalování ukazatelů v Bretani, kde jsou uvedeny francouzské názvy míst. Ty mají vždy změněný pravopis oproti původním názvům v bretonštině, někdy jsou od těchto původních názvů změněny k nepoznání.

¹⁷³ „*Moi je te connais, donc ça va. Mais si je te connais pas, je vais pas t'amener barbouiller les panneaux.*“

*myšlenky, nikoho nepřijmou, protože blbci jsou všude. To jsou ti nejhorší pro bretonské hnutí. Když vidíš... lepili ty plakáty „Bretonec svým pánem“, „Bretan bretonská“, lepili je všude. Oni jsou velcí fašistický skinheadi, to oni diskreditují [bretonské hnutí].“ [přek. JT]¹⁷⁴ Dále informátor popsal situaci, kdy viděl takovou skupinku lidí lepit plakáty s xenofobními hesly, tak na ně křičel nadávky v bretonštině a čekal, jak zareagují, ale oni bretonsky evidentně nerozuměli. Podle něj se jedná o stoupence strany *Front national* (strany Jeana-Marie Le Penna), kteří zkouší dostat do svých řad bretonské aktivisty. Otevřenost akcí pro kohokoli, kdo o to má zájem, je tedy pro informátory kritériem, že se nejedná o nic extrémistického.*

4.5.3 Přání změn ve prospěch Bretaně

Není jediný informátor, který by si nepřál, aby se něco změnilo. Požadavky na změny ve prospěch Bretonců jsou důležitým důkazem toho, že na ně můžeme pohlížet jako na národní hnutí. Kdyby žádné takové požadavky nebyly vysloveny, těžko by se pak dalo mluvit o národním hnutí.

Všichni informátoři mají minimálně jeden požadavek na změnu, většinou jich ale jmenují hned několik. Pouze informátor 11 si myslí, že bude stačit jen snaha Bretonců samých něco změnit: *„Zákon jen doprovází hnutí. Je na nás ukázat, že jsme otevření a zákon se přizpůsobí. I francouzský stát.“* [přek. JT]¹⁷⁵ Je to také jediný z informátorů, který neklade žádné institucionálně-politické požadavky. A nutno dodat, že ostatní informátoři by s ním zcela jistě nesouhlasili. Jejich požadavky se dají rozdělit do několika skupin:

Přání, aby se změnily postoje větší části obyvatel Bretaně. Všichni informátoři jsou si vědomi, že je potřeba, aby se více angažovali i ostatní obyvatelé Bretaně. Týká se to hlavně obav o zachování bretonštiny. Jak říká informátor 10: *„Vše, co je spojené s jazykem, je také spojené se školou. Takže, když ve školách nemluvíme bretonsky, bretonština nemůže přežít. Protože když jí děti nemluví v dětství, nebudou jí mluvit ani jako dospělí. [...] Tady to chce rozhodnutí na úrovni školství či ještě výš. Ale je také potřeba, aby to lidé chtěli. Když lidé*

---

¹⁷⁴ „T'as des personnes qui se disent militantes bretonnes et qui sont fermées, mais celles-là faut pas les voir non plus. J'irai pas les voir non plus. C'est les personnes qui reprennent le mouvement breton pour transmettre des idées fascistes, extrémistes, qui n'acceptent personne, parce qu'il y a des cons partout. C'est les pires pour mouvement breton. Quand tu vois... qui collaient ces affiches «Breton, maître chez toi», «la Bretagne bretonne» qui les collaient partout, eux c'est des gros skinheads fascistes, eux par contre ils discréditent.“

¹⁷⁵ „La loi ne fait qu'accompagner un mouvement. C'est à nous de montrer, qu'on est ouverts et la loi s'adaptera. Même l'état français.“

nechtějí, k ničemu to není, nemůžeme jim to vnucovat. Takže je to směs obou. Je potřeba tlak na administrativu, a je také potřeba vůle Bretonců.“ [přek. JT]¹⁷⁶

V citaci zaznívá zároveň nutnost podpory ze strany státní administrativy. V tomto smyslu požadavky týkající se jazyka zahrnují toto: Přání informátorů, aby bretonština získala oficiální statut, jako má například katalánština ve Španělsku. Přejí si pro ni statut regionálního jazyka, například, a aby to bylo zmíněno v ústavě. Zároveň by uvítali, kdyby Francie ratifikovala Evropskou chartu regionálních jazyků. Informátoři také zmiňují nezbytnost decentralizaci školství, což souvisí s dalším typem požadavků.

A konečně poslední typ požadavků se týká statutu regionu. Vzniká tak škála, kde těmi nejmírnějšími jsou požadavky na posílení pravomocí regionu (tedy jinými slovy Regionální rady), menší dohled státu a navýšení rozpočtu regionu tak, aby byl srovnatelný například s rozpočtem, jaký má Wales. Následuje autonomie, která má asi nejvíce zastánců. Informátor 1 by Francii „nechal“ jen národní obranu a zahraniční politiku, o ostatním by si rozhodovali Bretonci sami. Informátor 9 by byl pro to, aby Bretaň měla parlament, jako mají Velšané. A konečně zastánci nezávislosti, kteří by se ale v některých spokojili i s velmi silnou autonomií, alespoň pro začátek. Většina informátorů si přeje, aby Bretaň tvořilo všech pět departementů a nabyla tak svého historického území, ale měli by o tom podle nich rozhodnout obyvatelé *Loire-Atlantique* v referendu.

Co se týče naděje na změnu, jsou někteří informátoři trochu pesimističtí. Informátor 13 si myslí: *„Chápu, že Francie není zemí s federální duší. Nikdy jí nebude. Já si představuji Francii s čtyřmi či pěti regiony se zvláštním statutem, ve kterých by se uznala potřeba parlamentu. Ale k tomu je potřeba změna.... obrovský zvrát způsobu myšlení v Paříži. Ale to se nestane přirozeně.“* [přek. JT]¹⁷⁷ Informátor 16 k tomu říká: *„Autonomie je minimum. Francouzi se vždy snažili ovládat. Proč bychom tedy měli důvěřovat lidem, kteří mají k tomu utvářenou mysl. Jsou to kolonizátoři od přírody. Nemůžeme jim důvěřovat.“* A později pesimisticky dodává: *„Problémem je naděje. Když si lidé myslí, že existuje nějaké řešení,*

---

¹⁷⁶ *„Tout ce qui est lié avec la langue, c'est aussi lié avec l'école. Donc si dans les écoles on parle pas la langue bretonne, la langue bretonne ne peut pas survivre. Parce que si les enfants ne le parlent pas quand ils sont enfants, ils ne le parleront pas quand ils seront adultes.[...] Là il faut qu'il y ait effectivement des décisions prises au niveau de l'éducation nationale ou plus haut. Mais faut aussi que les gens le veuillent. Si les gens veulent pas, ça sert à rien, on peut pas leur imposer. Donc c'est un mélange des deux. Il faut une pression au niveau des instances administratives et il faut aussi une volonté des Bretons.“*

¹⁷⁷ *„Je comprends bien que la France n'est pas un pays à l'âme fédérale. Elle le sera jamais. Moi j'imagine bien une France avec quatre ou cinq régions à statut spécial dans lesquelles reconnaît qu'il faut un parlement. Mais ça demande un changement... un bouleversement de mentalités énorme à Paris. Mais naturellement ça n'arrivera pas.“*

připojí se.“ [přek. JT]¹⁷⁸ I informátor 21 o svém přání říká: „*Autonomie. Ale cesta je ještě dlouhá. Bude to spousta práce.*“ [přek. JT]¹⁷⁹ Naději informátorům dodávají osudy jiných minorit a států. Informátor 19 si přeje: „*At' se Bretaň stane nezávislou, jako to udělali Slováci vůči Čechům. Je naléhavé, abychom se stali nezávislími, abychom mohli volit sami za sebe. Naše volba není nutně volbou Francouzů. Evropa je pro Bretonce šancí.*“ [přek. JT]¹⁸⁰ I jiní informátoři, kteří si přejí nezávislost, argumentují existencí malých států, které dobře fungují, jako je Dánsko či Slovensko. Do „Evropy“ byly vkládány velké naděje, teď přichází drobná deziluze. Jak konstatuje informátor 12, překážkou mezi Bretaní a Evropou je Francie, respektive Paříž. Paříž přerozděluje peníze ze strukturálních fondů, Bretaň je nedostává přímo, Paříž musí posvětit všechny účely.

4.5.4 Manifestovaná identita

Všichni informátoři se domnívají, že nějakým způsobem dávají najevo – manifestují – svou identitu (myšleno bretonskou). Vyjma informátora 21, který tvrdí, že: „*Moje identita se potvrzuje jedině pod podmínkou, že je napadena.*“ A později toto prohlášení zobecní: „*Identitární utvrzení se rodí vždy z konfrontace a protivenství. Jinak by lidé přirozeně žili to, čím jsou.*“ [přek. JT]¹⁸¹

Už jen tím, že se prohlašují za Bretonce v i mimo Bretaň, kde také říkají, že jsou z Bretaně. Jako například informátor 13 či informátorka 17, která říká: „*Vždy jsem se prohlašovala za Bretonku.*“ [přek. JT]¹⁸² Ta také považuje za manifestování své identity nošení různých šperků či triček s triskelem¹⁸³ či jinými keltskými symboly, podobně i další informátoři. Informátorka 17 ráda nosí i dřeváky, obvyklou obuv dřívější Bretaně (tedy na hlavně venkově).

Za manifestování bretonské identity považují informátoři nejvíce fakt, že mluví bretonsky či francouzsky s bretonským přízvukem, ale také samotnou účast na bretonské kultuře – aktivní účast na událostech, členství v asociacích, dobrovolnou práci ve prospěch

---

¹⁷⁸ „*Les Français ont toujours cherché à dominer. Donc pourquoi ferait-on confiance à des gens qui ont esprit formé à ça. Ce sont des colonisateurs par nature. On peut pas leurs faire confiance.*“ A později pesimisticky dodává: „*Le problème c'est l'espoir. Si les gens pensent qu'il y a une solution, ils adhèrent.*“

¹⁷⁹ „*L'autonomie. Mais le chemin est encore long. Le travail reste à faire.*“

¹⁸⁰ „*Que la Bretagne devienne indépendante, comme ont fait les Slovaques par apport aux Tchèques. Il est urgent qu'on soit indépendants pour faire nos propres choix. Nos propres choix, qui sont pas forcément les choix français.*“

¹⁸¹ „*Mon identité ne s'affirme qu'à condition, qu'elle est attaquée.*“; „*L'affirmation identitaire naît toujours de la confrontation, de l'adversité. Autrement les gens vivraient naturellement ce qu'ils sont.*“

¹⁸² „*J'ai toujours revendiqué être Bretonne.*“

¹⁸³ Symbol, který je sice údajně řeckého původu, ale v dnešní době je spojován s keltským. V Bretani je velmi populární.

bretonské věci apod. Pak je tu také přítomnost nálepky „bzh“ či používání bretonské vlajky, ale to vidí jako spíše doplňkovou možnost, podobně jako je tomu u oblečení a šperků s keltskou symbolikou.

4.5.5 Reakce na manifestovanou identitu

Kromě informátora 10, který se podle svých slov nikdy nesetkal s negativními reakcemi proto, že se považuje za Bretonce (ale dodává, že chodí jen tam, kde jsou otevření lidé), všichni informátoři takovým reakcím čelili, a to jak mimo Bretaň, tak v Bretani. Někteří se s odmítnutím setkali velice často.

Informátoři se shodují, že pokud mohou s dotyčnými odpůrci rozumně debatovat, tak je to ještě v pořádku. Informátor 1 se velmi často setkává s lidmi, kteří „*Považují bretonskou identitu za minulou a překročenou.*“ [přek. JT]¹⁸⁴ Informátoři také uvádějí, že někteří lidé nechápou snahu o záchranu bretonského jazyka. Argumentem informátorů pak je, že bychom tedy všichni mohli rovnou začít mluvit anglicky či čínsky, pokud se na jazyk díváme jen z utilitárního hlediska. Informátor 9, když se rozhodl studovat bretonštinu, se s takovými reakcemi setkal přímo ve vlastní rodině a v okolí. Podobně i další informátoři, kteří své děti dali do školy *Diwan* či bilingvní školy. Někteří dříve narození informátoři zažili ještě na vlastní kůži tresty, když ve škole mluvili *gallo* či bretonsky. Informátor 10 pouze konstatuje, že byl vždy napomenut, někdy i potrestán, když mluvil ve škole *gallo*, informátor 11 říká: „*Když jsme mluvili bretonsky, dostali jsme přes prsty.*“ [přek. JT]¹⁸⁵

Informátor 12, který pracuje ve školství, popisuje každodenní chování svých kolegů: „*Jindy, když jsem se odtud vracel, vybuchla bomba, už nevím kde v Bretani. Některý z kolegů mi řekl – jako vtip, ale jsou to vždy nestravitelné vtipy – řekl: „Tak ty jsi byl včera večer venku?“*“ [přek. JT]¹⁸⁶ Navíc když byl se svojí manželkou zadržen (viz dále), jeho kolegové se prý tvářili, že něco takového vlastně očekávali a nikdo se nad tím nepozastavoval. Z toho je evidentní, že informátoři se mohou s nepřátelskými reakcemi setkat v Bretani stejně tak snadno jako za jejími hranicemi. Jak konstatuje informátorka 18: „*Nejhoršími nepřáteli Bretonců jsou Bretonci.*“ [přek. JT]¹⁸⁷ Podobně i informátoři 15 a 16 pozorují tento jev: „*V Bretani jsou lidé, kteří jsou pro, lidé, kteří by byli pro, ale netroufají si to říci, tak neříkají nic,*

---

¹⁸⁴ „*Ils considèrent que l'identité bretonne est une identité révolue et dépassée.*“

¹⁸⁵ „*Quand on parlait breton à l'école, on se faisait taper sur les doigts.*“

¹⁸⁶ „*Une autre fois en revenant d'ici, il y avait une bombe je sais plus où en Bretagne. Je sais plus lequel des collègues qui m'a dit – sur le ton d'une plaisanterie, mais c'est toujours des plaisanteries très lourdes – il dit: « Alors t'étais sorti hier soir? ».*“

¹⁸⁷ „*Les pires ennemis des Bretons c'est des Bretons.*“

a pak lidé, kteří jsou proti. Ti lidé, kteří jsou proti, to jsou ti přemrštění. Ti, kteří jsou často nejméně Francouzi, jsou přehnaně Francouzi. Ti, kteří mají ve skutečnosti typicky primitivně bretonské chování, ti si říkají Francouzi.“ [přek. JT]¹⁸⁸ A právě ti lidé, kteří se snaží za každou cenu přes své bretonské chování popřít v sobě Bretonce, jsou podle těchto informátorů největšími zastánci francouzského státu. Informátor 12 o nich mluví jako lidech, kteří se „odbarvují savem“ (odkazuje na Afroameričany, kteří se snažili odbarvit si vlasy i kůži, aby byli jako bílí). Informátor 13 poukazuje, že odmítání bretonské identity je často spojeno s neznalostí faktů o Bretani – kultury, historie apod. : „Často mi odmítají různost, aniž ji vůbec znají.“ [přek. JT]¹⁸⁹

Informátoři 19 a 21 byli oba zvoleni na post starosty (informátor 21 jím stále je) a oba popisují stejný typ reakcí: Byli ve své funkci oponenty označováni za „příliš bretonské“ („*trop breton*“ [přek. JT]).

Jinak se informátoři setkávají samozřejmě i se zájmem o Bretaň. Bretaň je podle informátorů snadno identifikovatelná, je snadné si jí spojit s její kulturou či krajinou, a to i za hranicemi Francie. S podporu a pochopením bretonské věci se pak informátoři nejčastěji setkávají při cestách za různými minoritami ve světě.

Negativní či pozitivní reakce zde byly pojmány jako reakce ze stran osob, se kterými se informátoři setkali, ale na projevy bretonské identity reagují i státní orgány a francouzská společnost, o čemž bude pojednáno dále.

4.5.6 Represe ze strany etablované moci

Na toto téma mluvili informátoři, většinou mimo záznam, a také se o něm zmiňovalo více osob, které jsem potkala během svého pobytu v Bretani, včetně druhých *gatekeepers*. Nejotevřeněji o tom během rozhovoru mluví informátor 12: „*Vzpomínám si, je tomu několik let, moje manželka a já jsme byli zadrženi brzy ráno soudní policií, protože v Bretani byli ubytováni Baskové, a všechny osoby angažované v bretonském kulturním boji byly podezřelé. Takže jsme byli zadrženi stejně jako 250 dalších lidí. Byla to velká zbesilost, která trvala několik měsíců.*“ [přek. JT]¹⁹⁰ On sám a jeho manželka byli zadrženi jen na jeden den, ale jiní

---

¹⁸⁸ „*En Bretagne, il y a des gens qui sont pour, il y a des gens qui seraient pour, mais qui n'osent pas le dire donc ils disent rien, et puis les gens qui sont contre. Les gens qui sont contre, ce sont les ultras. Ceux qui sont souvent le moins Français, sont ultra Français. Ceux qui sont réellement de comportement breton typique, primitif, ceux-là se disent Français.*“

¹⁸⁹ „*Souvent on me refusait une différence alors qu'on la connaissait pas du tout.*“

¹⁹⁰ „*Je me rappelle, il y a quelques années, ma compagne et moi, on a été arrêtés au petit matin par la police judiciaire, parce qu'il y avait des Basques, qui étaient hébergés en Bretagne et toutes personnes engagées dans*

lidé na delší dobu a propuštění později, aniž by proti nim bylo vzneseno obvinění. Podobný zážitek vyprávěla i podnikatelka z Kemperle, kterou zadrželo s manželem policejní komando, které jim vtrhlo do bytu. Svůj zážitek popsala jako výjev ze zatýkání nějakých velkých zločinců.

Bretaň má také své politické vězně (je fakt, že o jejich případech informovala i Amnesty International), které se mi ale kontaktovat nepodařilo. Existují i asociace na jejich podporu, je možné jim posílat dopisy jejich prostřednictvím. Vězni, jak potvrdilo více osob, jsou často vězněni daleko od Bretaně, takže je pro jejich rodiny obtížné je navštěvovat. Často se i po propuštění nesmějí vkročit na území Bretaně. Informátor 9 se účastní demonstrací za jejich propuštění, ale podle jeho slov to nemá žádný dopad.

Kromě zadržování osob je reflektována i další oblast represe – týká se bretonštiny, a to konkrétně škol *Diwan*. Školy obtížně shánějí prostory, často se učí v budovách ne nepodobných garážím, či v polorozpadlých domech. Informátorka 18 popisuje, jak po otevření další filiálky školy *Diwan* v jednom městě okamžitě otevřeli na základní škole bilingvní třídy, aby přetáhli žáky *Diwanu*. Informátoři, kteří jsou pracovní či jinak spojeni s hnutím *Diwan*, vidí v bilingvních třídách, které se otevírají na státních školách, nekalou konkurenci ze strany francouzského státu, která má podkopat hnutí *Diwan*. Ale velká část informátorů je naopak spojena s bilingvním vyučováním, a i oni potvrzují, že musí za něj musí hodně bojovat.

Objevuje se i reflexe represe ze strany francouzských médií – ať už ve formě ostentativního ignorování či očerňujících kampaní, o kterých blíže informátor 12: *„Podstoupili jsme úplnou kampaň trvající dvou až tři roky, usilující o to, abychom uvěřili, že všechny kulturní požadavky jsou spojené s volbou, kterou učinila část bretonského hnutí během války. Bylo to 70 lidí, kteří byli součástí bretonského nacionalistického hnutí, a kteří si vědomě zvolili spojenectví s nacisty. Inspirující se irským příkladem „nepřítel našich nepřátel..“. Dobře. Menšina z těch, kteří tvoří bretonské kulturní hnutí. A v každém případě dnešní bretonské kulturní hnutí s tím nemá nic společného. Zrodilo se v sedmdesátých letech, je blízké spíše veškerému alternativnímu, ekologickému hnutí levicového zaměření let sedmdesátých. Ale nedávno jsme po několik let podstupovali mediální kampaň obtěžování, mající tendenci spodobit veškeré utvrzování bretonské identity s odmítavým, rasistickým*

---

le combat culturel breton étaient suspectes. Donc on a été arrêtés comme 250 autres personnes. C'était une grande rage qui a duré plusieurs mois.“

chováním.“ [přek. JT]¹⁹¹ Toto potvrzují i další informátoři (viz také vyprávění informátora 9 o snahách *Front national* asimilovat část bretonského hnutí).

V Bretani také více lidí upozorňovalo na výrok, který pronesl tehdejší ministr vnitra Charles Pasqua na adresu Bretonců. Stalo se tak po hlasování v referendu o Maastrichtské smlouvě, která byla odsouhlasena právě díky masové podpoře Bretaně, Alsaska apod. Ministr prohlásil: „*Bretonci jsou jako prasata. Čím starší, tím blbější.*“ [přek. JT]¹⁹² Jak říká informátor 12, není možné ani ministra zažalovat, protože jeho útok byl vlastně neadresný: „*Útočit na Bretonce není možné, protože Bretonci neexistují.*“ [přek. JT]¹⁹³ Kdyby tento výrok směřoval na Židy či muslimskou komunitu, byl by z toho skandál a žaloba na ministra. Ale jak dodává informátor 20: „*K mobilizování se je potřeba nespravedlnosti.*“ [přek. JT]¹⁹⁴ Z tohoto pohledu represe může poskytnout šanci bretonskému národnímu hnutí. Je potřeba, aby to byla taková forma represe, která by se citelně dotkla co nejširších vrstev obyvatel Bretaně, aby se proti ní mobilizovali.

4.5.7 Manifestovaná identita a pěstování vztahů

Všichni informátoři se setkávají s lidmi s podobným přesvědčením. Někteří cíleně, jiní informátoři uvádějí, že jsou přirozeně obklopeni lidmi jako oni sami, protože například na vesnici, kde bydlí, jsou jejich sousedé podobného přesvědčení. Jinak informátoři jako další místa setkávání jmenují asociace a jiné organizace, *festoù-noz*, festivaly a další kulturní akce, kavárny a někteří informátoři i práci, pokud pracují v prostředí jako školy *Diwan* apod. Dalším místem je i samotná rodina. Vzhledem k angažovanosti všech informátorů je také logické, že jsou v častém kontaktu s lidmi s podobnými názory.

Pokud mají možnost volby, půjdou například do bistra či obchodu, kde se domluví bretonsky. Jak říká informátor 13: „*Stačí mluvit bretonsky.*“ [přek. JT]¹⁹⁵ Samotný fakt používání bretonštiny a její preferování vede k tomu, že setkáváme s lidmi jako my.

---

¹⁹¹ „*On a subi toute une campagne pendant deux ou trois ans visant à nous faire croire que toutes les revendications culturelles étaient affiliées au choix qu' a fait une partie du mouvement breton pendant la guerre. Il y avait 70 personnes qui faisaient partie du mouvement nationaliste breton qui ont fait le choix conscient de l'alliance avec les nazis. En s'inspirant du modèle irlandais «l'ennemi de nos ennemis...». Bon. Une minorité de tout ce qui fait le mouvement culturel breton. Et de toute façon, le mouvement culturel breton d'aujourd'hui il n'a rien à voir avec ça. Il est né dans les années soixante-dix. Il est plutôt proche de tout le mouvement alternatif, écologique, de sensibilité gauche des années soixante-dix. Mais récemment, pendant plusieurs années on a subi une campagne de presse de harcèlement, tendant à assimiler toute affirmation d'identité bretonne comme un comportement de rejet, de racisme.*“

¹⁹² „*Les Bretons c'est comme les cochons. Plus ça devient vieux, plus ça devient con.*“

¹⁹³ „*Attaquer les Bretons ce n'est pas possible, parce que les Bretons n'existent pas.*“

¹⁹⁴ „*Il faut qu'il y ait une injustice pour se mobiliser.*“

¹⁹⁵ „*Il suffit de parler breton.*“

Informátor 9 upozorňuje na důležitost internetu – sám navštěvuje různá fóra, kde se o Bretani diskutuje. To, že byl jediný, je pravděpodobně způsobeno tím, že internetu holduje spíše mladší generace, která není ve vzorku tak hojně zastoupena.

Co se týče výběru přátel, naprostá většina informátorů uvádí, že je jejich vlastní bretonská identita ovlivňuje při výběru přátel. Menší část přiznává, že alespoň částečně k tomuto kritériu přihlížejí. Všichni podtrhávají, že je ovlivňuje, ale neomezuje. Nevybírají si přátele jen na základě tohoto kritéria. Pouze informátor 11 pochopil otázku jinak a odpověděl, že Bretonci nejsou nadřazení ostatním, a že taková otázka mu nahání strach.

Při výběru partnera/partnerky sice přiznávají, že by bretonská identita jako kritérium mohla hrát roli, ale ve skutečnosti záleží na jiných věcech. Roli ale může hrát to, že informátoři se často vyskytují v prostředích souvisejících s bretonstvím. Někteří informátoři uvádějí, že v jejich případech tomu právě tak bylo. Čili že to, že mají partnera/partnerku podobného smýšlení, co se týče Bretaně, bylo dílem náhody, ale zároveň v prostředí, kde se seznámili, byli šance na setkání s někým podobným větší.

U výchově svých (či potenciálních) dětí se informátoři shodli, že chtějí/chtěli své děti se vším seznámit, dát jim například možnost naučit se bretonsky, ale samotná volba je na nich. Každý si sám musí zvolit, kým chce být. Ale poznání bretonské identity a kořenů pro své děti považují informátoři v dnešním světě za velkou výhodu (viz výše).

5. Závěr

5.1 Specifika a fáze bretonského národního hnutí

Vývoj od nevládnoucí etnické skupiny k modernímu národu, který probíhá formou národního hnutí¹⁹⁶, je specifický pro každou etnickou skupinu, Bretonce nevyjímaje. Národním hnutím rozumíme cílevědomé úsilí dosáhnout pro svou etnickou skupinu odstranění všech deficitů, které jí chybí k plnohodnotné národní existenci. Požadavky národního hnutí vyplývají z porovnání situace své etnické skupiny se situací soudobých národních států (ne ale nutně s tím státem, na jehož území se etnická skupina vyskytuje).¹⁹⁷

Každé národní hnutí má své načasování, přesto se ale dají vysledovat určité fáze, kterými prochází všechna národní hnutí. M. Hroch mluví o těchto třech fázích:

Počáteční fáze, fáze A¹⁹⁸, která představuje období učeneckého zájmu o jazyk, kulturu, historii, způsob života etnické skupiny apod. Lze ji tedy charakterizovat jako předpolitickou či kulturní, protože během ní nejsou vyslovovány nacionalistické požadavky – elity etnické skupiny usilují spíše o prestiž a uznání.¹⁹⁹ Tato fáze je obvykle u národních hnutí většiny etnických skupin situována do období osvícenství. V Bretani však tato fáze přichází později – až za romantismu, reagujícího na osvícenství, tedy v 19. století.

V této době se dá o většině obyvatel Bretaně mluvit spíše jako o *ethnic category*²⁰⁰ – tedy jako o skupině charakterizované objektivními kulturními specifiky, jejíž příslušníci si ale neuvědomovali svoji vzájemnou pospolitost a společnou minulost. V agrárních společnostech s malou geografickou a sociální mobilitou, v nichž byli obyvatelé rozptýleni v soběstačných komunitách a udržovali jen minimální vzájemné kontakty, zůstávala sebe-identifikace člověka se skupinou jemu vlastní a se zvláštními rysy odlišujícími ho jakožto příslušníka této skupiny v nerozvinuté podobě.²⁰¹ Na bretonském venkově, kde se lidé cítili být především ze své vsi, o tom vypovídá i fakt, že bretonština se mírně lišila od vsi ke vsi a

---

¹⁹⁶ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, str. 14.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ M. Strmiska formuluje na základě fází popsaných M. Hrochem jejich dobu z politologické perspektivy – fáze A jako fáze přípravné identitární mobilizace. Charakterizuje ji valorizace odlišné identity periferního etnicko-kulturního společenství. Politický – systémotvorný - dopad aktivit aktérů této mobilizace je ale minimální. In Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 203.

¹⁹⁹ Tamtéž, str. 200.

²⁰⁰ Smith, Anthony D.(1991): *National identity*. London: Penguin books, str. 20 dle Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, str. 17.

²⁰¹ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 67.

lidé se navzájem identifikovali podle odlišností ve své mluvě.²⁰² Věděli, že jsou především ze své obce, v obci za kopcem už se některá slova vyslovovala trochu jinak, a kdyby se setkali s někým z druhé části Bretaně, kdo hovořil například *gallo*, pravděpodobně by si nerozuměli vůbec. Na území Bretaně té doby můžeme mluvit o diglossii – situaci, kdy se užívá paralelně dvou či více jazyků na jednom území. V Bretani jimi byly bretonština, *gallo* a francouzština. Francouzština měla v 19. století hegemoniální postavení. Šlechta, intelektuální elity i obyvatelé měst v té době mluvili francouzsky. Byli to často příslušníci těchto vrstev²⁰³, kteří měli přístup na vyšší školy, začali se organizovat a v nepočtených skupinkách došli k názoru, že bretonská etnická skupina je zanedbaným, potenciálním, „spícím“ národem, který je potřeba „obrodit“.²⁰⁴ Tím začíná fáze B²⁰⁵.

Výhodou, kterou Bretonci jako etnická skupina disponovali k uchování/posílení identity, byla existence bretonského, tedy jazykově odlišného folklóru, společných tradic, zděděných zvyklostí a historická, byť „přervaná“, existence středověké „národní“ monarchie (což umožnilo snazší rekonstrukci obrazu společné minulosti). Nevýhodou naopak téměř úplná neexistence tištěných materiálů v bretonštině a nemožnost používat tento jazyk na úřadech či ve škole.²⁰⁶

Největší překážkou prosazování bretonské – etnické – identity byl fakt, že ve Francii již proběhla buržoazní revoluce (1789) a byla nastolena občanská práva - ještě před samotným vypuknutím fáze B v Bretani. Tím pádem celostátní, francouzská identita dostala povahu identity občanské a byla natolik silná, že se pak koncept bretonské etnické definované identity prosazoval jen velmi obtížně.²⁰⁷

Začátek fáze B se dá v Bretani situovat až na samý konec 19. století. Fáze B tedy spočívá ve snaze skupiny vlastenců o rozšíření národního uvědomění na ostatní příslušníky a vrstvy etnické skupiny. Fáze B znamená politizaci hnutí, přičemž elita národního hnutí začíná postupně klást požadavky na účast na procesu rozhodování a tvorbě politiky. Mění se vztah elit nevládnoucí etnické skupiny k elitám vládnoucím, a to ze vztahu hierarchického, nekompetitivního, na vztah zřetelně kompetitivní.²⁰⁸ Je nutné podotknout, že vzhledem

---

²⁰² Timm, Lenora A. (2003): „Breton at a Crossroads: Looking back, Moving Forward.“ *e-Keltoi* [online] 2 [cit. 2008-05-11]. Dostupné z: <http://www.uwm.edu/Dept/celtic/ekeltoi/volumes/vol2/2_2/timm_2_2.html>.

²⁰³ Například Villemarqué byl příslušníkem šlechty.

²⁰⁴ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, str. 22.

²⁰⁵ Koresponduje se stadiem částečné institucionalizace aktérů identitární mobilizace, kteří se již stávají relevantními, byť vedlejšími činiteli institucionální politiky. In Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 203.

²⁰⁶ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, str. 21 – 22.

²⁰⁷ Tamtéž, str. 24.

²⁰⁸ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 200.

k brzkému a nekompromisnímu prosazování francouzské identity jako národní občanské identity byly bretonské elity značně asimilovány, a tak zatímco jejich určitá část iniciovala národotvorné hnutí, jiná část mu oponovala a bránila národní francouzskou identitu, což je pozorovatelné i v současnosti.

Bretonské národní hnutí nemohlo profitovat ani z odporu, který vyvolávala industrializace, jak tomu bylo u některých jiných národních hnutí. Maloburžoazie, která byla nejvíce postižena industrializací, byla frankofonní a emancipační snahy odmítala.²⁰⁹ Jazyková dichotomie města – venkov také představovala brzdu národního hnutí. Pokud se města stala ohniskem národní agitace, byla rolníkům apatická. Národní agitace na venkově probíhala ve jménu jeho idealizované osobitosti a bez nároku na získání měst.²¹⁰

Až první světová válka jako krizová situace způsobila proměny, které vyvolali větší potřebu skupinové solidarity. Mezi světovými válkami ohlasy a počet přívrženců národního hnutí rostl, to se tak dostalo do druhé podfáze fáze B (v té první byly ohlasy ještě slabé). Politický program byl v té době již částečně diferencován (existovalo více bretonských národnostních stran).

Bretonské národní hnutí se ale nedostalo do M. Hrochem popisované fáze C²¹¹ – fáze masové národní mobilizace, kdy se etnická skupina přetvořila v národ. V typologii národních hnutí ho M. Hroch označuje za dezintegrováný typ – protože národní agitace (fáze B) začala již v podmínkách občanské společnosti. Průkopníci nové bretonské identity měli potíže s jejím šířením. Nepodařilo se získat důvěru mas a přechod k fázi C se neuskutečnil.²¹² Těžko říci, jakou roli v tom hrála diskreditace bretonského národního hnutí způsobená spoluprací částí jeho aktérů s nacisty.

Po druhé světové válce se bretonské národní hnutí dostalo zpět do fáze identitární mobilizace.²¹³ Bretaň se zaměřila na ekonomické požadavky, které měly však pouze regionální podtext. Znovuoživení bretonského národního hnutí souvisí s *ethnic revival* (etnickým znovuoživením) v šedesátých letech. Národní hnutí se „nabaluje“ na jiná hnutí jako antikapitalistické či protijaderné hnutí. Bretonské hnutí udělalo krok k částečné institucionalizaci aktérů identitární mobilizace – politický program je již opět diferencován – existuje více bretonských politických stran, nemají však masovou odezvu.

---

²⁰⁹ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, str. 128.

²¹⁰ Tamtéž, str. 132.

²¹¹ U M. Strmisky „stádium pokročilé institucionalizace aktérů periferní identitární mobilizace“ in Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 204.

²¹² Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, str. 49.

²¹³ Zde byl použit termín M. Strmisky, protože M. Hroch vymezil fáze především pro 19. století.

Na současné bretonské národní hnutí se můžeme dívat skrze jeho aktéry – jaký typ požadavků kladou (pouze substituční jako jazykové či kulturní, požadavky participační či přímo požadavky na sebeurčení²¹⁴), je-li jejich sociální skladba úplná, co definují jako hlavní nositele národní identity (jazyk, kulturu apod.) a co dalšího hraje nějakou roli - vnímají-li nějaký politický útlak atd.

5.2 Bretonská identita

Vedle bretonského národního hnutí je v této práci brán zřetel na identitu Bretonců. Obojí spolu úzce souvisí a je navzájem provázané – bretonské národní hnutí se o identitu opírá, ale také ji vytváří.

Identita je mnohvrstevnatý pojem, v této práci je ale míněna jako prožívání příslušnosti ke společenskému celku (jako k Bretani, Francii či Evropě) – ke kterému se jedinec hlásí a přisuzuje mu určitou důležitost.²¹⁵

Historicky nejstarší vrstvou identity v tomto smyslu, která v Bretani na většině území dlouho přetrvávala, je identita lokální. Ta je definována po zorném úhlem subjektu – tedy relativně (v čase jako „můj klan“, „moje farnost“ či „má obec“).²¹⁶ Souvisí s nízkou územní a sociální mobilitou (viz výše).

Pak můžeme mluvit o identitě regionální²¹⁷ – ta je odvozena od objektivní existence regionu jako jednotky administrativní či historické. I tato identita jistě hrála v Bretani roli – po druhé světové válce ji můžeme vidět za hnutím CELIB, které kladlo požadavky na zlepšení ekonomických podmínek regionu – to lze popsat jako jakýsi regionální patriotismus, protože CELIB nekladal požadavky na sebeurčení. O regionální identitě by patrně bylo možné mluvit i u některých aktérů fáze A bretonského národního hnutí. V případě dnešního bretonského hnutí je to problematické, protože hranice bretonského regionu se neshoduje s národní hranicí nárokovanou na základě historického práva.

Můžeme v případě Bretonců mluvit o etnické identitě? Etnická identita²¹⁸ není uzavřenou entitou, která se dostává do kontaktu s ostatními teprve po svém ustavení. Je naopak v jistém smyslu utvářena v kontaktu s ostatními s odlišnou etnickou identitou – teprve v případech přemístění se z vlastního lokálního kontextu jinam, kde v konfrontaci s lidmi

---

²¹⁴ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, str. 87 – 92.

²¹⁵ Jandourek, Jan (2001): *Sociologický slovník*. Praha: Portál, heslo identita.

²¹⁶ Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, str. 24

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Etnická identita je zde chápána jako kulturní konstrukt – soubor vzájemně propojených kulturních jevů, postojů a o kulturu opřených sentimentů. In Bittnerová, Dana – Moravcová, Mirjam et al.(2005): *Kdo jsem a kam patřím?* Praha: Sofis, str. 8.

pocházejícími z jiných kontextů člověk identifikuje rysy, které ho odlišují jakožto příslušníka jedné skupiny od příslušníků jiných skupin.²¹⁹ Modernizace a v případě Bretaně i světové války přinesly odpoutávání Bretonců z jejich soběstačných zemědělských komunit. Teprve v těchto střítech se začala etnická identita Bretonců formovat. Ale to už probíhalo asimilační a vylučující budování francouzského národa. Francouzská národní identita požadovala po obyvatelích Francie výlučnou loajalitu. Odpovědí na to byl vznik a rozvoj nacionalismu v Bretani.²²⁰ Druhá světová válka však vývoj nacionalismu zastavila a vrátila o několik kroků nazpět. Francouzská národní identita získala nad rodící se etnickou identitou Bretonců značně navrch.

S globalizací přichází zjištění, že národním státům se nepodaří úplně homogenizovat identitu – rozmanitost vlastně nikdy nezmizela, s globalizací se naopak začíná prohlubovat.²²¹ V individualistickém světě sílí potřeba společenství, které by člověka orientovalo ve světě a přinášelo mu i uznání příslušníků je ho vlastní skupiny i jiných skupin.²²² Etnická identita odpovídá na potřebu člověka po ontologickém bezpečí. Etnická mobilizace v Bretani je tak také vytvářením nové identity v reakci na potřebu sounáležitosti.²²³

5.3 Identita sledované skupiny Bretonců

Identita současných obyvatel Bretaně je tak velmi diverzifikována – jsou tu ti, kteří se cítí být především Francouzi a Bretaň má pro ně důležitost jen jako region, který obývají. Tito nebyli předmětem výzkumu. Výzkum se zaměřil na Bretonce, u nichž, v rámci jejich plurální identity, která jim umožňuje kombinovat příslušnost k více skupinám, největší důležitost patří právě příslušnosti k Bretoncům. Příslušnost k francouzskému národu také hraje roli, ale vždy maximálně druhořadou. Většina informátorů to bere jako historickou danost či administrativní nutnost. Někteří informátoři pak posuzují příslušnost k bretonské identitě jako neslučitelnou s francouzskou identitou.

Bretonství nemá v očích informátorů primordiální, ale instrumentální charakter – je možné stát se Bretoncem, což se u části informátorů dostává do zvláštního rozporu – u sebe samých považují bretonství za danost, jsou Bretonci odjakživa, zároveň ale kdokoli jiný se může stát Bretoncem, pokud to tak cítí.

---

²¹⁹ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 67.

²²⁰ Tamtéž, str. 5 – 13.

²²¹ Tamtéž, str. 14.

²²² Tamtéž, str. 70.

²²³ Tamtéž, str. 69 – 71.

Ti, kteří „nabyli“ bretonství, konstatují, že tomu tak často bylo díky konfrontaci s francouzským. Médii, školstvím, případně i rodinou byli utvrzováni v tom, že jsou Francouzi. Často teprve v konfrontaci s jinými regiony Francie si uvědomili znaky, které je odlišují, ale které předtím neposuzovali jako něco zvláštního, specifického pro Bretaň, anebo je nepovažovali za důležité vůbec.

U informátorů, kteří se považují za Bretonce odjakživa, lze vlastně také nalézt prvek konfrontace – rodina, která vychovávala děti v bretonštině, jak tomu bylo v případě těchto informátorů, byla už ve 20. století v Bretani minoritní, čili konfrontace probíhala již se samotným okolím v Bretani. Podobně i u informátora, který se narodil bretonským rodičům v pařížském regionu – již sama rodina se vymezovala vůči francouzskému okolí.

Konfrontaci s „jiným“ považují informátoři zásadní i pro své spoluobčany, kteří své bretonství ještě neobjevili. Právě ztracené bretonství - ať už prostě nenalezené či z vlastní vůle popírané – vidí někteří informátoři jako důvod problémů svých spoluobčanů. I z tohoto opět vyplývá určitá primordiálnost bretonství – obyvatelé Bretaně, kteří pro sebe ještě neobjevili své bretonství, tím mohou trpět. To předpokládá, že už i u nich je bretonství nějak přítomné. Dá se to ale vysvětlit i jejich přítomností v Bretani – tím pádem by se bretonství vázalo na teritorium Bretaně.

Naopak přijetí, uvědomění si bretonství přináší výhody – ukotvení v nejistém světě, pocit bezpečí, který nutně nemusí poskytovat francouzská identita. Přijetí bretonství souvisí s hrdostí, která představuje emocionální zdroj národního hnutí. Informátoři ji vnímají jako reakci na pošlapávanou potřebu důstojnosti.

Informátoři se snaží asociovat bretonství s pozitivními znaky, zvláštní důraz je kladen na otevřenost, což lze vnímat jako vymezení se vůči oponentům, kteří poukazují na filonacistickou minulost části bretonského národního hnutí.

Atributy, na nichž je konstruována bretonská identita korespondují s atributy, o nichž mluví M. Hroch²²⁴, jako jsou národní symboly, kulturní a veřejné aktivity, krajina a její složky apod. V kontextu dnešní doby ovšem zacházení s vybranými atributy nabývá specifických forem. Tím jsou například vztah ke krajině - vlasti spojený v dnešní době s ekologií a hnutím za ochranu přírodního dědictví. Tato práce je v tomto smyslu inspirována i etnologickými pracemi, které se zabývají problematikou identity, jako je například dílo D. Bittnerové a M. Moravcové „Kdo jsem a kam patřím“.²²⁵

---

²²⁴ Hroch, Miroslav (2006): „Národ jako kulturní konstrukt?“ *Lidé města* 3 (17), s. 7 – 38.

²²⁵ Bittnerová, Dana – Moravcová, Mirjam et al.(2005): *Kdo jsem a kam patřím?* Praha: Sofis.

Obecně se bretonství podle informátorů manifestuje skrze kulturu, neprojevuje se příliš politicky. Přesto informátoři vnímají bretonství v politických souvislostech nedocenění, neakceptování a represe. Tento pocit na jednu stranu mobilizuje prožívání jejich bretonské identity. Na stranu druhou je nutí tuto konfrontační pozici neustále revidovat v zájmu vize sebe sama jako otevřeného, radikalismem nezátíženého obyvatele regionu. Proto velmi často informátoři deklarují svoji bretonskou identitu v rámci identity Evropské. V tomto duchu, v kontextu jejich zkušenosti pak logicky negují státní identitu (Francie) a rozměňují ji na identity regionální a minoritní (Alsasané, Korsičané atd.).

7. Seznam použité literatury:

- Autin, Claire – Bolloré-Pellé, Michel et al. (2005): *Atlas des minorités en Europe. De l'Atlantique à l'Oural, diversité culturelle*. Paris: Éditions Autrement.
- Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bittnerová, Dana – Moravcová, Mirjam et al. (2005): *Kdo jsem a kam patřím?* Praha: Sofis.
- Coureau, Christophe (2000): „L'identité celtique médiatiquement reconnue.“ *Historia* 2000 (644), s. 14 – 17.
- Hammersley, Martyn – Atkinson, Paul (1995): *Ethnography: Principles in practice. Second edition*. London: Routledge.
- Hendl, Jiří (2005): *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál.
- Hrbata, Zdeněk: *Legendy Bretaně*: in Le Braz, Anatole (1996): *Ankou. Legenda o smrt v Dolní Bretani (výbor)*. Litomyšl: Dauphin, s. 5 – 8.
- Hroch, Miroslav (2006): „Národ jako kulturní konstrukt?“ *Lidé města* 3 (17), s. 7 – 38.
- Hroch, Miroslav (1999): *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Jandourek, Jan (2001): *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
- Kervella, Divi (ed.) (2004): *Geriadur divyezhek – brezhoneg/galleg, francais/breton*. Sant-Tonan: Mouladuriou hor yezh.
- Ladurie, Emmanuel Le Roy (2001): *Histoire de France des régions*. Paris: Seuil.
- Markale, Jean (1985): *Identité de Bretagne*. Mayenne: Editions Entente.
- Nedbálková, Kateřina (2006): *Sputaná rozkoš. Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Slon.
- Neuman, Lawrence W. (2003): *Social research methods. 5th edition*, Boston: Allyn and Bacon.
- Nicolas, Michel (2006): „Les Bretons et la politique.“ *Ar Men* 20 (150), s. 54 – 61.
- Press, Jeffrey Ian (1992): „The situation of the Breton language in Brittany.“ *Multilingua* 11 (4), s. 407 – 426.
- Sihoan, Stéphane (2005): „Paris et la banlieue? Un million de Bretons!“ *BRETONS* 1 (2), s. 45 – 47.
- Smith, Anthony D. (1991): *National identity*. London: Penguin books.

- Strauss, Anselm – Corbinová, Juliet (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství Albert.
- Šatava, Leoš (1994): *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: Ivo Železný.
- Timm, Lenora A.(1980): „Bilingualism, Diglossia and Language Shift in Brittany.“ *International Journal of the Sociology of Language* 25 (1980), s. 29 – 41.
- Timm, Lenora A. (2003): „Breton at a Crossroads: Looking back, Moving Forward.“ *e-Keltoi* [online] 2 [cit. 2008-05-11]. Dostupné z: <http://www.uwm.edu/Dept/celtic/ekeltoi/volumes/vol2/2_2/timm_2_2.html>.
- Tourault, Philippe (2002): *La résistance bretonne du Xve siècle à nos jours*. Saint-Amand-Montrond: Perrin.

Webové stránky:

„Drapeau de la Bretagne“ *Wikipedia* [online] [cit. 2008-02-07]. Dostupné z: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Drapeau_de_la_Bretagne>.

„Bro gozh ma zadoù“ *Wikipedia* [online] [cit. 2008-02-07]. Dostupné z: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Bro_goz_ma_zado%C3%B9>.